

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İTİKADÎ MEZHEPLERDE ŞEFAAT ANLAYIŞI

Mehmet KURT

ŞANLIURFA- 2019

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İTİKADÎ MEZHEPLERDE ŞEFAAT ANLAYIŞI

Mehmet KURT

Danışman

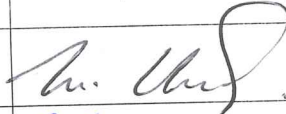

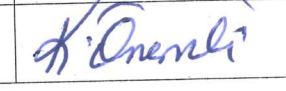
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri. Anabilim Dalı 155230009 numaralı Mehmet KURT'un hazırladığı "İTİKADÎ MEZHEPLERDE ŞEFAAT ANLAYIŞI" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunması, 05/12 / 2019 tarihinde, saat 14.00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

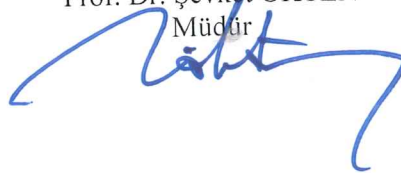
05/12/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Metin BOZAN	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üy. Kadri ÖNEMLİ	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

23.12.2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Mehmet KURT
Öğrenci Numarası	155230009
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü – Temel İslam Bilimleri
Programı	Yüksek lisans
Başlık (Türkçe)	İtikadî Mezheplerde Şefaath Anlayışı

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 127 sayfalık kısmına ilişkin, 12/11/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/11/2019
Hazırlayan Öğrencinin
Mehmet KURT

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 12/11/2019

Danışmanın Ünvanı-Adı-Soyadı
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ

ÖZET

İTİKADÎ MEZHEPLERDE ŞEFAAT ANLAYIŞI

KURT, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Tez danışmanı: Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ

Aralık, 2019, 121 Sayfa

Şefaata, bir kimseye yardım etmek, onu zor bir durumdan kurtarmak, ona aracı olmak, onun bağışlanması için af dilemek anlamlarına gelir. İslam literatüründe, Yüce Allah'ın vereceği izin ve yetki çerçevesinde peygamberlerin ve diğer iyi kulların, büyük günah sahibi Müslümanların affedilmesi, günahlarının bağışlanması ve cennete girmeleri için aracı olmaları olarak değerlendirilir.

Şefaata tarih boyunca gündeme gelmiş bir konudur. Şefaata, sadece İslam dininde değil, ilahi dinler olan Yahudilikte ve Hristiyanlıkta, yine bir çok beşerî din ve inanç biçiminde ve özellikle putperestlikte de varolmuştur. İslam'dan önce, şefaatte bulunma yetkisi insanlara, putlara, farklı metafizik güçlere ve doğada bulunan farklı nesnelere verilmişti. Yüce Allah, İslam ile birlikte bu yanlış inançları reddetmiş, ortadan kaldırmıştır. Şefaata yetkisinin ve izninin kafirlerin ve putperestlerin inandığı varlıklarda değil, sadece ve sadece kendisine ait olduğunu ortaya koymuştur.

Her din ve inançtan insanın şefaati istemesi ve şefaatin arkasına sığınmaya çalışmasında bir çok dini, psikolojik, sosyal v.b neden bulunmaktadır. Bu nedenler genellikle toplumda varolan kalıplaşmış inanç biçimleri, ahirette kötü bir sonuçla karşılaşmak istememek, günahlarının bağışlanması için bir aracıya duyulan ihtiyaç vb. olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şefaata konusunda İslam mezhepleri arasında da fikir ayrılığı bulunmaktadır. Haricîler, Mu'tezile, Zeydiyye ve diğer bazı gruplar şefaati ya reddetmiş veya sınırlandırma yoluna gitmişlerdir. Ehl-i Sünnet, Mürcie ve Şia da şefaatin mümkün olduğunu ve kıyamette gerçekleşeceğini kabul etmişlerdir. Şefaatin böyle farklı değerlendirilmesindeki en önemli sebep, mezheplerin Kur'an-ı Kerim ve hadisleri

yorumlamalarından, dini metinlerden çıkardıkları sonuçlardan kaynaklanmaktadır. Şefaath ile ilgili tartışmalar günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Yaptığımız bu çalışmada, günahkar Müslümanlar hakkında gerçekleşeceği umulan şefaath konusunda itikadî mezheplerin yaklaşımları ve bu mezhepler arasındaki görüş farklılıkları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mezhepler, Şefaath, Büyük Günah, Kur'an, Hadis, Peygamber, Aracı olma.

ABSTRACT

THE VIEW OF INTERCESSION IN ISLAMIC SECTS

KURT, Mehmet

Master's Thesis

Department of Essential Islamic Studies

Advisor: Prof. Dr. Mustafa EKINCI

November, 2019, 121 Pages

Intercession refers to helping someone, rescuing him from a difficult situation, being a mediator and asking for a person's forgiveness. In Islamic literature, it is considered that the prophets and other good servants, under the permission and authority of Almighty Allah, are mediators of Muslims for their sins to be forgiven and to go to heaven.

Intercession is an issue that has been discussed throughout history. Intercession has existed not only in Islam but also in Judaism and Christianity, which are also divine religions, and in many forms of human religion and belief, especially in paganism. Before Islam, the authority to intercede was given to people, idols, different metaphysical forces, and to different objects in nature. With Islam, Almighty Allah rejected and abolished these fallacies. He revealed that the authority and permission of intercession belonged only to him and not to those believed by unbelievers and pagans.

There are many religious, psychological, social and many other reasons for why people from different religions and beliefs want intercession and try to take shelter behind the intercession. These are often stereotyped forms of belief that exist in society mainly as a result of the need for a mediator for the forgiveness of sins and not wanting to face a bad result in after-life.

There is also a disagreement among Islamic sects about intercession. The Kharijites, Mu'tezile, Zaydiyya and some other groups either rejected the intercession or tried to limit it. Ahl al-Sunnah, Murjie and Shia have, on the other hand, accepted that intercession is possible and will be on the Judgement Day.

The most important reason for these different views on intercession is that the sects interpret the Qur'an and the hadiths and draw conclusions from religious texts in different ways. There are still debates on intercession today.

In this study, the approaches of religious sects to intercession expected for sinful Muslims and the points that they differ from each other are discussed.

Keywords: Islamic Sects, Intercession, Great Sin, Quran, Hadith, Prophet, Being a Mediator

İTİKADÎ MEZHEPLERDE ŞEFAAT ANLAYIŞI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KUR'AN'DA VE HADİSTE ŞEFAAT

1.1. ŞEFAAT'İN TANIMI	15
1.1.1. Şefaatin Lugat Anlamı	15
1.1.2. Şefaatin İstilahî Anlamı	17
1.2. KUR'AN'DA ŞEFAAT	18
1.2.1. Şefaatin Kimseye Fayda Vermeyeceğini Bildiren Ayetler	20
1.2.2. Şefaatin Ancak Allah'ın İzni İle Olabileceğini Bildiren Ayetler	29
1.2.3. Putların Ve Diğer İnsanların Şefaatinin Beklendiğini Ve Bu Şefaatin Olmayacağını Bildiren Ayetler	36
1.3. HADİSLERDE ŞEFAAT	43

İKİNCİ BÖLÜM İTİKADÎ MEZHEPLERİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

2.1. ŞEFAATİ İNKAR EDEN YA DA SINIRLANDIRAN MEZHEPLERİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI	66
2.1.1. Haricîler'in Şefaati Anlayışı	66
2.1.2. Mu'tezile'nin Şefaati Anlayışı	71
2.1.3. Zeydiyye'nin Şefaati Anlayışı	80
2.2. ŞEFAATİN VARLIĞINI KABUL EDEN MEZHEPLERİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI	81

2.2.1. Mürchie'nin Şefaaf Anlayışı	81
2.2.2. Şia'nin Şefaaf Anlayışı	84
2.2.3. Ehl-i Sünnet'in Şefaaf Anlayışı	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜNÜMÜZ BAZI İSLAM ALİMLERİNİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

3.1. MUHAMMED B. ABDULVAHHAB'IN ŞEFAAT ANLAYIŞI	102
3.2. MUHAMMED ABDUH VE REŞİD RIZA'NIN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI	104
3.3. SAİD NURSÎ'NİN ŞEFAAT ANLAYIŞI	106
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	113

KISALTMALAR

a.s	Aleyhi's -Selam
b.	Bin, İbn
bk.	Bakınız
bs.	Baskı
c.	Cilt
çev.	Çeviri
D.İ.A	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak.	Fakülte
h.	Hicri
H.z.	Hazreti
md.	Madde
nşr.	Neşreden (tahkik eden)
ö.	Ölümü
r.a	Radiyallahu Anhu
s.	Sayı
S.A.V	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve Benzeri
v.dğr.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

İslam'ın temel ilkelerine inanan kişi Müslüman olarak adlandırılmıştır. Bu ilkelerden birini veya tümünü inkar eden kimseler mü'min olarak değerlendirilmez ve bunların Allah'ın nimetlerinden mahrum kalıp cezalandırılacağına inanılır. Ahirete iman etmek de bu inanç esaslarından biri olup, şefaatin burada olacağı bildirilmektedir.

Ahret hayatı ile ilgili bilgilere akıl ve duyular yoluyla ulaşmak hayli zordur. Bu konudaki bilgilerimizi Kur'an-ı Kerim (A'râf 7/169, Kasas 28/83, İsrâ 17/18-21, Yûnus 10/60, Hûd 11/103, Ankebût 29/64 v.b) ve Hadis-i Şeriflerden alıyoruz. Ahret hayatının keyfiyeti öteden beri alimler tarafından tartışıl原因en bir konudur. Konumuz olan şefaatin de ahret hayatı ile ilintili olduğundan bu tartışma içerisinde yerini almaktadır. Tarihte, geçmişten bugüne üzerinde sürekli konuşulan şefaatin, İslam mezheplerinin de önemli bir konusu olmuştur. Müslüman düşünürler, ayet ve hadislere dayanarak ve düşünce birikimlerini de ekleyerek bu konu hakkındaki fikirlerini beyan etmişlerdir. İtikadî mezheplerde şefaatin konusu, imanın tarifi, amelin imandan bir parça olup olmadığı düşüncesi ve büyük günah işleyen kişilerin durumu ile ilgili olarak daha çok iman-amel ilişkisinde ortaya konulan görüşler sonucunda oluşmuştur.¹ Bazı mezheplere göre amel, imandan bir cüzdür. Bu mezhepler, büyük günah işleyenlerin kafir veya fâsık olacağından cehennemi hak ettiklerini ve bunlara şefaatin olmayacağını savunurken, diğer bazı mezhepler ise amelin imana zarar veremeyeceğini söyleyerek, büyük günah işleyen kişilerin ancak günahkar birer mü'min olacağını ifade etmişlerdir.²

Aslında şefaatin, hata/günah probleminin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Burada büyük günah probleminin esas alınmış olması, bu günahların Allah tarafından kesin bir dille yasaklanmış ve azabı gerektiren ameller olması hasebiyledir. Çünkü bu günahlar tevhid inancını ve bununla birlikte fert ve toplum düzenini bozan bir sonuç doğurmaktadır. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de büyük günah olarak özellikle kendisine ortak koşmayı (şirk) (Nisâ 4/48) dile getirir

¹ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014), 618; Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 290.

² Ebu Mansur El-Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, çev. Bekir Topaloğlu, (Ankara: İsam Yayınları, 2016), 49.

ve bunu affetmeyeceğini belirtir. Farklı hadislerde ve bu hadislerin farklı rivayetlerinde Hz. Peygamber (a.s), büyük günahları, Allah'a şirk koşmak, adam öldürmek, faiz yemek, anne-babaya itaatsizlik etmek, yalancı şahitlik yapmak, yalan söylemek, sihir yapmak, namuslu bir kadına iftira atmak v.b olarak sıralamıştır.³ Şefaath, büyük günah, yani kebire sahiplerinin durumunun değerlendirilmesi ve bunun akıbetinin ne olacağı etrafında şekillenmektedir. Şefaath, büyük günah sahibinin, diğer bir insandan kendisinin yapmış olduğu yanlışlarından dolayı, gerek yaratıcı karşısında gerekse insanlar arasında affedilme isteğinin tezahürüdür. Bu durum, kişinin günahlarından veya hatalarından pişmanlık duyması ve bunlardan kurtulma çabasıdır.

İslam Tarihinde Cemal ve Sıffin savaşları, daha sonraki süreçte mezheplerin düşünce alt yapısının oluşması açısından büyük önem arz etmektedir. Burada ortaya çıkan durumlar, birer sosyal olay iken zamanla itikadî bir zemine oturtulmuş ve inanç halini almıştır. Bu savaşlarda öldüren ve öldürülen Müslümanların durumları tartışma konusu olmuş, adam öldüren veya diğer büyük günahları işleyen kişilerin (Mürtekeb-i Kebîre) Allah katındaki durumlarının ne olacağı, affedilip edilmeyeceği konusu gündeme gelmiştir. Ayrıca bu durumda olanların ahiretteki durumları tartışılmış, Kur'an'da söz konusu olan şefaatten istifade edip etmeyecekleri alimlerin üzerinde anlaşamadığı bir konu olmuştur. Genelde Ehl-i Sünnet alimleri, tüm mü'minlerin şefaatten istifade edebileceğini belirtirken, Haricîler ve Mu'tezile, şefaati Allah'ın adaletine, Va'd ve Va'd'ine aykırı bir durum olarak görüp bunu reddetme yoluna gitmişlerdir.

Şefaatin varlığını kabul etmeyenler veya sınırlandırma yoluna gidenler genellikle şefaath fikrinin İslam'a başka inançlardan geçtiğini, İslam'ın temel ilkeleriyle bağdaşmadığını ifade etmektedirler.⁴ Yine şefaath fikrinin, insanları ve toplumları olumsuz etkileyeceğini, kişilerin bu rahatlık sebebiyle daha çok günaha meyledeceğini, dolayısıyla bireyde ve toplumda günah işlemenin sıradan bir hal alacağını ifade etmektedirler.⁵ Bu düşüncelerin haklılık payı olmasının yanında, şefaatin bu şekilde değerlendirilmesi doğru bir sonuç ortaya koymamaktadır. Elbette

³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2:201, 214; 4:392; 5:413; Müslim, "İman", 143-146.

⁴ Ahmet Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaath İnanç*, 1.bs (İstanbul: İdeal Kültür Yay, 2016), 14.

⁵ Akif Akay, *İslâm İnançında Şefaath*, (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 5; Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaath İnanç*, 14.

her amelin bir karşılığı olacaktır. Günahkar mü'minlerin şefaate güvenip bu günahlara devam etmemesi, pişmanlık duyup Allah'a içtenlikle tövbe etmesi ve bir daha bu günahları işlememesi gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın birçok yerinde, Allah'ın Rahman ve Rahîm olduğu (Fatiha 1/3-4), rahmetinin bol olduğu (Bakara 2/63-64), affedici olduğu (Al-i İmran 3/159, Şura 42/25), günahları bağışlayan ve tövbeleri kabul eden olduğu ifade edilmektedir. Bundan dolayı günah sahibi mü'minlerin ümitsizliğe düşmemesi, Allah'tan af dilemesi ve mağfired yollarını araması, salih ameller işlemesi gerekmektedir.

Şefaatin, insanlarda hep var olan bir kurtarıcıyı bekleme ve kurtarıcıyı arama fikrinden kaynaklandığı da söylenebilir. Bu durum şefaatin oluşmasında kayda değer bir etkidir. Şefaate, tarih boyunca farklı inanç ve kültürlerde, farklılıklar arz etmekle birlikte varlığını devam ettiren bir konudur. Hem ilahi kökenli dinler olan Yahudilik'te ve Hristiyanlık'ta, hem de beşerî nitelikli olan din ve inanışlarda şefaate olgusu canlılığını hep korumuştur. Günah sahibi olanlara iyilerin şefaate edeceğinden, bir kurtarıcının varlığından sürekli bahsedilmiştir.⁶ Mesela Yahudiler'de de, Hristiyanlar'da da "Kurtarıcı Mesih" inancı bulunmakta, beklenen Mesih'in yeryüzüne gelerek kötülükleri ortadan kaldıracığına ve adaleti tesis edeceğine inanılmaktadır.⁷

Şefaatin iyi anlaşılması için, insanların şefaate beklentisine girme nedenlerinin irdelenmesi ve şefaate isteme psikolojilerinin ardında yatan sebeplerin ortaya çıkarılması konuya açıklık getirmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. İmam Maturidî, günah işleme psikolojisi ile ilgili olarak; "Aslında kişiyi günah işlemeye sevk eden şey, aşağı arzuların baskısı, gaflet, şiddetli öfke, tarafgirlik yahut da tövbe edip bağışlanacağı umududur. Bunun yanında işlediği günahı meşru saymamak, emir ve yasak şeklindeki dini vecibeleri koyan zata karşı saygısızlık hissetmemek de vazgeçilmez bir şart konumundadır."⁸ demektedir.

Günahkar bir kimsenin içerisinde bulunduğu durumdan dolayı kendisinin artık tükendiğini, Allah'a yalvarsa dahi kendisine cevap vermeyeceği ve bundan ötürü helak olacağı gibi yanlış bir inanç ve tutumun sonucu olarak şefaate, insan zihninde canlı olarak yerini almaya devam eder. Allah, insanlara görev ve

⁶ Mustafa Alıcı, "Şefaate", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38:411; Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım Yayıncılık, 2011), 1: 355.

⁷ Fırlıklı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 246, 247.

⁸ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 496.

sorumluluklarını bildirmiş, bunların sınırlarını çizmiştir. Mü'minler, bu sorumluluklarını yerine getirdiği veya getirmediği zaman hangi uhrevî sonuçlarla karşılaşacağını bilmektedirler. Buna rağmen, imtihan içerisinde olan insanlar, bu dünyada işledikleri amellerinin ahiretteki sonucunu bilemediklerinden, Kur'an ve Hadislerde geçmekte olan, işlenen günahlar sebebiyle cezalandırılma hususu, mahşerde hesap sonucunda kişinin kendisini neyin beklediğini ve düşeceği durum, bu sonuçlarla ilgili tereddütleri ve psikolojik durumları onları bir şefaate arayışına yönlendirmektedir.⁹ Kıyametin dehşet verici durumundan kurtulmak ve kötü olan bir sonuçla karşılaşmamak için insanlar, şefaatin en iyi kurtulma yolu olacağını düşünmeye başlar.¹⁰ İnanan ama günah işleyen kimseler, bu günahlarının affedilmesi için sığınacak bir yer aramaya başlamaktadır. Bundan dolayı da şefaate dört elle sarılmaktadırlar. Burada karşımıza "Ey İnsanlar! Allah'ın verdiği söz şüphesiz gerçektir; dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakın çok aldatıcı (şeytan), Allah hakkında sizi aldatmasın." (Fatır 45/5) ayeti çıkıyor. Af ve mağfireti çok olan Yüce Allah, insanları affedeceğini belirtmiştir ancak ahiretteki kurtuluşun da iman ve salih amellere bağlı olduğunu bildirmiştir.

İnsanların günlük dua ve zikirlerinde sürekli şefaate dileklerini görmekteyiz. Acaba dua ile şefaati isteme arasında nasıl bir bağ olabilir. İnsanlar özellikle Kur'an-ı Kerim okunduğunda, ezan okunduğunda, veli-evliya, şehid ve Allah dostlarının kabirlerinin ziyaretlerinde, bunların kendilerine şefaate etmeleri için hemen dua ettiklerini görüyoruz ve bunlardan şefaate dilemeye başladıklarına şahit oluyoruz. Şefaate ile ilgili bir yüksek lisans tezinde yapılan saha çalışmasında, şefaatin istenmesi konusunda önemli psikolojik nedenler tespit edilmiştir. Burada, şefaatin neden istendiği, şefaate yönelen insanların hangi saiklerle şefaate yöneldikleri irdelenmiştir. Bu yönelimde, özellikle kişilerin geçmişte edindikleri dini inanışları, var olan cemaat ve grupların dini düşünceleri ve bunun sonucundaki propagandaları, Müslüman toplumunun konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmayışı önemli rol almıştır.¹¹ Bu çalışmada deneklere yönlendirilmiş önemli bir soru da türbe ve ziyaretlere gidiş sebebinin sorulduğu sorudur. Denekler bu ziyaretle, ölümü ve ahireti düşündüklerini, orada yatan zatların Allah'ın

⁹ M. Fatih Kesler, "Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Şefaate İnanç", *"Tasavvuf", İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 13, (2004): 124.

¹⁰ Mehmet Taşdelen, Mu'tezile'de Şefaate Anlayışı, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/10, (Aralık, 2015), 82.

¹¹ Mehmet Yılmaz, *Kur'an'da Şefaate Kavramı ve Yaygın Şefaate Anlayışının Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 115-132.

istediği gibi bir yaşamı olan veli kulları olduğunu, Allah'ın onlardan razı olmasından dolayı ahirette kendilerine şefaate etmelerini dilediklerini ifade etmişlerdir.¹² Duada bir aracının varlığı ile isteklerini Allah'a sunan kişi, o kimsenin Allah katında daha değerli ve etkili biri olduğunu, onun duasının daha erken karşılık bulacağını düşünmektedir. Bazen bu araçlar kutsallaştırılarak, kendilerine Allah adına hareket etme rolü de verilmektedir.¹³

Dua ile ilgili yaptığımız değerlendirmede, dua ile şefaate arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bazı hususlar tespit ettik. Bunları şu başlıklar altında açıklayabiliriz:

1-Ahret Hayatındaki Yaptırımlar: Mü'minler ahiret hayatını psikolojik olarak garanti altına almak ve bu şekilde rahatlamak ister. Bunun en kısa yolu da şefaate sarılmaktır. İnsanların özellikle peygamberlerinden şefaati beklmelerinin en önemli psikolojik sebebi de kutsal kitaplarda belirtilen hesap görme ve buna bağlı olarak cezalandırılma korkusudur. Burada insanlar kötü bir son ile karşılaşmak istemediklerinden, şefaate yolu ile kurtulmayı umut etmişlerdir.¹⁴ Ayrıca ahiret hayatına inanmak, insanın ahlaklı olması ve bu yönde davranışlar ortaya koyması noktasında bir yaptırım gücüne de sahiptir denilebilir. Çünkü insanlar hesaba çekilme korkusu ve davranışlarının ahirette nasıl bir karşılık bulacağını bilmediğinden davranışlarını düzeltme yoluna gitmektedir.¹⁵

2- Günahkârlık- Suçluluk ve Dua-Tövbe Psikolojisinin Rolü: İnsanlık tarihine bakıldığında, her dönemde insanlar, peygamberlerin, Allah Teala'nın emir ve yasaklarını kendilerine ulaştırmalarına rağmen, gerek inanç noktasında, gerekse hayatın diğer alanlarında hatalar yapmış, doğru yoldan ayrılmış ve günah işlemeye devam etmişlerdir. İşlemiş oldukları hatalarından ya pişmanlık duyup yaratıcıya tövbe etmişler ya da günahları sebebiyle helak olup gitmişlerdir. (En'am 6/6). İslam inancında ilk kez Hz. Âdem günah işlemiş, Allah'ın yasakladığı meyveden yemiş, bu sebeple eşiyle birlikte Cennetten çıkarılmıştır.¹⁶ (Tâhâ 20/121). Hz. Âdem, bu süreçte affedilmek için Yüce Allah'a sürekli yalvarmış, hatasını anlayıp onu düzeltme arayışına girmiştir. Bunun için günlerce büyük bir çaba sarf etmiş, dua yoluyla tövbesinin kabul olması için halini Allah'a arz ederek O'na ulaşma ihtiyacını ortaya koymuştur. Yüce Allah, günah işleyen

¹² Yılmaz, *Kur'an'da Şefaate Kavramı ve Yaygın Şefaate Anlayışının Karşılaştırılması*, 136,137.

¹³ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 126.

¹⁴ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaate Anlayışı*, 82.

¹⁵ İsmail Şık, v.dğr., *Sistemik Kelam 2*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 172.

¹⁶ Süleyman Uludağ, *İslâm'da İrşad*, (İstanbul: Mârifet Yayınları, 1998), 18.

Hız. Adem'i yalnız bırakmamış, ona bazı kelimeler öğretmiş, tövbesini kabul etmiş ve onu affetmiştir. (Bakara 2/37). Hız. Yûnus'un da, kavmine kızdıktan sonra, orayı terk etmesi neticesinde denize atılması esnasında, Allah'ın, O'nu balığın karnında tutması ve O'nun da tövbe etmesi aynı şekilde değerlendirilebilir. Yüce Allah, tüm kulları için tövbe kapılarının her zaman açık olduğunu Kur'an'ın bir çok ayetinde belirtmiş (Tevbe 9/3, Hûd 11/89,90, Tâhâ 20/82, Nûr 24/31), ümitsizliği men etmiştir. Yüce Allah, günah işleyen kimseleri günahları ile baş başa bırakmamış, kullarının günah psikolojisinden dolayı kendisine yöneleceğini bildiğinden onların temiz olan yaratılış fitratlarına dönmeleri için, kendilerine tövbe etme yolunu öğretmiştir. Kur'an'da Yüce Allah, Rasulden ve meleklerden mü'minler için aff dileme ve istiğfarda bulunmalarını istemiştir. Onlara hayır duada bulunmalarını emretmiştir. (Âl-i İmrân 3/159). Hız. Peygamber'in, " Her peygamber'in kabul olmuş bir duası vardır. Onlar ümmetleri için dua etmiş ve kabul edilmiştir. Benim de duam, kıyamette ümmetime şefaaf için olacaktır." diye buyurması da, dua ve şefaaf arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir.¹⁷

3-Ahiret Hayatında Duyulacak Pişmanlık: Kur'an-ı Kerim'de, dünya hayatında Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmeyenlerin, ahirette gerçeği gördükten sonra pişmanlık duyup yeniden dünyaya gönderilmeyi istedikleri ve bunun için Allah'a yakarışları anlatılmıştır. (Secde, 32/12, En'âm, 6/27-28). Yüze yakın ayette peygamberlerin ve diğer salih kimselerin dualarından bahsedilmektedir.¹⁸ Ayrıca Kur'an'da, insanların zor zamanlarında ve çaresiz kaldıklarında son çare olarak duaya başvurdukları görülür. Yine Kur'an'daki dua psikolojisinde, insanların zor zamanlarında her fırsatta Allah'a müracaat ettikleri, O'na yalvarıp yakardıkları, bu sıkıntıları geçtiğinde ise dua isteklerinin zayıfladığı, insanın kendini güçlü zannederek yüce kudrete karşı bir nankörlük konumuna girdiği görülür. Din psikolojisi araştırmalarında, insanın fitratı gereği ahlakî ve manevî tarafını doyurmadağı taktirde manen tükenmiş bir varlık olarak topluma hiçbir faydasının olmayacağı belirtilmektedir. Yüce Allah, her zaman kulunun kendisine müracaat etmesini istemektedir. Bunun için insana sunulan güzel şeylerle birlikte onu korkutan durumlar da bu müracaat sebebi olabilmektedir. İnsanlardaki suçluluk duygusu, Allah karşısında insanın pişmanlık duyup daha iyi bir kul olması ve

¹⁷ Akay, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaaf Anlayışı*, 41.

¹⁸ Mustafa Çağrııcı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 9: 530-536.

bu günahlarından tövbe edip meşru sınırlara dönmesi için de bir fırsat sunmaktadır. Bütün bu durumlarda Kur'an-ı Kerim, bu yönelişlerin ve duaların sadece Allah Teala'ya yapılmasını emretmektedir.¹⁹

4- Duanın İyimsellik Psikolojisine Etkisi ve Allah'a Yönelim Sağlaması: Dua psikolojisi ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapılmıştır: "Psikolojik açıdan yapılan tahlillerde duanın, ilahi yardımın celbi için başvurulmuş genel bir ruhi mekanizma olduğuna işaret edilmekle birlikte, daha çok insanın yaratıcısına doğru fitri çekilişini, yaklaşma isteğini ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle dua, zihnin maddi olmayan aleme doğru çekilmesi, bazen her şeyin değişmez ve üstün prensibinin huşu içinde bir teması, ruhun Allah'a doğru yükselişi, hayat denilen mucizeyi yaratan varlığa karşı aşk ve tapınma ifadesi, her şeyi yaratan, en üstün kemal, kuvvet, kudret ve güzellik kaynağı herkesin kurtarıcısı ve hamisi olan görülmez bir varlıkla ilişkiye geçmek için yapılan bir gayret, Allah'ın durmadan taşan sevgi ve alakasına kulun verdiği bir cevaptır."²⁰

Dualar, ibadetler ve diğer dinî ritüeller, inancılı kimseler için Allah ile bir bağ kurma, ona yaklaşma, dini yükümlülüklerini yerine getirme noktasında, yaratıcıya karşı duyduğu minnet ve görev duygusuyla bağlantılıdır.²¹ Yüce Allah; Ey Muhammed! de ki : "Duanız olmazsa Rabbim size ne diye değer versin!" (Furkân 25/77) ve "Ey Oğullarım! gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!" (Yûsuf 12/87) diye buyurarak, duanın esrarına ve Allah'ın her zaman kullarının yanında olduğuna dikkat çekmiştir.

5- İnsanın Maddî ve Manevî İsteklerine Ulaşma İsteği: İnsan zayıf ve sınırlı bir varlık olmanın yanında, bitmeyen istek, ihtiyaç ve arzulara sahiptir. Bu arzu ve isteklerini elde etmek ve mutlak olan yaratıcı tarafından korunup güvende kalacağını düşündüğü için O'na büyük bir bağlılıkla bağlanıp dua ve ibadet eder. Dua aynı zamanda kişinin ümit duygusunun canlı kalmasına yardımcı olmaktadır.²² İnsanlar dua ile bu dünya hayatında ulaşamadıkları her türlü maddî ve manevî istek ve arzularına ebedi olan Cennet yurdunda ulaşmak, orada sonsuz olarak yaşamak ve Allah'ın nimetlerinden faydalanmak

¹⁹ Selahaddin Parlador, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 9:532.

²⁰ Parlador, "Dua", 9:531.

²¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 211.

²² Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, 4.bs., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 101,102.

istemektedir. Bazen de insan gördüğü eziyet ve zulümden kurtularak adil ve yüce olan Allah'ın adaletine sığınmak istemektedir.²³

Dua ile ilgili olarak tespit ettiğimiz bu unsurların kişiyi şefaata inancına yönlendirdiğini, bununla ahiret hayatını garanti altına almak istediği söylenebilir.

Şefaatin geçmişte ve İslam düşünce tarihinde nasıl yorumlandığından kısaca bahsedecek olursak, şefaatin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Şefaata, geçmişten günümüze kadar bütün dinlerde var olan bir konudur. İslam'dan önce, Yahudilik, Hristiyanlık, Budizm, Zerdüştlük, cahiliye dönemi Mekke Müşriklerinin inanç dünyasında ve daha birçok beşeri din ve inanç biçimlerinde canlı bir yer tutmuş ve farklı yorumlanmıştır.²⁴ Mesela Yahudilerde ölenler için dua etmek, kurban kesmek ve bağışlanmalarını dilemek vardır. Bu da onlar için şefaattir.²⁵ Ayrıca Yahudiler, peygamberlerin ve özellikle Hz. İbrâhim'in şefaatine inanır. Onlara göre, bu şefaati Hz. İbrâhim kendisi yapacak ve bunun sonucunda Cehennem ateşinden âzad olacaklardır.²⁶ Yahudiler, kendilerini Allah tarafından seçilmiş üstün bir ırk olarak görürler ve mutlaka Cennete gireceklerine inanırlar. Hz. Mûsâ'nın kendilerine şefaateçi olacağını, hahamların ve meleklerin de şefaatte bulunacaklarına inanırlar.²⁷ Hristiyanlıkta şefaate fikri genellikle, Hz. İsa ve O'nun kurtarıcılığı anlayışına dayanır. Hz. İsa, Tanrı'dan bu insanların bağışlanmasını isteyecek ve onlara şefaatte bulunacaktır.²⁸ Onlara göre, Hz. İsa günahları bağışlama yetkisine sahiptir ve kendilerine şefaate edecektir.

Kur'an'ın indiği dönemde Cahiliye Müşrikleri, Allah dedikleri bir yüce varlığa inanmakla birlikte, O'nu çok uzak bir yerde tasavvur ediyorlardı. Bunun için günlük işlerinde kendi ihtiyaçlarını gideren, kendileri ile Allah arasında şefaateçi olacaklarına inandıkları putlara tapıyorlardı.²⁹ Müşriklerde, elleriyle yaptıkları bu putlardan her türlü yardımı ve affedilmeyi dileme, kendileriyle Allah arasında aracı

²³ Hasan Kayıkılık, *Din Psikolojisi*, 2. bs. (Adana: Karahan Kitabevi, 2014), 139.

²⁴ Alıcı, "Şefaate", 38:411.

²⁵ Akay, *İslâm İnancında Şefaate*, 7.

²⁶ Alıcı, "Şefaate", 38:411.

²⁷ Mehmet Kenan Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaate*, (Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 4.

²⁸ Alıcı, "Şefaate", 38:411.; Akay, *İslâm İnancında Şefaate*, 11.

²⁹ Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi (Şerhu'l Akaid)*, Haz. Süleyman Uludağ, 3.bs., (İstanbul: Dergah Yayınları, 1991), 267; Hasan Hüseyin Kalaycı, *Tefsir Disiplini Geleneğinde Şefaate Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 45.

olma ve şefaata etme gibi bir şefaata anlayışı mevcuttu. Bu şekilde putların, onları Allah'a yakınlaştıracaklarını söylüyorlardı.³⁰ Taftazanî, bu şekildeki şefaata inancını şirk olarak değerlendirmektedir. O, müşriklerin böyle inanmakla Allah ile bir yakınlık kurabileceklerini düşündüklerini belirtir.³¹ Müşrikler, meşhur putları olan Lat, Menat ve Uzzayı, gökte uçan kuşlara (gurnuk-gırnık) benzetiyor, Kabe'yi tavaf ederken bu putların şefaatinin umuyorlardı.³² Müşrikler, Allah'ın kendilerinden çok uzak olduğunu düşündüklerinden, dualarını O'na ulaştıracak bu tür ilahlar tasavvur ediyorlardı. Bununla birlikte onlar, birçok metafizik güçle Allah arasında bir yakınlık olduğuna da inanıyorlardı. Onlar, bu inançlarının çoğunu da yine çevrelerinde bulunan kültürlerden almışlardı.³³ Kur'an, İslam'ın ilk zuhur ettiği bu devre kadar, özellikle putperest cahiliye döneminde tamamen yanlış temellere oturtulmuş olan yanlış şefaata anlayışını reddetmiştir. Kur'an-ı Kerim, şefaatin sınırlarını yeniden çizmiş, şefaatin nasıl olacağını, kimlerin kimlere şefaata edeceğine izin verme ve şefaata yetkisinin sadece Yüce Allah'a ait olduğunu kesin bir şekilde bildirmiştir. Bununla, zihinlerde yanlış yer etmiş olan, her günah işlendikten sonra tövbe ederek durumu idare etme mantığı ve birilerinin şefaati ile kurtuluşa ererim gibi yanlış bir anlayış ortadan kaldırılmıştır. Hatta bazı İslam alimleri günahları büyük veya küçük günah olarak ayırmamışlar bunun nedeni ise, Yüce Allah'a en yüksek seviyede hürmet etmek, O'nu ta'zim etmek, küçük günahtan bir şey olmaz, ne de olsa affedilir düşüncesinin önüne geçmek istemeleridir. İnsanların bu psikolojiden uzak durmalarını istemişlerdir.³⁴

İslam alimleri şefaata ile ilgili nasları farklı tevil etmiş farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Bu durumun sebeplerinden en önemli olanı Kur'an'ın anlaşılma biçimi, O'nun yorumu ve te'vilidir. Hadislerin farklı değerlendirilmesi de böyle bir tabloyu ortaya koymuştur. Kimileri şefaati kabul ederken, diğer bir kısmı ya şefaati reddetmiş ya da sınırlama yoluna gitmiştir.³⁵ Hatta bazen aynı mezhep müntesipleri bile konu hakkında birbirinden farklı görüşler ortaya koymuştur. Burada özellikle önemli iki ana düşüncenin oluştuğunu görüyoruz. Şefaati reddeden birinci düşünce ki

³⁰ Akay, *İslâm İnancında Şefaata*, 19; Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaata İnancı*, 47.

³¹ Taftazanî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi (Şerhu'l - Akaid)*, 267.

³² Topaloğlu-Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, 101.

³³ Kalaycı, *Tefsir Disiplini Geleneğinde Şefaata Kavramı*, 46.

³⁴ Ahmet Lütfi Kazancı, *İslâm Akaidi*, 3.bs., (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 47,48.

³⁵ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaata İnancı*, 9.

bunlar Mu'tezile, Haricîler ve Zeydîyye fırkasıdır. Bu bağlamda şefaati daraltarak sadece Müminlerin ahiretteki durumu ile ilişkilendiren Mu'tezile,³⁶ imanı, amel, ikrar ve bilgi olarak tanımlar. Temel ilkelerinden olan Adalet ve onun tamamlayıcısı olan Va'd ve Va'îd ilkelerinin bir sonucu olarak şefaatin, büyük günah işleyen kebîre sahibi için mümkün olmadığını, ancak mü'minlerin derecelerinin yükseltilmesi için bu şefaatin olabileceğini söylemektedir. Çünkü kötü amel sahiplerinin cezalandırılması ve iyi amel sahiplerinin de mükafata ulaşması, Allah'ın adaleti ve Va'd ve Va'îd'inin bir gereğidir.³⁷ Haricîler ise, ameli imandan bir cüz saydıklarından büyük günah işleyen kişilerin tövbe etmedikleri takdirde kafir olacaklarını iddia ederek, bunların şefaatten mahrum kalacaklarını söylemişlerdir.³⁸ Zeydîler de ameli imandan bir cüz saymış, büyük günah sahiplerinin tövbe etmemesi durumunda cehennemlik olacağını ve şefaatten faydalanmayacağını belirterek Haricîler ve Mu'tezile ile paralel bir görüş ortaya koymuştur.

İkinci ana görüşte ise Mürcie, Şia ve özellikle İslam toplumun ekseriyetini oluşturan Ehl-i Sünnetin olduğunu görmekteyiz. Mürcie, bu konuda ameli imandan bir cüz saymadığından Ehl-i Sünnet'e yakın düşünerek büyük günah işleyen kimselerin günahlarının imanlarına zarar vermeyeceğini, bu kimselerin şefaate nail olacaklarını belirtmişlerdir.³⁹

İslam toplumunun ana düşüncesini oluşturan Ehl-i Sünnet alimleri, Kur'an'a ve hadislere dayanarak, büyük günah işleyenlere Hz. Peygamber başta olmak üzere Yüce Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaate edebileceğine inanmışlardır.⁴⁰ Burada, büyük günahların kişinin imanını yok etmeyeceği, yani amelin imandan bir cüz sayılmaması fikri esas alınmıştır. Şia, genel olarak büyük günah işleyen kimselerin tövbe etmeden ölmesi durumunda ebedî olarak cehennemde kalacaklarını ifade etmektedir.⁴¹ Ama Zeydîler dışında genel olarak Şia alimleri şefaatin olacağını kabul etmektedirler.

İslam alimlerinin çoğu, Allah'ın kendilerine yüce mertebeler verdiği kullarına diğer kullara şefaate etme yetkisi vereceğini kabul ederler. Bu kimselerin de,

³⁶ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 620.

³⁷ Kemal Işık, *Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelâmî Görüşleri*, (Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak Yayınları, Ankara Üniv. Basımevi, 1967), 71.

³⁸ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnanç*, 12.

³⁹ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnanç*, 12.

⁴⁰ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnanç*, 13.

⁴¹ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, İlaveli 5. bs., (İstanbul: Damla Yayınevi, 1996), 193.

peygamberler, melekler, sahabiler, alimler, veliler, siddıklar, salihler, şehidler ve müttaki müminler olduğunu söylemektedirler. Bu kimselerin şefaate dereceleri de Allah katında farklıdır. Bunların içerisinde derecesi en yüksek olan Hazreti Peygamberdir. O, mahşer gününde bütün mü'minlere şefaate edecek, insanlardan çoğunun küçük günahları affedilerek Cennete girecek, günahlarından dolayı cehenneme girecek olanların da doğrudan Cennete girmesi için şefaate bulunacaktır. İmam Maturidî, bir kimsenin Allah'ın emirlerine uymadığından dolayı kaybettiği maneviyatını tekrar kazanması için yaptığı iyiliklerinden dolayı şefaate hak kazanacağını belirtir.⁴²

Rasulullah'ın şefaati, Cennetteki derecelerin yükseltilmesi, cehenneme gidenlerin azabının hafifletilmesi ve büyük günah işleyen müminlerle tevhid ehlinde olanların cehennemden çıkarılması için olacaktır.⁴³

Ahiretteki şefaate durumu, dünyadaki gibi bir durum ile benzerlik kurarak anlamak mümkün olabilir. Nasıl ki dünyada zor zaman ve zor durumda olan birisine yardım edilip o kimsenin sıkıntısı giderildiğinde mutlu olabiliyorsa ahirette de Allah'ın izniyle şefaate konusunda yetkili olanın günahkar kişiye şefaati ve onu zor durumdan kurtarması da o kimseyi mutlu edecektir.⁴⁴

M. Watt, şefaate hakkında şöyle der: "Şefaate fikri Kur'an'da geçer. Hz. Muhammed'in muasırlarından bir kesim, putlarının kendilerine belki de Yüce Allah ile beraber kıyamet gününde şefaate edeceklerine inanmışlardı. Kur'an bunun böyle olacağını reddeder fakat şefaatin Allah'ın izniyle gerçekleşebileceğini kabul eder."⁴⁵

Şefaatin doğru anlaşılması için Kur'an-ı Kerim'deki hükümlerin ve hadislerin doğru anlaşılması, bağlamları içerisinde değerlendirilmesi, özellikle ayetlerin siyak ve sibaklarının incelenmesi ve ayetlerin nüzul sebeplerinin iyice araştırılması gerekmektedir. Bunun yanında, Hz. Peygamber'in hadislerinin hangi ortamda ve hangi durumlar üzerine varid olduğu iyi bilinmelidir. Bu konu sağlam bir çalışmayı ve tahkiki gerektirmektedir.

⁴² Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 551.

⁴³ Yusuf Şevki Yavuz, "Şefaate", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 414.

⁴⁴ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnanıcı*, 11,12.

⁴⁵ W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fırlalı, (İstanbul: Şa-to İlahiyat Yayınları, 2001), 171.

Bir çok sosyal olayın temelinde fikri ayrılıkların olduğu bilinen bir husustur. Bu ayrılıkların en başat ögesi de dini inanç ve tutumlardır. Bağlı olunan grubun düşüncelerini yaşama ve bunu başkalarına aktarma ve kabul ettirme gayesi her mezhebin temel felsefesini oluşturmuştur. Bu durumların sebepleri, geçmiş zaman ile irtibatı Mezhepler Tarihinin konusunu oluşturur. Bu bağlamda mezhepler şefaati kendi ilkeleri çerçevesinde açıklamaya çalışmışlardır.

Biz bu çalışmamızda özellikle itikadî mezheplerin şefaathat konusundaki görüşlerini ele aldık. Mezheplerin şefaathat düşüncelerinin altında yatan sebepler etrafında değerlendirmeler yapmaya çalıştık. Yine mezheplerin şefaathat konusunda neden farklı düşündüklerini, onları bu farklı düşünmeye sevk eden sebeplerin arka planının neler olduğunu mukayeseler yaparak ortaya koymaya çalıştık. Bu farklılıkların, itikadî, siyasi, sosyal ve kişisel-psikolojik özelliklerden kaynaklı nedenler olduğunu tespit ettik. Sonuç olarak şefaathatın olacağını kabul edenlerin ve şefaathat olmayacağını söyleyenlerin delillerini ortaya koymaya çalıştık. Toplumda yaygın olarak var olan ve günlük yaşamda önemli bir yer tutan şefaathat anlayışının dayanağını, psikolojik nedenlerini tahlil etmek konuya bir nebze de olsa katkı sunmak için bu çalışmayı yapmamızdaki bir başka nedendir. Günümüzde bile çokça istenen şefaathatın, birçok mezhep tarafından farklı değerlendirilmesindeki arka planın ve varsa diğer psikolojik nedenlerinin neler olabileceği, daha çok ahiret hayatını ilgilendiren, büyük günah sahiplerinin hangi ruh haliyle ilahi bir yöneliş olan dua yoluyla bir kurtulma arayışı olan şefaathatı istediklerinin açıklığı kavuşturulması ve dini temellerinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Mezheplerin şefaathat ile ilgili ayet ve hadisleri nasıl değerlendirdiklerinden yola çıkarak bu durumları açıklamaya çalıştık.

Şefaathat hakkında böyle bir çalışma yapmamızın diğer önemli bir nedeni, bu konunun tarih boyunca ve İslâm Tarihinin de her döneminde insanlar tarafından sürekli gündemde tutulmuş olmasıdır. Yapılan tartışmalarda ve değerlendirmelerde, şefaathatın ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği, kimlerin kimler için ve nasıl şefaathat edeceği/edebileceği, şefaathatın sınırlarının ne olacağı, şefaathatın dünyalık bir durum mu olduğu yoksa ahiretteki bir durumu mu kapsadığı, şefaathatın tüm müminler için mi yoksa günahkar müminler için mi olduğu / olacağı v.b sorulara cevap aranmıştır. Her

coğrafyadan ve her inançtan insanın gündelik yaşamda bel bağladığı, medet umduğu, bu kadar uzun bir süre gündemde kalabilen bir konu, bizim de dikkatimizi çekmiştir.

Çalışmamızı yaparken deskriptif (tasvir) metodunu kullandık. Materyalimiz öncelikle klasik dönem eserleri olmak üzere konu hakkında yazılmış olan tüm yazılı kaynaklardır. Bu çalışma esnasında yaptığımız kaynak taramasında gördüğümüz kadarıyla ilk dönemde kaynaklarında şefaathat konusu genellikle büyük günah konusu ile birlikte işlenmiştir. Bu kaynaklarda şefaathat, daha çok büyük günah (Kebîre) sahibinin durumu ve sonucu ile ilintili olarak ortaya konmuştur. Çağdaş dönem kaynaklarında ve çalışmalarda şefaathatın genellikle müstakil başlıklar altında ele alındığı ve detaylı bir şekilde işlendiğini gördük. Şefaathat, aynı zamanda Kelamî bir problem olduğundan bu alandaki kaynaklardan da istifade ettik. Ülkemizde, şefaathat ile ilgili yazılan bazı kitaplar,⁴⁶ yapılan doktora çalışmaları⁴⁷ yüksek lisans tezleri⁴⁸, hakemli dergiler, süreli yayınlar, ansiklopediler mevcuttur. Yapılan bu çalışmaların her biri farklı bir açıdan konuya yaklaşmıştır. Biz de bu kaynakları tarayarak konuyu tahlil ve terkibe tabi tuttuk ve bir değerlendirme yapma yoluna gittik. Bu çalışmamızda, İtikadî Mezheplerin şefaathat anlayışını ele alarak konu ile ilgili görüşlerine yer verdik. Özellikle Şefaathatın psikolojik boyutunu işleyerek konuya farklı bir boyut ile katkıda bulunacağımızı ümit ediyoruz.

Bu çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kur'an ve Hadis'te şefaathatı irdelemeye çalıştık. Öncelikle şefaathat kavramının lügat ve ıstılah anlamları üzerinde durduk. Şefaathatın nasıl anlaşıldığı, kelimeye yüklenen anlamın ne olduğunu belirlemeye çalıştık. Sonra Kur'an ve Hadisler'de şefaathatın nasıl ele alındığını irdeledik. İkinci bölümde ise tezimizin temel konusu olan itikadî mezheplerin konu hakkındaki görüşlerini ele aldık. Bu bölümü iki ana alt başlığa ayırdık. Birinci başlıkta şefaathatı kabul etmeyen grup olarak Haricîler, Mu'tezile ve Zeydîleri, ikinci başlıkta şefaathatın varlığını kabul eden Mürcie, Şia ve Ehl-i Sünnetin görüşlerine yer verdik. Üçüncü bölümde ise günümüz mütefekkirlerinin konu ile ilgili görüşlerine yer verdik. Tezimizin konusu, itikadî mezheplerin şefaathat anlayışı-görüşleri olduğundan daha çok bu mezheplerin konu hakkındaki görüşleri etrafında

⁴⁶ Ak, Ahmet, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaathat Anlayışı*

⁴⁷ Akay Akif, *İslâm İnancında Şefaathat*.

⁴⁸ Kalaycı, *Tefsir Disiplin Geleneğinde Şefaathat Anlayışı*, Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaathat*, Mehmet Yılmaz, *Kur'an'da şefaathat Kavramı ve Yaygın Şefaathat Anlayışıyla Karşılaştırılması*.

çalışmamızı yaptık. Mu'tezile, Ehl-i sünnetin görüşüne aykırı bir şefa'at görüşü bildirdiğinden dolayı Mu'tezile'nin şefa'at anlayışını daha fazla irdeledik.

Her gün yaşadığımız, etrafımızda cereyan eden ve hayatımıza direk etkisi bulunan bütün bu olan hadiseleri iyi anlamak ve tarihi derinlikte bunların sebep ve sonuçlarına ulaşmak gerekliliğini düşünen biriyim. Bu anlamda İslâm Mezhepler Tarihinin, olayların daha doğru anlaşılmasına büyük bir katkı sağladığı da bilinen bir gerçektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA VE HADİS'TE ŞEFAAT

Bu bölümde öncelikle şefaath kelimesinin ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışacağız. Şefaatin gerek lügat-sözlük, gerekse terim anlamıyla ilgili yapılan tanımlamaların genellikle ahiret hayatı bağlamında olduğunu görüyoruz. Bunun yanında dünya hayatındaki şefaatin de tanımlarda yer aldığına rastlamaktayız. Özellikle İslam dininin indiğı dönemde şefaath kavamının gündelik hayatta insanların birbirlerini affetmesi, koruması, birbirlerine yardımcı olması ve aracı olması gibi anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz.⁴⁹ Şimdi şefaatin lughat ve ıstılah anlamlarını vermeye çalışalım.

1.1. ŞEFAAT'İN TANIMI

1.1.1. Şefaatin Lughat Anlamı

Şefaath; شفع kökünden türeyen bir isim olup sözlükte vitrin (tek) zıddı, çift⁵⁰, bir şeye onun misli kadarını eklemek, bir şeyi çift yapmak⁵¹, bir şeye benzerini eklemek⁵², iki şeyi yan yana getirmek⁵³, birinden kendisine yardım etmesini talep etmek⁵⁴, birisinin ihtiyacını gidermek için bir başkasından onun ihtiyacını gidermesini istemek⁵⁵, başkası için yardım dilemek, af dilemek, günahkar bir kimsenin affını Allah'tan niyaz etmek⁵⁶, tek olan bir şeyi dengi veya benzeri ile çift hale getirmek, birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek, bağışlanması için af dilemek⁵⁷, aracılık yapmak, vesile

⁴⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 1. bs., çev.Adnan Demircan v.dğr., (İstanbul: Nesil Yayınları, 2014), 1:103,263,265, 2:145.

⁵⁰ İbn Manzur Ebu'l Fadl Cemalüddin Muhammed, "Şfa" *Lisanü'l-Arab*, (Kahire: Daru'l Mearif, 1119), 2279; Fahreddin er-Razî, *eş-Şefaathü'l-Uzma fi Yevmi'l-Kiyâme*, Tahkik, Dr. Ahmet Hicazî Ahmet Seka, (Kahire, El- Mektebetü'l Ezheriyye li Türas, 1979), 37.

⁵¹ *Mu'cemü'l Vasit*, 4. bs, (2004), 487.

⁵² Rağıb el-İsfahani, *Müfredat*, 1. bs., çev. Mustafa Yıldız, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 526.

⁵³ Şık, v.dğr., *Sistematik Kelam* 2, 217.

⁵⁴ Levis Ma'luf, *el- Müncid*, 1. bs., (Beyrut: Katolikiyye Matbaası, 1949), 405,406.

⁵⁵ Fahreddin er-Razî, *eş-Şefaathü'l-Uzma fi Yevmi'l-Kiyâme*, 37.

⁵⁶ Nureddin es-Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 17. bs, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul,:Marmara Üniv.İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017), 203.

⁵⁷ Alıcı, "Şefaath", 38:411; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 289.

olmak ve dua etmek⁵⁸, birini desteklemek, kendisine katılmak, yardım ve aracılık yapmak⁵⁹, birinden başkası adına ricada bulunmak, aracı olma, kusurlarının bağışlanmasını dilemek, iyi bir işe aracılık etmek⁶⁰, bir kimseyi yanına ve himayesine almak⁶¹ anlamlarına gelir. Şefaata, bir kimsenin bir faydaya erişmesi, bir zarardan kurtulması veya bir ihtiyacını elde etmesi için yapılır.⁶²

Şefaata, “Ş-f-a”nın mastarı olan “ شفع ” kökünden türemiştir. “Şüf atün” kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Şef kelimesi, gözde meydana gelen çift görme kusurunu ifade etmek için de kullanılmıştır. Arapçada “ش - ف - ع” harfleri ile meydana gelen tüm kelimelerin yakınlaşmayı, birbirine yakın olmayı ifade ettiği bilinir.⁶³

Şef’in bir anlamı da çift demektir. Şef’in zıddı vitr’dir. Bundan dolayı birbirine benzediklerinden tüm yaratılmış şeylere şef, eşi ve benzeri olmayan Yüce Allah’a vitr denmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Fecr suresinde bu iki zıt kelimenin aynı ayette kullanıldığını görüyoruz.⁶⁴ Bir kişi diğerine yardım ettiğinde şef olur. Sonrasında tek kalınca vitr olur.⁶⁵ İhtiyaç sahibi ferd (tek) ‘dir. Şefaata olunca çift olur.⁶⁶

Mu‘tezile’den Kadı Abdulcebbar şefaati şöyle tanımlar: “Bil ki şefaata, lügatte vitrin zıddı olup çift (şüf) kelimesinden alınmıştır. Böylece ihtiyaç sahibi, şefaata ile çift olmuş olmaktadır. İstilahta ise o, gayr meselesi olup başkasına fayda sağlamak veya ondan zararı gidermektir.”⁶⁷

Şefaata, birinin, bir diğerinin bağışlanması için af dilemesi, maddi manevi bir şeyi elde etmesi için yetkili kimseyle onun arasında aracılık yapmasıdır.⁶⁸

⁵⁸ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaata İnanç*, 35; Akay, *İslâm İnançında Şefaata*, 23.

⁵⁹ İsmail Karagöz, v.dğr., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 612.

⁶⁰ Ahmet Nedim Serinsu, v.dğr., *Dinî Terimler Sözlüğü*, (Ankara: Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, 2009), 338.

⁶¹ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü’l-Tefasir*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2006), 1:88.

⁶² Akay, *İslâm İnançında Şefaata*, 23.

⁶³ Yılmaz, *Kur’an’da Şefaata Kavramı ve Yaygın Şefaata Anlayışının Karşılaştırılması*, 23.

⁶⁴ Şık, v.dğr., *Sistemik Kelam 2*, 217.

⁶⁵ İbn Teymiyye, *el-İmân*, Tahkik Şeyh Muhammed Nasirüddin el-Banî, (Mektebet’ü -Enes b. Malik h.1400), 61.

⁶⁶ Fahreddin er-Razî, *eş-Şefaatu’l-Uzma fi Yevmi’l-Kiyâme*, 37.

⁶⁷ Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli’l-Hamse*, 1. bs. çev. İlyas Çelebi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları,2013), 2: 606.

⁶⁸ Hayrettin Karaman, v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 1:119.

1.1.2. Şefaatin İstilahî Anlamı

Terim olarak şefaât; “Kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen salih kulların, müminlerin bağışlanması için, Allah katında niyazda bulunması”⁶⁹, ahirette günahları çok olduğundan Cehenneme girecek kimselerin kurtulması ve af olmaları için Allah Teala’ya yalvarmak ve Cennete girmelerini sağlamak,⁷⁰ günahkar müminlerin bağışlanması, günahı olmayanların da mertebelerinin yüceltilmesi için kendilerine izin verilenlerin Allah’a dua ve niyazda bulunmaları ve o günahkar kimselerin günahlarının affedilmesini istemeleridir. Şefaât, birisine yardımcı olmak ve onun yerine istekte bulunmak için başkasıyla bir araya gelmek⁷¹, yetkili birinden bir başkasının kusurunu affetmesini istemek, ona aracılık yapmak demektir.⁷² Aynı zamanda bu kelime, daha çok saygınlık ve mertebe bakımından daha yüksek bir konumda olanın, daha aşağı bir düzeyde olanla bir araya gelmesi anlamında da kullanılır.⁷³

Kadı Abdülcebbar’a göre şefaatin dört unsuru bulunmaktadır. Bunlar; kendisinden şefaât istenilen (meşfu’un ileyh), şefaât eden (şafi’/şefi’), şefaât edilen (meşfu’un leh) ve şefaatin konusu (meşfu’un fih)’dur.⁷⁴

İbn Teymiyye de şefaati, birinin bir başkasına yardım etmesi olarak değerlendirir.⁷⁵

Şefaatin genellikle kutsal sayılan, yaşayan ya da ölmüş kimseler vasıtasıyla, dindar ya da sevabı ve günahı eşit olan kişiler adına, Allah katında bir af dileme olarak değerlendirildiğini görmekteyiz.⁷⁶

Şefaât, günahkar mü’minin affedilmesi, günahsız olanların ise mertebelerinin yükseltilmesi için, Allah’ın izin vereceği kimselerin Allah katında aracılık yapmasıdır.⁷⁷ Günah sahibi bir mümin için, Allah katında yüksek bir dereceye sahip olan birinin o kişi için Allah’tan af dilemesi ve günahlarının bağışlanmasını

⁶⁹ Alıcı, “Şefaât”, 38:411.

⁷⁰ Kazancı, *İslâm Akaidi*, 251.

⁷¹ el-İsfahanî, *Müfredat*, 526.

⁷² Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’an*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 295.

⁷³ el-İsfahanî, *Müfredat*, 526.

⁷⁴ Süleyman Narol, “Fahreddin Razi ve Kadı Abdülcebbar’ın Şefaât Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:129.

⁷⁵ İbn Teymiyye, *el-İmân*, Tahkik Şeyh Muhammed Nasirüddin el-Bânî, (Mektebet’ü Enes b. Malik h.1400), 61.

⁷⁶ Alıcı, “Şefaât”, 38:411.

⁷⁷ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 289.

dilemesidir. Şefaata daha çok bu, mertebesi yüksek olan aracının dileklerini ifade eder.⁷⁸

Şafi' ve Şefi' de aracılık eden, şefaatte bulunan anlamına gelmektedir.⁷⁹

1.2. KUR'AN'DA ŞEFAAT

Çalışmamızın bu bölümünde Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler'de şefaatin nasıl ele alındığını, mezheplerin bunları nasıl yorumladıklarını değerlendirmeye çalışacağız. Mezheplerin ayetlerden nasıl bir sonuç çıkardıklarını çeşitli tefsirlere başvurarak ortaya koymaya çalıştık. Şefaati konu edinen meşhur hadislerden bazılarını buraya alarak etraflı bir değerlendirme yapma yoluna gittik.

Kur'an-ı Kerim, bireyin saf, berrak bir tevhid inancına sahip olmasını istemektedir. Yine Kur'an, indiği toplumun birçok alandaki yanlış inanç ve tutumlarını değiştirmiş, yerine doğru inanç ve kuralları koymuştur. Kur'an'ın indiği dönemde Mekke'de Müşriklerin, Hristiyanların ve Yahudilerin şefaata ile ilgili yanlış inanç ve tutumları reddedilerek şefaatin Allah'ın izni ile olabileceği belirtilmiştir.

İslam'dan önce birçok inanışta olduğu gibi, Mekke toplumunda da şefaata anlayışı mevcuttu. Bu anlayışa göre putlar birer şefaataçi, birer aracı olarak ahirette Allah katında onlar için dua edecek ve kendilerini kurtaracaktı. Onlara göre bu şefaataçi putların şefaati, Allah nezdinde reddedilmez, geri çevrilmez bir nitelik taşıyordu. Bu kesin bir şefaata anlayışıdır.⁸⁰ Müşrikler kendi elleri ile yapmış oldukları putlara tapıyor, onlardan medet umuyor, onların yağmur yağdırmalarını, bolluk bereket getirmelerini, kendilerini hastalıklardan ve diğer belalardan korumalarını istiyor ve onlara dua ediyorlardı. Şefaata ile ilgili ayetlerde genel olarak Cahiliye dönemindeki tüm konularda olduğu gibi, şefaata anlayışları ile ilgili bozuk şirk inancı da reddedilmiş, yerine tevhid inancı ikame edilmiştir. Kur'an, müşriklerin inanıp güvendikleri bu putların asla kendilerini kurtaramayacaklarını ve onlara yardımcı olamayacaklarını kesin bir dille ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim, insanların zihinlerindeki yanlış şefaata anlayışlarını düzeltmiş, şefaatin ne olduğunu, nasıl

⁷⁸ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1:119.

⁷⁹ Alıcı, "Şefaata", 38:411.

⁸⁰ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1:400.

olacağını, yetki sahibini ve kimlerin kimlere nasıl şefaata edebileceğini aşağıda vereceğimiz ayetlerle belirlemiştir.

Şefaata ile ilgili yapılan bazı değerlendirmelerde, şefaata ile ilgili ayetlerin müşriklere hitap ettiği, bu hitabın mü'minler için geçerli olmadığı söylenmektedir. İslam inancında şefaatin varlığını kabul etmenin Allah'ın adaletine aykırı olduğu ve bunun sonucunda insanları tembelleğe sevk ederek Allah'a gerçek anlamda ibadet etmeyecekleri ve taatte bulunmayacakları gibi sonuçlara ulaşmanın doğru olmadığını ifade etmek mümkündür.

Kur'an'daki şefaata ayetlerinde, genel olarak şirk fikrinin reddedildiğini, bunun en temel gayesinin şirkin terk edilerek yerine tevhid inancının yerleştirilmesi olduğunu görüyoruz. Müşriklere, kendi elleriyle yapıp ilah diye tapındığı putlarının asla şefaata edemeyecekleri, hesap gününde Allah dışında hiçbir şefaataçının ve dostun olmadığı, olacak şefaatin de ancak Allah'ın rızası ve izni ile inananlar için olacağı bildirilmektedir.

Şefaata sözcüğü Kur'an'ı Kerim'de değişik surelerde ve farklı şekillerde otuz bir kez geçmektedir.⁸¹ Şefaata kelimesi mastar kullanımıyla Kur'an'ı Kerim'de onüç ayette geçmektedir. Fecr 89/3. ayette sözlük anlamında kullanılırken bunun dışında kalan on yedi ayette de *yeşfeu/ yeşfeû-yeşfeûne, şefî'/ şâfi'in, şüfe'â/ şüfe'âüküm/ şüfe'âunâ* şeklinde isim ve fiil formunda kullanılmıştır.⁸²

Şefaata konusunda yapılan çalışmalarda şefaata ayetleri genellikle farklı şekillerde kategorize edilmiştir. Biz burada konunun daha anlaşılır olması açısından ayetleri, şefaatin varlığını reddeden ayetler, şefaatin Allah'ın izni ve vereceği yetki doğrultusunda var olduğunu beyan eden ayetler ve putların ve diğer insanların şefaatinin beklendiğini ve bu şefaatin olmayacağını bildiren ayetler olmak üzere üç gruba ayırmayı daha uygun bulduk. Birinci grup ayetlerde, Yüce Allah'ın, var olan yanlış şefaata inançlarına karşı kesin bir dille bunun mümkün olmadığını belirttiğini, genellikle bu uyarının müşriklere ve kafirlere yapıldığını görüyoruz. İslam alimlerinin ekseriyeti bu ayetlerdeki hitabın belirttiğimiz gruplara olduğunu ifade eder. İkinci grup ayetlerde ise şefaatin mümkün olduğunu, bu şefaatin Allah'ın iznine

⁸¹ Abdalbâkî, Muhammed Fuad, *el- Mu'cemu'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'ani'l- Kerîm*, (İstanbul : El-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1982), 384; Kalaycı, *Tefsir Disiplini Geleneğinde Şefaata Kavramı*, 48.

⁸² Narol, "*Fahreddin Razî ve Kadî Abdülcebbar'ın Şefaata Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi*, 128,129; Mehmet Okuyan, *Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, 4. bs, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2016), 464,465.

bağlı olduğunu ve peygamber olsa bile kendisinin izin ve yetkisi dahilinde bu işin imkanından bahseder. Üçüncü grup ayetlerde ise, insanların dünyada iken taptıkları, medet umdukları putların veya kendilerini kurtaracaklarına inandıkları insanların şefaati edemeyeceği hususuna vurgu yapılır. Bu şekilde düşünen kimselerin, taptıkları şeylerin kendilerini yüzüstü bırakacağını, onların da pişman olup tekrar yeryüzüne gelmek isteyeceklerini ve Allah'a güzel bir şekilde kullukta bulunmak istemelerinden bahseder.

1.2.1. Şefaatin Kimseye Fayda Vermeyeceğini Bildiren Ayetler

Bu gruptaki ayetler genellikle müşriklere ve kafirlere hitap eder. Kıyamet gününde şefaathlerine güvendikleri hiç bir kimsenin, bir putun veya şefaati umulan bir başkasının şefaatinin asla olamayacağı ifade edilir. Yine bir kimsenin ahiret azabından kendi yerine, varlıklarına güvenip bundan bir fidye vererek kurtulacakları fikrini de reddeder. Bu ayetler, kişinin elinde bulunan malının kendisine ve bir başkasına fayda vermeyeceğini, kıyamet gününde kendilerine şefaati vesilesi olamayacağı vurgusu da yapılmaktadır. Şimdi konu ile ilgili ayetlerin açıklamalarına bakalım. Konuyla ilgili olarak bir ayette:

“Öyle bir günden sakının ki o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şefaati kabul olunmaz, fidye alınmaz. Onlara yardım da edilmez.” (Bakara 2/48).

Kuran-ı Kerim ayetlerinde şefaatin varlığı söz konusu olmakla beraber konu sınırlandırılmıştır. Kişinin kendini kurtarması için gereken çabayı sarf etmesi, tevhid inancının gereğini yerine getirmesi, günahlardan uzak durup amellerini buna göre düzeltmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁸³

Fahreddin er-Razî, bu ayet ile ilgili olarak, bu günde şiddet ve ceza vardır. Cennet ve Cehennem ehlinin hepsi burada toplanacaktır. Allah Teala bu günü, zorlu ve büyük korkuların olduğu bir gün olarak vasılandırılmıştır demektedir. Razî, şefaati şöyle açıklamaya çalışır. O, Araplar'ın, bir kimseden bir kötülüğü defettiğinde, ona yardım ettiğini söylediklerini, o kimse için her şeylerini verdiklerini, zulmü kabul etmediklerini ifade eder. Bir baba evladından nasıl bir kötülüğü uzaklaştırıyorsa, bunların da aynı şekilde onu yaptıklarını, bunun aynı zamanda Arap ahlakı olduğunu

⁸³ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1:120.

söyler. Bu kötülüğü kaba kuvvetiyle engellemeye çalışır. Buna gücü yetmediğinde ona boyun eğer ve ona ricada bulunur. Razî, şefaatin de bu şu şekilde olduğunu söyler. Bir olay olduğunda bir kişi öncelikle durumu yumuşaklıkla, sonra sertlik ve haşinlikle, bu ikisi olmadığında yerine misli kadar fidye yani para ya da mal vererek halletmeye çalışır. Bu üçünün olmadığı durumlarda ise, arkadaşlarından ya da aileden saygın bir grubu karşıya ricacı olarak gönderir. Allah Teala, bu işlerin ahirette kafirlere fayda vermeyeceğini bildirmektedir.⁸⁴

Razî, “Ondan şefaath kabul edilmez.” ayetindeki zamirin asi olan nefse raci olduğunu, o şefaathçilerin şefaati ile gelse de, onun için fidyenin de şefaatinde kabul olmayacağını söyler. Bu şekilde birinci nefsin yani şefaath edenin şefaathini kabul etmiş olmaktadır.⁸⁵ Razî, “hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez.” ve “Onlara yardım da edilmez.” Ayette aynı anlama gelen bu kavramların bir arada kullanılmasından maksadın, hiç kimsenin bir diğerrinin günahını yüklenemeyeceğini, çekmeyeceğini ifade etmek için olduğunu söyler. Çünkü Allah Teala'nın, onların yer dolusu altını olsa ve onu fidye verseler dahi bunu kabul etmeyeceğini, ve onların bir yardımcılarının da olmayacağını ifade eder. Ancak birinin cezadan kurtulması için kendisine yardım edilebilir.⁸⁶

Bu ayet ile ilgili olarak Ruhu'l-Beyan tefsirinde; İsrailoğullarına kesin bir şekilde gelecek olan kıyamet gününden ve görülecek hesaptan korkmaları gerektiği, o gün, bir mü'minin bir kafire hiçbir şekilde herhangi bir faydasının dokunmayacağı, ondan bir zararı gideremeyeceği ve borçlarını ödeyemeyeceği belirtilmektedir. Bununla da, Yahudilerin şefaath beklentileri ve ümitleri kesilmiş olmaktadır. Bu durum kafirler için de geçerlidir ve onlar için şefaath olmayacaktır. Kafirler için de bir mü'minin şefaathi geçerli olmayacaktır. Kıyamette sadece şirke düşmemiş kalp fayda görecektir.⁸⁷

Bursevî, şefaathi kabul etmeyenlere şefaath de olmayacaktır demektedir. O, şefaathin geçersiz olduğunu bildiren ayetlerin, yalnızca kafirleri kapsadığını, şefaathi kabul olmayanın fidyesinin de geçersiz olduğunu söyler. Onların tövbeleri de kabul görmeyecektir. Kafirleri, Allah'ın azabından kurtaracak bir yardımcı, bir dostları da

⁸⁴ Razî, eş-Şefaathü'l-Uzma fi Yevmi'l-Kiyâme, 35.

⁸⁵ Razî, eş-Şefaathü'l-Uzma fi Yevmi'l-Kiyâme, 37.

⁸⁶ Razî, eş-Şefaathü'l-Uzma fi Yevmi'l-Kiyâme, 36.

⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Ruhu'l Beyan, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2005), 1:364,365.

olmayacaktır. O, Allah bu ayetle, bir kimsenin bir başkasının suçunu yükleyemeyeceğini, bir suçun karşılığı olarak bir fidyenin kabul edilmeyeceğini, birisinin bir diğerine şefaatinin kabul görmeyeceğini ve bir başkasının yardımının olmayacağını olumsuz bir dille belirtmekle kafirlere tüm yardım yollarını kapattığını söyler.⁸⁸

Mu‘tezile alimlerinden Zemahşerî Keşşaf adlı eserinde bu ayetle ilgili olarak; Ayette geçen عَدْلٌ “adl” kelimesinin fidye olduğunu belirtir. Fidyenin karşılık olarak verilen şeyin muadili olduğunu, bu yüzden “adl” denildiğini, bu kullanımın hadiste de aynı anlamda kullanıldığını söyler. Zemahşerî عَدْلٌ وَلَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ “ne sarf ne de adl ondan kabul edilmez...” (Buhârî, Fedâilu’l-Medine,1), hadisini vererek ne tövbe ne de fidyenin o kişiden kabul edilmez demektir. O, Katâde’nin, وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ fiil ve fail (meçhul fiil değil de malum fiil ve fail) şeklinde ve şefaati mansub okuduğunu, failin de Allah olduğunu söyler. O, bu ayetin, Yahudilerin, ataları olan peygamberlerin kendilerine şefaateceklerini iddia etmeleri ve bunu kendilerine kuruntu etmelerinden dolayı (böyle vehm ediyorlardı) bu beklentilerini boşa çıkarmaktadır der.

Zemahşerî birkaç soru ile şefaati açıklamaya çalışmaktadır. Bunlardan biri“Şefaatin asilerden (günahkârlardan kabul edilmeyeceğine dair onda bir delil var mı? sorusudur. O buna cevap olarak “Evet vardır. Çünkü ayetteki “bir nefsin diğer nefisten bir hakkı ödemesinin nefyi” (olumsuzluk), bir fiilden veya terkten dolayı oluşan bir hak ihlalini başka bir nefsin ödemesini nefyeymeyi (mümkün olamayacağını) ifade etmektedir.” derim diyor. O, ayetin öncelikle yapmak veya yapmamak suretiyle bir hakkı ihlal eden bir nefse, başka bir nefsin yardım etmesini, ardından da herhangi bir şefaatinin şefaatinin yasakladığını, bunun ise asilere işaret ederek onlara şefaate olamayacağını bildirdiğini ifade eder.⁸⁹

Diğer bir soruda şöyle diyor; “Eğer desen: وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا ‘daki zamir, iki nefisten hangisine raci’dir? (yöneliktir) cevaben derim ki: Hakkını ödemeyen ve asi olan ikinci nefse raci’dir. Kendisinden fidye kabul edilmeyen de o nefistir. Mana şöyle olur: “Ondan şefaate kabul edilmeyecek, eğer bir şefaatinin şefaatiyle gelse de ondan

⁸⁸ Bursevî, *Ruhu’l Beyan*, 1:365.

⁸⁹ Ebu’l Kâsım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed el- Harizmî ez- Zemahşerî, *el-Keşşâf, ‘an Hakaiki Ğavamidi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekavil fi Vucûhi’t-Te’vîl*, 1.bs., çev. Murat Sülün v.dğr, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 1:372-376.

kabul edilmeyecektir.” Bu zamirin birinci nefse raci’ olması da caizdir (mümkündür). Şöyle ki: Eğer o nefis diğer nefse şefaata etse de onun bu şefaati ondan kabul edilmeyecektir, ondan bir ödeme kabul edilmediği gibi. Eğer onun yerine bir fidye de verse ondan alınmayacaktır. وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ Yani: ayetin delalet ettiği inkarcı olan nefis çok nefislerdendir. İnkarcı nefisler çok olduğu için çoğul olarak gelmiştir. Nefs müennes olduğu halde burada müzekker lafzıyla ifade edilmesi kullar kastedildiği içindir. Müzekker-müennes tüm kullar kastedildiği için böyle ifade edilmiştir.⁹⁰

Ayete göre kıyamette imanı ve salih amelleri olmayan hiç kimseye şefaata bir fayda sağlamayacaktır. Küfürde olan da bir fidye vermek suretiyle bu cezadan kurtulamaz.⁹¹

Bu ayet ile ilgili olarak Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR şunları söylemektedir: “Fakat burada şefaatin kabul olunmaması özellikle kâfirler hakkındadır. Ve hitap küfürde ısrar edenlere mahsustur. Zira İsrailoğulları, kendilerinin babaları ve dedeleri olan peygamberlerin her halde kendilerine şefaata edeceklerine inanıyorlardı. Bu âyet, bunu reddediyor. Yoksa diğer âyetler gelecektir ve hadisler de vardır ki, Allah'ın izniyle yine şefaata olur. Yasaklanmış olan şefaata, herkesin kendiliğinden ve Allah'ın iznine bağlanmadan yapılacağı düşünülen şefaatlardır. Şu halde kendiliklerinden şefaata edebilirler zanniyle peygamberlere ve velilere tapılmamalı, ancak Allah'a ibadet etmelidir ki, o istediğine her istediği zaman şefaata ettirir. Ve bununla beraber kıyametin başlangıcı öyle korkunçtur ki, o sırada şefaata da bahis konusu değildir. Herkes kazancıyla kalabilecektir ve bu âyet o zamanı anlatmaktadır.”⁹²

Bu ayette peygamberlerinin kendilerine şefaata ederek kendilerini kurtaracağını söyleyen Yahudilerin bu isteklerinin mümkün olmadığını, Yahudiler başta olmak üzere tüm insanlara yanlış yapmamaları mahiyetinde bir uyarıdır.⁹³

Süleyman Ateş, bu ayetin tefsirinde: “Arap Müşrikleri, Allah'ın kızları sandıkları ve taş heykellerle sembolleştirdikleri tanrıların (meleklerin), Allah ile kendileri arasında şefaata olacaklarına, kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarına

⁹⁰ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, ‘an Hakaiki Ğavamidi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekavil fi Vucûhi’t-Te’vil, 1: 372-376.

⁹¹ Seyyid Kutub, *Fi Zilali’l Kur’an*, (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1991), 1:107.

⁹² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1:355.

⁹³ Karaman, v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1:120.

inandıkları gibi, Yahudi ve Hristiyanlar da peygamberlerinin ve din adamlarının, Allah katında kendilerine şefaata edebileceklerine inanıyorlardı.”⁹⁴ demektir.

Yine Süleyman Ateş, bu ayetlerden ahirette Allah'ın izin vermediği hiç kimsenin şefaata edemeyeceğini, ancak Allah'ın, mü'min, doğruyu söyleyen ve yüce bir ruha sahip olana şefaata yetkisi vereceğininin anlaşıldığını söyler. Allah'a şirk koşan, yalan söyleyen, gerçeği saklayandan Allah'ın razı olmadığını ve şefaata bel bağlamalarının nafi olduğunu ifade etmektedir. Bu kimseler, kendilerine şefaata edeceğine inandıkları şeylerin hiçbir surette Allah'ın izni olmaksızın şefaata edemeyeceklerini belirtir.⁹⁵

Mu'tezile, bu ayetle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaatinin ve yardımının hiç kimseye fayda vermeyeceğini ve cezanın uygulanmasının kat'i olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁶ Kadı Abdulcebbar'ın bu ayet ile ilgili yorumunda; “Bu ayetlerde Allah Teâlâ, zalimler için bir şefaatinin olmasını kesin olarak nefyetmiştir. O'na göre eğer Hz. Peygamber, zalimler için şefaataçi olsa onlardan daha üstün ve değerli olmazdı.”⁹⁷ demektir.

Ayetle ilgili yorumlara baktığımızda, Allah Teala'nın, öncelikle Yahudilerin ve kafirlerin şefaata beklentilerini boşa çıkardığını görüyoruz. Onların tasavvur ettiği gibi, bir kimsenin ya da bir zümrenin, yine putların ve şefaatinin umdukları şefaataçilerinin şefaatinin kesinlikle kabul olmayacağı sonucuna varıyoruz. Olacak şefaatin, Allah'ın izni ve inayetiyle yine O'nun belirlediği sınırlarda ve ölçülerde olacağı ve şefaata edecek kimselerin Rahmân'ın razı olduğu kimseler olacağını anlıyoruz.

Başka bir ayette:

“Kimsenin kimse namına bir şey ödemeyeceği, hiç kimseden fidye alınmayacağı, kimseye şefaatin (aracılığın) yarar sağlamayacağı ve hiç kimsenin hiçbir taraftan yardım göremeyeceği günden sakının.” (Bakara 2/123)

Yahudiler, soyundan geldikleri Hz. İbrâhim ile övünmüş, O'nun sayesinde ahirette kurtulacaklarını ümit etmişlerdir. Burada Allah, özelde Yahudilere genelde

⁹⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997), 1:158.

⁹⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1:158.

⁹⁶ Ahmet Erkol, “Mutezili Düşüncede Dinamizm” Sosyal Bilimler Dergisi, 5/ 10, (2015): 94.

⁹⁷ Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l-Hamse*, 2: 606.

tüm insanlara soylarına göre muamele görmeyeceklerini ve hiç kimseye soyuna sopuna göre şefaata edilmeyeceğini, ifade etmektedir.⁹⁸

Reşit Rıza, bu ayetin tefsirinde, Yahudilerin atalarının Allah'ın kitabını iyice okuyup anladıklarından dolayı kendilerine şefaata edeceklerini söyleyerek bir gayret sarf etmemelerini bir mazeret olarak görmemiş, buna da “Ey Muhammed'in kızı Fatıma! Malımdan dilediğini iste ama seni Allah'ın elinden kurtaramam.”⁹⁹ Hadisi şerifini delil göstermiştir. Bu durumda atalarının şefaatlerinin onlara bir fayda vermeyeceğini, kusurlarının affedilmesi için de herhangi bir fidyenin kabul görmeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu ayette söz konusu şefaatin kabul edilmeyeceği ile birlikte fidyenin de kabul edilmeyeceğini belirtmektedir.¹⁰⁰

Bu ayetten anlaşılıyor ki kişi dünyada iken, Allah'ın rızasına uygun ameller ortaya koymalı, bir başkasının hakkını yememeli, hukukuna riayet etmelidir. Bir kimse, ait olduğu cemaatine, aşiretine ve ailesine güvenmemeli, onların şefaatine sığınmamalıdır. Çünkü o günün hesabı tamamen Allah'ın tasarrufu altındadır ve izni olmadan herhangi bir şefaata olmayacaktır.

Şefaatin olmayacağını ifade eden diğer bir ayet şöyledir:

“Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir.” (Bakara 2/254).

Burada Allah Teala, insanlara ahiretin tarlası olan dünyada amel defterlerini iyilikle, hayır ve hasenatla doldurmaları gerektiğini, aksi takdirde dostluk ve şefaata orada işlerin yürütülemeyeceğini, orada şefaatin ancak Allah'ın iznine bağlı olduğunu ifade etmektedir.¹⁰¹

Sabuni bu ayette, insanların dünyada iken sahip olduğu mal ve varlıklarından Yüce Allah'ın yolunda, yine O'nun rızasına uygun bir şekilde harcaması gerektiğini söyler. Çünkü ahirette bir alış-veriş imkanı olmayacaktır. O gün, kimse malından bir

⁹⁸ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1:202,203.

⁹⁹ Müslim, “İman”, 348,352., Buhârî, “Vesaya”, 11, “Tefsir”, 26.

¹⁰⁰ Muhammed Abduh-Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hekim Tefsîru'l-Menâr*, trc. Mehmet Erdoğan, Ali Rıza Temel, Harun Ünal, Niyazi Beki, Nusret Bolelli (İstanbul: Ekin Yayınları, 2011), 1: 611,612.

¹⁰¹ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1:39.

fidye veremeyeceği gibi, duçar olacağı azabı savacak bir dost, bir şefaatchi de bulamayacaktır. Şefaata ancak Allah'ın izni olursa olacaktır.¹⁰²

Eğer zimmetinizde bulunan vaciplerden affedilmenizi isterseniz, bu vacipleri affettirecek bir şefaatchi bulamazsınız. Çünkü şefaata, faziletin ziyadesinde bir uygulamadır, başka değildir.¹⁰³

Allah, Mü'minlere ellerinde bulunan varlıklarını kafirler gibi heva ve hevesleri uğruna ve boşuna harcamamalarını, Allah yolunda infak etmelerini tavsiye etmiştir. Ahiret günü geldiğinde kafirler, ne bir alışverişle ne bir fidye ile, ne de altınları ve gümüşleri ile bir dost bulamayacak ve azaptan kurtulamayacaktır. Bunların hiç biri onlara şefaata de edemeyecektir.¹⁰⁴

İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*'da, o gün şefaatin olmadığını, şefaatchilere güvenmenin ve onların günahlarının affedilmesi için şefaata etmelerinin söz konusu olamayacağını söylemektedir. Burada şefaata olmayacak derken, kendisine izin verilmeyenlerin şefaata etmemesidir. Yoksa kıyamet gününde, Allah'ın izin vermesi durumunda mü'minler için şefaata söz konusu olacaktır. Tabi şefaatten faydalanacak kimsenin de, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaması, şefaata layık olması gerekmektedir.¹⁰⁵

Bir başka ayette:

“Artık şefaatchilerin şefaati onlara fayda vermez.” (Müddessir 74/48)

Taftazanî bu ayetin üslup ve ifade şekli itibariyle şefaatin varlığına delalet ettiğini söyler. O'na göre bu ifade kafirler için geçerlidir. Kafirler dışında kalanları da kapsayan genel bir ifade ve hüküm değildir. Çünkü onların zaten kötü bir durumda olduklarının bilinen bir husus olduğunu, “onlara hiçbir şefaatchinin şefaatinin fayda vermeyecek” demenin manasının olmadığını belirtmektedir. Bu hükmü genelleyerek kafirler dışındakilere de şefaata yoktur demenin doğru olmadığını dile getirir.¹⁰⁶

¹⁰² Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 2:293.

¹⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf, 'an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil fi Vucûhi't-Te'vil*, 1:788-792.

¹⁰⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 169.

¹⁰⁵ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, 2:473.

¹⁰⁶ Taftazanî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi Şerhu'l-Akaid*, 9. bs. Hazırlayan: Süleyman Uludağ, (İstanbul Dergah Yayınları, 2017), 219.

Yine bu ayette Yüce Allah, cehennemde bulunanlara hiçbir şefaatinin şefat edemeyeceğini ve hiç kimsenin onları cezadan kurtaramayacağını ifade etmektedir. Burada hitap müşrikleredir. Müşrikler Allah'a inanmakla beraber, O'na ulaşmak için araçların olması gerektiğini düşünmüş ve şefaate edeceğine inandıkları varlıkları şefaateçi olarak kabul etmişlerdir. İşte yüce Allah, bu inancı reddederek izni olmadan kimsenin onların şefaateçisi olamayacağını, onlardan kendilerine bir yarar veya zararın gelmeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca bu ayetle Allah, ne olursa olsun hiçbir şekilde kul ile kendisi arasına herhangi bir aracının konulmasını reddetmektedir. Bu da şirkten başka bir şey değildir.¹⁰⁷

Eğer meleklerden, peygamberlerden ve diğerlerinden, bütün şefaateçiler onlara (kâfirlere) şefaate etseler de bu onlara hiçbir fayda vermez. Çünkü şefaate Allah'ın razı oldukları kimseler içindir. Oysa bunlar Allah'ın gazabına uğramış olanlardır.

Burada suçluların ahirette şefaate yolu ile kurtulmalarının mümkün olmadığı hatırlatılmış bu dünyadakilere bir öğüt verilmiştir.¹⁰⁸

Yüce Allah bir başka ayette:

“Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan sonra da Arş'a kurulandır. Sizin için ondan başka hiçbir dost, hiçbir şefaateçi yoktur. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?” (Secde 32/4).

Kainatı ve içindekileri yaratan Yüce Allah, insanların tüm işlerinin kendi menfaatlerine olacak şekilde kendisi tarafından evrilip çevrildiğini, idare edildiğini belirtmektedir. Buna rağmen insanların, bir azabı kendilerinden uzaklaştıracak bir şefaateçi aramalarının boş olduğunu, izni olmaksızın kimsenin şefaate bulunmayacağını ifade etmektedir.¹⁰⁹

Bu ayetle ilgili olarak, müşrikler Allah'a inandıkları halde putlara tapıyorlardı ve bu putları gezegenlerin sureti sayarak onlardan güç aldıklarını söylüyorlardı. Bazıları da bu putları meleklerin sureti olarak kabul edip kendilerine şefaate edeceklerine inanıyorlardı. İşte yüce Allah bu inançlarına karşılık kendi izni olmadan kimsenin kimseye şefaateçi olamayacağını bildirmiştir.¹¹⁰

Bir başka ayette;

¹⁰⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10:160.

¹⁰⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 473.

¹⁰⁹ Sabunî, *Safvetü't- Tefasir*, 5:38,39.

¹¹⁰ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 4:349.

“Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak. Hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur'an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah'tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaâtçi. (Kurtuluşu için) her türlü fidyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar kazandıkları yüzünden helake sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılginca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır.” (En'am 6/70).

Yüce Allah bu ayette dinini oyun ve eğlence yerine koyan kimselerin ne kadar bedel (fidye) ödeseler ödesinler, onların yaptıkları işlerin karşılıklarına çıkacağını kimsenin de kendilerine yardımcı olamayacağını ifade etmektedir.¹¹¹

Sabunî, saygın ve hürmete değer bir dini, alay edip oyun eğlence haline getiren günahkarların, dünya hayatına aldandıklarını, bu kimseleri Allah'ın azabından kurtaracak herhangi bir yardımcı ve şefaâtçinin de bulunmadığını belirtir. Bu kimseler ne kadar fidye verse de bu fidye kabul edilmez. Bunlar, yanlış inanç ve amelleri sebebiyle Allah'ın azabına teslim edilmişlerdir.¹¹²

Reşid Rıza, Menar tefsirinde bu ayetle ilgili olarak; bu ve benzeri ayetlerin gayesinin putperestliğin yanlış temellerini ortadan kaldırmak, Allah'ın dinini ikame etmek olduğunu, bu putperestlerin dünyada her şeye ulaştıkları gibi ahirette de fidye ve şefaate kurtulma zannını ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu söyler. Ahiretteki kurtuluşun sadece Allah rızasını kazanmayla ve buna uygun salih ameller işlemeye olacağını, yine nefisini arındırıp Allah'a ve O'nun Peygamberi'nin getirdiklerine inanmakla olduğunu beyan eder. Yine bu ayet, kötü amel işleyenlerin, nefislerini ateşe sürükleyenlerin ne bir dostunun ne de bir şefaâtçisinin olmayacağını söylemektedir.¹¹³

Bu bölümdeki ayetlerde genellikle şefaatin olmayacağını vurgulandığını görüyoruz. Bunun temel sebebi, vahyin henüz inmeye devam ettiği bu dönemde toplumda, özellikle Yahudiler'de ve müşriklerde var olan şefaate anlayışı ve bu anlayışın dayandığı ilkelerin reddedilmesidir. Burada özellikle soyuna güvenip onların kendilerine şefaate edeceğini düşünenlerin, parasına ve malına güvenip bu malından vereceği bir fidye ile şefaate kavuşacağını umanların bu beklentilerinin

¹¹¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3:169.

¹¹² Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 2:199.

¹¹³ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menar*, 8:111.

gerçekleşmeyeceği vurgulanmıştır. Yine dünyada iken malından infak etmeyenlere, bu mallarının ahirette kendilerine bir fayda sağlamayacağı ve şefaatlere vesile olamayacağı dile getirilmiştir. Mesela Yahudiler, kendilerini her zaman olduğu gibi seçkin bir toplum olarak görüyor, kendilerini üstün bir soy olarak sayıyor ve hangi günahı işlerse dahi peygamberlerinin kendilerine şefaathçi olup kendilerini kurtaracağını söylüyorlardı. Bu ayetler ahirette kimsenin soyuna göre muamele görmeyeceğinin de altını çiziyor. Hakeza müşrikler de putlarının kendilerine kesin bir şefaathçi olduğuna inanıyorlardı. Ayrıca bu insanlar paralarına ve mallarına da güveniyor, verecekleri fidyelerle günahlarından kurtulacaklarını zannediyorlardı. Kur'an malın, paranın, soyun sopun hiçbir değerinin olmayacağını ve bunların kimseyi kurtaramayacağını bu kimselere bildiriyor. Asıl kurtuluşun dini doğru anlama ve yaşama ilkesinden geçtiğini, hayatta iken salih amel işlemeyenlerin, Allah'ın dinini oyun ve eğlence haline getirenlerin, sahip oldukları dünyalık üstünlükleri, makam ve mevkileri ile kurtulamayacağı belirtilmektedir. Neticede tüm şefaatin Allah'ın izin ve yetkisi dahilinde olduğu, zihinlerde geçtiği gibi geliş güzel, bir kimsenin diğerine şefaath edemeyeceği kesin bir şekilde ortaya konmuştur.

Özellikle Hariciler ve Mu'tezile bu ayetlerden yola çıkarak şefaatin olmadığını, Allah'ın kabul edeceği şefaatin toplumun anladığı gibi büyük günah işleyen ve tövbe etmeyen kimseler için geçerli olacak bir şefaath biçimi olmadığını savunur. Onlar böyle bir şefaath anlayışının toplumda günahları özendireceği, kullukta ve taatte gevşemelere yol açacağı kanatını taşımaktadırlar. Fakat Ehl-i Sünnet ise, bu ayetlerin Yahudi ve müşriklerin yanlış şefaath anlayışını reddettiğini, Allah'ın rahmetiyle büyük günah sahiplerine de şefaath edeceğini beyan eder.

1.2.2. Şefaatin Ancak Allah'ın İzni İle Olabileceğini Bildiren Ayetler

Birinci bölümdeki ayetlerde, Allah Teala, müşriklerin ve kafirlerin yanlış şekillenmiş şefaath anlayışını reddetmiş, böyle bir şefaatin kendisi tarafından kabul edilmeyeceğini kesin bir dille belirtmişti. Bu bölümde de yine, şefaath konusunda dikkatli olunması gerektiği, kendisinin yetki verdiği kişilerin izin verdiği ölçüler dahilinde şefaath edebileceklerini belirtmektedir. Oysa bir kimse, izin olmadan ne şefaath edebilecektir ne de konuşabilecektir.

Konuyla ilgili bir ayette;

“Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür.” (Bakara 2/255).

Sabunî, Allah Teala'nın izni ve müsaadesi olmadan, hiçbir kimsenin bir başkası adına şefaate edemeyeceğini, bunun da yüce Allah'ın azametinin bir göstergesi olduğunu söyler.¹¹⁴

Zemahşerî bu ayetin tefsirinde şöyle der: “Bu ayetteki şefaate konuşma anlamındadır. O'nun izni olmadan kıyamet gününde hiç kimsenin onun huzurunda konuşmaya malik olamayacağını ifade eder. Bu ayetteki mana şu ayetteki gibidir: لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ”¹¹⁵ “Rahman'ın izin verdiklerinden başkası konuşamaz”¹¹⁵

Muhammed Abduh, ayetteki istisnanın şefaati kabul edenler ve müşriklerle ehl-i kitabın kabul ettiği şefaate bel bağlayarak yan gelip yatanların, bu beklentilerini boşa çıkardığını, hiçbir kulun O'nun izni olmaksızın konuşma veya şefaate talebinde bulunma gibi bir cesaretinin olamayacağını, yine bu iznin hiç kimse tarafından bilinmediğini ifade eder.¹¹⁶

Elmalılı M. Hamdi Yazır, bu ayetin tefsirinde şunları söylemektedir: “...kimin haddi ki Allah'ın izni olmaksızın yüce Allah'ın huzurunda şefaate edebilsin, bu halde hangi budaladır ki Allah'ın emri olmadan bunların birinden şefaate dilenebilsin. Çünkü Allah, yukarılarındakini, aşağılarındakini, önlerindeki ve arkalarındakini, geçmişlerini, geleceklerini bildiklerini ve bilmediklerini bilir. O'nun ilminden gizli hiçbir şey yoktur. Bunlar ise, O'nun bildiklerinden hiçbirini bilemezler. Ancak dilediği kadarını kavrayabilirler. Bu bakımdan, bizzat O'nun izni ve emri olmadıkça herkes başından korkmadan nasıl şefaate kalkabilir. Herhangi bir şeyde bir parça tasarrufa kimin yetkisi olabilir. Ancak bu, O'nun iznini ve emrini almış sevgililerinden olabilir. Bilindiği üzere şefaate, hürmete layık birinin kendinden düşük

¹¹⁴ Sabunî, *Safvetü't Tefasir*, 2:297.

¹¹⁵ Zemahşerî *el-Keşşaf, 'an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akavil fi Vucûhi't-Te'vil*, 1:788-792.

¹¹⁶ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menar*, 3:71.

bir diğeri hesabına rica ve yakarma ile yardım ederek O'na katılması demektir ki, bu bir bilinmezi bildirmek veya bir isteği ortaya çıkarma ile bir beraberlik anlamını kapsar. Bunu da kıymetli ve şefaate edecek kimseye şefaate isteyenenden daha çok yakın olan ve zarar getirmeyeceğinden emin olunan kimseler yapabilir. Oysa Allah'ın mülkü olan şu yaratıklardan herhangi biri ile Allah'tan daha çok birlikte bulunmaya ve O'na bilgiçlik satmaya ve ilerisini gerisini tamamen idrak etmeden ve önünü ardını hesap etmeden ilâhî huzurda kendine bir mertebe verip de şefaate kalkışmak, gerek şefaate eden ve gerek şefaate olunan için ne kadar tehlikelidir? Eğer Allah bildirmemiş ise şefaate edecek olanın hâli, şefaate edilecek olandan daha çok endişeye değer olmadığı nereden bilinir? Bu hâl içinde, isterse melekler ve peygamberler olsun, kimdir o ki Allah'ın izni ve güç vermesi olmadan önünü ardını hesaplamayıp Allah'ın kullarına Allah'tan daha çok sahip çıkma, koruma yetkisini kendinde görsün de şefaate cesaret edebilsin. Ancak Cenab-ı Hak dilerse, özel veya genel şefaate ilâhî irade çıkar da kendilerine bildirilmiş bulunursa o başka... Demek ki yüce Allah'ın ululuğundan şefaate umulamaz değildir. Fakat şefaate da herkesten önce O'nun kendi elindedir ve O'nun izni ve emri ile gerçekleşebilir. O zaman şefaate kapısı açılır. Ve şefaate etmesine izin verilenler kendi dilediklerine değil, yine Allah'ın dilediklerine şefaate imkânını bulabilir. Bundan anlaşılır ki önce, hak tanımayan Allah düşmanlarının kendilerine şefaate etmesi umulan bir Allah dostu bulabilmelerine, bunun gibi müşriklerin putları gibi ilim şanından olmayanların şefaateçisi olabilmelerine, asla ihtimal yoktur. Sonra kendisine izin verilebilecek her şefaateçinin şefaate sınırı da Allah katındaki derecesi ve o oranda elde edebileceği izin ve gücün kapsamı ile uyumlu olabilecektir. Bu bakımdan eninde sonunda izin çıktığı zaman en genel biçimde şefaate sahibi, yukarıda peygamberlerin makamları hakkında ilâhî açıklamadan anlaşıldığı üzere, hepsinin üstünde "sahib-i derecat" (dereceler sahibi) olan Rasulullah, peygamberlerin en üstünü olabilecektir. Bu konudaki nasslara göre, Cenab-ı Hak O'na şefaate için izin isteme yetkisini de bahşetmiş ve en yüksek peygamberlik makamı, "Şefaate-ı Uzma" en büyük şefaate makamı olmuştur ki, Makam-ı Mahmud'a şefaate hadisi denmiştir"¹¹⁷

İsmail Hakkı Bursevî, Ruhu'l Beyan'da, bu ayette iki anlam olduğunu ifadeder. Birinci anlamın, Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin O'nun katında şefaate

¹¹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 170-172.

edemeyeceği, ikinci anlamın da, Allah katında belli bir yeri ve makamı olan kişilerin dahi, Allah'ın izni olmaksızın asla şefaata edemeyeceği olduğunu söyler. İkinci anlamı daha kuvvetli bulur. Çünkü, kendisine yakın olanlar şefaata edemeyecek olursa başkalarının şefaata etmesi daha zordur demektir. Devamında, müşrikler, taptıkları putları Allah'ın ortakları olarak görerek, O'nun yanında kendilerine şefaata edeceklerine inanıyorlardı. Bu ayetle Yüce Allah, kendisinin bir olduğunu söyleyerek şirki menetmiş yine kendi izni ve müsaadesi olmadan kimsenin şefaata edemeyeceğini ve kafirlere de şefaate müsaade edilmeyeceğini belirtmektedir. Bu görüşün Mu'tezile'ye bir reddiye olduğunu, ayetteki müstesna kaydıyla Allah'ın izin vereceği kimselerin şefaata edeceklerini açıklar. Zira Allah Teala, Hz. Peygambere Makam-ı Mahmud'u vaad etmiştir. Bu makam da şefaata etme makamıdır.¹¹⁸

Kıyamet gününde bütün peygamberler, şefaata etmesi için Hz. Peygamber'i gösterecek, O'da "Evet ben, onun için varım şefaata edeceğim." diye buyuracaktır. Hz. Peygamber, Allah'a secde edecek, hamd-u senadan sonra Rabbinden şefaata kapısını açmasını dileyecektir. Allah bu kapıyı açacak, peygamberler, melekler ve mü'minlere şefaata etme izni verilecektir.¹¹⁹

Bir diğer ayet şudur:

"Rahman'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaata hakkına sahip olmayacaklardır." (Meryem 19/87).

Burada Rahman'ın katında söz almış olanlar ahirette şefaata etmeye layık olanlar ve dünyada iken salih olan kimselerdir. Bunlar salih olduklarından kendileri şefaata etmeye yetkili olacaklardır.¹²⁰

Allah, müşriklerin tanrı diye taptıklarının kendi izni olmadan şefaata edemeyeceğini, tüm şefaatlerin kendi iznine tabi olduğunu vurgulamaktadır.¹²¹ Ne kendileri birilerine şefaata edebilecek, ne de başkaları onlara şefaata edebilecektir. Ancak Allah'tan söz ve izin almış olanlar şefaata edebilir. Yani bu kimseler de yine iman etmiş salih amel işlemiş kimselerdir.¹²²

¹¹⁸ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, 2:486.

¹¹⁹ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, 2: 487.

¹²⁰ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3: 618.

¹²¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5:401.

¹²² Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 3: 493.

Ayetlerden anlıyoruz ki şefaata etmek, edebilmek, için iman etmek ve salih ameller ortaya koymak gerekmektedir. Bu da yeterli olmamakta, Yüce Allah'ın izin ve yetkisi dahilinde olacak ise ancak bir şefaata mümkündür.

Diğer bir ayet şu şekildedir:

“O gün, Rahman'ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.” (Taha 20/109).

Ayette, kıyamet gününün dehşeti ve o dehşetli günde insanın aklına gelecek şey, kendisini kurtaracak birini aramasıdır. Ayet burada o kimseden umulacak şefaatin ancak Allah'ın iznine bağlı olduğunu vurgulamaktadır.¹²³

Allah kıyamette, konuşmasından razı olduğu ve kendisine şefaata izni verdiği kimselerin şefaata edebileceğini, müşriklerin tanrı diye taptıklarının şefaataçı olamayacağını ve bunun boş bir inanç ve beklenti olduğunu ifade etmektedir.¹²⁴

Sabuni, bu korkunç günde kimseye şefaatin fayda vermeyeceğini ancak, Allah'ın şefaata edilmesine müsaade ettiği kimselere şefaata edilebileceğini, şefaata edilecek kimselerin dünyada iken en azından La ilahe illallah diyen kimseler olmalıdır demektedir.¹²⁵

“Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş'a kurulup işleri yerli yerince düzene koyan Allah'tır. O'nun izni olmaksızın, hiç kimse şefaataçı olamaz. İşte o, Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz?” (Yunus 10/3).

Allah Teala Kur'an'da insana doğru bilgiyi vererek doğru düşünmesini sağlamaktadır. Burada yine müşriklerin yanlış bildikleri, ya da kendi menfaatlerine olan şekliyle sahip oldukları yanlış şefaata anlayışları ortaya konmuştur. Yüce Allah kainatın yaratıcısı ve sahibi olarak ahirette şefaata edecek olanların putlar olmadığını, ahiretin torpil ve kayırma yeri olmadığını, herkesin kendi ameli ve ruh haliyle hesaba çekileceğini, ancak peygamberlerin, Allah'ın razı oldukları bazı iyi kulların ve meleklerin ancak Allah'ın izni ve vereceği yetki kadar şefaata edebileceğini belirtmektedir.¹²⁶

¹²³ Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3:653.

¹²⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5: 451.

¹²⁵ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 4: 48.

¹²⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4:202.

Sabunî, bu ayetle, Allah'ın, müşriklerin putlarımız bize şefaata edecek inancını reddettiğini, O'nun izni ve yetkisi olmadan hiç kimsenin katında bir şefaatte bulunmayacağını belirtmektedir.¹²⁷

“Allah onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaata etmezler ve hepsi onun korkusuyla titrerler.” (Enbiya 21/28).

Müşrikler tanrılaştırdıkları meleklerin kendilerine şefaata edeceklerine inanıyorlardı. Ayet müşriklerin bu inancını kabul etmeyerek meleklerin ancak Allah'ın razı oldukları kimselere şefaata edeceklerini bildirmektedir. Allah'ın razı oldukları kullar ise şirke bulaşmamış salih kullardır. Müşriklerin meleklerle şefaataçi olacak diye tapmaları boştur. Çünkü melekler o şirk koşanlara şefaata etmezler.¹²⁸

Yüce Allah, müşriklerin her türlü halinden haberdardır. Onların yaptığı hiçbir şey Allah'a gizli değildir. Onlar, meleklerin kendilerine şefaata edeceklerine inanıyorlardı. Allah, müşriklerin bu inancını reddetmiş bunun ancak imanlı kimseler için mümkün olduğunu beyan etmiştir. Yani melekler ancak iman etmiş kimselere şefaata edeceklerdir. Hasan el-Basrî meleklerin Allah korkusundan titreyen varlıklar olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla melekler müşriklere şefaata etmeyecektir ve müşriklerin bu yanlış şefaata anlayışı da boşa çıkacaktır.¹²⁹

Bir başka ayet şöyledir:

“Allah katında, onun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz. (Şefaata için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, "Rabbimiz ne söyledi?" diye sorarlar. Onlar da "Gerçeği" diye cevap verirler. O yücedir, büyüktür.” (Sebe' 34/23).

“Onu bırakıp taptıkları şeyler şefaata edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaata edebilirler.” (Zuhruf 43/86).

Kuran'da bulunan şefaata ayetlerinin birçoğunda olduğu gibi bu ayette de Yüce Allah müşriklerin yanlış şefaata anlayışını reddederek şefaatin ilkelerini yeniden ortaya koymaktadır. Müşrikler meleklerin kendilerine şefaata edeceklerine

¹²⁷ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 3: 15,16.

¹²⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*,5:500.

¹²⁹ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 4: 71,72.

inanıyorlardı ve meleklerle bu anlamda tapıyorlardı. Allah, ancak hakkı bilen ve hakka tanıklık edenlere şefaata edilebileceğini belirtmektedir.¹³⁰

Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaathleri; ancak Allah'ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar. (Necm 53/26).

Seyyid Kutub bu ayetin tefsirinde, “bu ayete göre ahirete ve dünyaya ilişkin bütün yetkiler yüce Allah'ın tekelindedir. İnsanın özlemi somut gerçeğin kılını bile değiştiremez. Şefaata, aracılık, yüce Allah'ın hoşnutluğu ve izni eşliğinde olursa kabul edilebilir. Demek ki, son söz O'nundur. Hem ahirette, hem dünyada yönelinecek tek merci O'dur.”¹³¹ değerlendirmesini yapmaktadır.

Sabunî, gökyüzünde dağılmış tertemiz nice meleklerin olduğunu ifade ederek, bunlar Allah izin vermeden, Allah'ın emri dışında hiçbir şey yapmazlar der. Şefaata konusunda da hal böyledir. Yüce Allah'ın emri ve izni dışında melekler kimseye şefaata etmeyecektir. Şefaata edecekleri kimseler de, imanlı, Allah'ın razı olduğu kimselerdir. İbn Kesir de melekler hakkında durum bu olduğuna göre, Cahillerin putları nasıl olur da şefaata edebilecektir demektedir.¹³²

Müşrikler, putları melek olarak görürlerdi. Melekleri de Allah'ın kızları olarak görüp resimlerini yapıyorlardı ve bu resimleri takarak meleklerin kuvvetlerine ulaşacaklarını, dolayısıyla meleklerin şefaathlerini elde edeceklerini umuyorlardı. Ayet, müşriklerin bu zannını çürütmekte ve gökte çokça meleğin olduğunu, fakat bunların izinsiz şefaata etme hadleri ve yetkilerinin olmadığını bildirmektedir. Yüce Allah, meleklerin ancak kendi izni ile şefaata ettiklerinde bir faydasının olacağını belirtmektedir. Melekler bu şefaati herkes için de yapmayacaklardır. Allah Teala burada, kendi izni olmadan emrindeki meleklerin bile şefaata edemeyecekleri bir durumda müşriklerin putlarının nasıl şefaata edebileceğini, bunun mümkün olmayacağını belirtmektedir.¹³³

¹³⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8:271.

¹³¹ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 11:95.

¹³² Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 6: 605.

¹³³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7:345.

1.2.3. Putların ve Diğer İnsanların Şefaatinin Beklendiğini Ve Bu Şefaatin Olmayacağını Bildiren Ayetler

Bu ayetlerde görüleceği üzere, putlardan ve insanlardan şefaath bekleyenlerin kıyamette şefaath beklentilerinin boş çıkacağı, şefaathini umdukları hiç kimseyi yanlarında bulamayacak ve pişmanlık içinde dünyaya geri gönderilmeyi arzu edeceklerdir. Konu ile ilgili olarak bir ayette Allah Teala şöyle buyuruyor:

“Onlar ise ancak, ("Görelim bakalım!" diyerek) Kur'an'ın bildirdiği sonucu (te'vilini) bekliyorlar. Onun bildirdiği sonuç gelip çatdığı gün, önceden onu unutmüş olanlar derler ki: "Gerçekten Rabbimizin peygamberleri hakkı getirmişler. Şimdi bizim için şefaathçiler var mı ki bize şefaath etseler veya (dünyaya) döndürülsek de yaptıklarımızdan başkasını yapsak?" Gerçekten onlar kendilerine yazık etmişlerdir. (İlah diye) uydurdukları (putlar) da onları yüzüstü bırakarak uzaklaşp kaybolmuşlardır.” (A'raf 7/53).

Sabunî, “Bugün bizi bu azaptan kurtaracak var mı?” sorusunun bir ümit sorusu olduğunu söyler. Onlar, acaba tekrar dünyaya döndürölüp o işlediğimiz kötü ameller yerine salih ameller işleyebilir miyiz diye iç geçirirler ama Allah Teala, bu dileklerini reddederek beklemekte oldukları şefaathlerini boşa çıkaracaktır.¹³⁴

Kıyamet günü hesap zamanında putlara tapanlar Allah'ın gönderdiği peygamberlerinin hak olduğuna şahit olacaklar ve “acaba putlarımız bize şefaathçi olup bizi kurtaracak mı?” diye şaşırıp kalacaklar. Şefaathçilerini arayacaklar ama onları bulamayacaklardır. Ve bin pişmanlıkla dünyaya geri gönderilmek isteyecekler. O kendilerine inandıkları, bağlandıkları putlar yok olup gitmiş olacaklar, kendilerine ne bir faydası ne de bir şefaathleri söz konusu olmayacaktır.¹³⁵

Başka bir ayet ise şöyledir:

Allah'ı bırakıp, kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve "İşte bunlar Allah katında bizim şefaathçilerimizdir" diyorlar. De ki: "Siz, Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz!? O, onların ortak koştıkları şeylerden uzaktır, yücedir." (Yunus 10/18).

¹³⁴ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 2:299.

¹³⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 48; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3:345.

Süleyman Ateş, bu ayetle ilgili olarak; Müşrikler, Allah'ın kainatı yarattığına inanmalarına rağmen bir takım gizli güçleri olduğuna inandıkları putlarının da Allah katında kendilerine şefaah edeceklerine inanıyorlardı. Aslında bu taptıkları putlar onların zihinlerindeki inandıkları gizli güçlerin birer sembolleriydi. Bu durum insanların kendilerinden daha güçlü ve kuvvetli olduğuna ya da kendilerini kötülüklerden koruyacağına ve yine ahirette şefaah ederek azaptan kurtaracağına inandıkları kişi veya varlıklara verdiği değerle de ilgilidir. Bugün bile insanlar sevdikleri, değer verdikleri veya kendisini önder kabul ettikleri insanların yolundan gitmeye devam etmekte, onların mutlaka kendilerine fayda vereceklerini düşünmektedirler. İşte Kur'an bu yanlış düşünceleri reddediyor, bunları şirk sayarak bunların ahirette bir faydasının olmayacağını, her şeyin sahibi ve hükümrânının Allah olduğunu belirtmektedir.¹³⁶

Reşid Rıza, Menar tefsirinde bu ayeti şöyle açıklamaktadır: Yani yaratıcı Rabbin sadece Allah olduğuna inanmaları sebebiyle putların bizzat fayda ve zarar vermeyeceklerine inanmakla beraber onlara ibadet gerekçesi olarak şunu söylüyorlar: "Bunlar, Allah katında bizim şefaahçilerimizdir. Biz onların heykellerine saygı göstererek, koku sürüp tavaf ederek, adaklar sunarak, kurbanlar keserken adlarını söyleyerek, onlara dua edip yardım isteyerek kendilerine tapıyoruz. Çünkü onlar Allah katında bizim şefaahçilerimizdir. Onlar bizi Allah'a yaklaştırıyorlar. İtibarları sebebiyle belaları defediyorlar, istediğimiz nimetleri veriyorlar." Bunu müşriklerden öldükten sonra dirilmeyi inkar edenler söylüyor. Halbuki onlar ahirette Allah'a kavuşmayı umuyorlar. Şayet onlar ahiretin varlığına inansalar, kendilerinin orada dünyadaki gibi olacaklarını iddia ederler. Burada şu soruya cevap aramak konunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır. Allah'ın var olduğunu bilmelerine rağmen putların ne özelliği vardı da müşrikler bu putlara tapıyor, onlardan medet umuyor, hayatlarını onlara endekli yaşıyorlardı. Müşrikler, kainatı yaratan Allah'ın bu yaratmasından sonra artık dünyaya karışmadığına - bir tür deizm- , ya da Allah'a direk ulaşamayacaklarına düşünüyorlardı. Bu yüzden onlar, Allah'ın, yedirme, içirme, sağlığa kavuşturma, yağmur yağdırma, rızıklandırma gibi yaratma özelliklerini bu inandığı putlara devrettiğini ve bu putların tanrının temsilcisi olduklarına inanıyorlardı. Bu şekilde putlara inanmalarının sonucunda hem dünya

¹³⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4: 214,215.

hem de ahiret ile ilgili isteklerine daha somut ve çabuk bir şekilde ulaşacaklarını kabul ediyolardı. Bunun yanı sıra putların kendilerine şefaata edeceklerini ve zarar görmeyeceklerini söylüyorlardı. Rivayet edildiğine göre müşriklerin azgınlarından Nadr bin Haris şöyle demiştir: “Şayet ahiret varsa Lat ve Uzza bana şefaata edecek.” Bunun gibi Allah’tan başkasına ibadet eden herkes, dünyada olduğu gibi ahirette de putlarının kendilerine şefaata edeceklerine inanırlar. Şirk inancının esası şudur: Müşriklerin Allah’tan istedikleri her şey ancak O’na yakın olan kimseler aracılığıyla olur. Çünkü insanlar bizzat Allah’a yakın olamazlar. O’na doğru adım atamazlar, zira onlar günahlarla kirlenmişlerdir. Tevhid inancında ise böyle değildir. Tevhid inancı, günahkar kimseye tevbe ederek, rahmet ve mağfiretini dileyerek sadece Allah’a yönelmeyi farz kılar.¹³⁷

Sabunî, bu ayette Allah Teala’nın, görmeyen, duymayan, kendilerinden bile bir zararı savamayan putlara tapmanın ne kadar çirkin bir inanış biçimi olduğunu Müşriklere bildirmiş, bunlardan şefaata beklemenin yanlış olduğunu, Allah’ın ilmiyle tüm kainatı kuşattığını, tüm gayb alemlerini bildiğini, bir ve tek olduğunu, buna rağmen müşriklerin kendisinin tanımadığı bir şefaataçıyı nasıl olur da bildirdiklerini alay edencesine kendilerine bildirdiğini ifade eder.¹³⁸

Yüce Allah, her defasında Hz. Peygamber’in karşısına geçerek O’na her türlü zorluk çıkaran müşriklerin ne kadar sefih olduğunu, elleriyle yapıp taptıkları putlarının gerçekte şefaataçı olamayacaklarını, bunu bile anlamayacak kapasiteye sahip olduklarını iğneleyici bir dille ve soru ile ifade etmektedir.

Diğer bir ayet-i kerime’de şöyle buyurulmaktadır:

“Cehennem de azgınlara gösterilecek ve onlara, "Allah’ı bırakıp da tapmakta olduklarınız nerede? Size yardım ediyorlar mı veya kendilerini kurtarabiliyorlar mı? denilecek.” (Şu’ara 26/91-93).

Bu gün azabı şiddetli ve dehşetli bir gün olarak azgınlara, Allah’a karşı gelenlere, O’nunla birlikte ins ve cinlerden tanrılar edinenler Cehenneme atılarak onlara kendilerini kurtaracağına inandıkları tanrılarının nerede olduğu ve neden kendilerini kurtaramadıkları sorulacaktır. Onlar da aralarında niza edip birbirlerini suçlayacak nasıl bir sapıklık ettiklerini dünyaya geri gönderilme isteği ve pişmanlığı ile kendinlerini ortaya koyacaklardır. İşte taptıkları insanlar ve cinler ve diğer ruhsal

¹³⁷ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru’l-Menar*, 13: 215,216.

¹³⁸ Sabunî, *Safvetü’t- Tefasir*, 3: 20.

varlıklar kendilerine hiçbir yardımda bulunamayacak ve şefaathleri de söz konusu olmayacaktır.¹³⁹

Konuyla ilgili başka bir ayet de şu şekildedir:

“O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz. Kendilerine yardım da edilmez. Yalnız, Allah'ın yardım ettiği kimseler bunların dışındadır. Şüphesiz O mutlak güç sahibidir, çok merhamet edendir.” (Duhan 44/41-42).

Yüce Allah bu ayetlerde ahiret gününde, büyük buluşmada herkesin kendi kazandıklarının sonucunu göreceğini suçluların cezalarını çekeceğini, hiçbir dostun diğerine faydasının olmayacağını belirtmektedir.¹⁴⁰

Diğer bazı ayetler de aşağıdadır.

“Onların, Allah'a koştukları ortaklardan kendileri için şefaathiler de olmayacaktır. Artık onlar ortak koştukları şeyleri de inkar ederler.” (Rum 30/13).

Kıyamet günü geldiğinde gafil olanlar, dünyada kendilerini kandırانların kendilerine şefaath edemediklerini görecek ve şaşırıp kalacaklardır.¹⁴¹

“Kendileri için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir şefaathçi bulunmaksızın, Rab'lerinin huzurunda toplanmaktan korkanları, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye, onunla (Kur'an ile) uyar.” (En'am 6/51).

Bu ayette hitap Allah'ın huzurunda toplanmaktan korkan insanlardır. Çünkü kıyamet günü hiçbir dost ve kurtarıcı yoktur. Allah'ın yanında şefaath ancak ve ancak O'nun izni ile ve izin verdiği kişiler ile olabilir.¹⁴²

“And olsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız. Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefaathçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? Artık aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve (Allah'ın ortağı olduklarını) iddia ettikleriniz sizi yüzüstü bırakıp kaybolmuşlardır”. (En'am 6/94).

Burada bir kıyamet ve bir hesap sahnesinden bahsedilmektedir. Yüce Allah, insanların, dünyada imtihan vesilesi için kendilerine verilmiş olan evlat, mal ve mülkü geride bırakmış bir şekilde tek başlarına huzuruna geleceğini buyurmaktadır. Günahkarların dünyada güvendiği, kendisini koruyacağını sandığı ve bundan dolayı

¹³⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6:307,308.

¹⁴⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8:115.

¹⁴¹ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 9:159.

¹⁴² Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 4:158.

Allah'a ortak olarak kendilerine inandıkları ve şefaathlerini umduklarının da onlarla birlikte olmadığını, bu kimselerin onları yalnız bıraktığını, aralarındaki tüm bağların koptuğunu, dağılmış olup gittiklerini belirtmektedir.¹⁴³ Yani kendilerini kurtaracaklarına inandığı, şefaathlerini umduklarının değil, onlara şefaath edip yardım etme kendilerine bile faydalarının dokunmadığı ortaya konmaktadır.

Burada, şefaath konusunda yanılanlara bir sesleniş bulunmaktadır. Şefaathçi olduklarına inandıkları kimselerin şimdi ortada olmadığı ve o kimselerin bir faydalarının ve şefaathinin söz konusu olmadığı açıklanmaktadır.¹⁴⁴

“İşte bu yüzden bizim şefaathçilerimiz yok”. (Şu'ara 26/100).

Allah'a putları ve diğer varlıkları ortak koşanlar ve onların şefaathine inananlar Cehenneme atıldıklarında, kendilerini saptıranları suçlayarak artık bizim ne bir şefaathçimiz, ne de bir yardımcıımız yok deyip kendilerinin bir daha dünyaya dönmeleri için yol ararlar, ama bu durum mümkün olmayacaktır. Dünyada uydukları ve şefaath edeceklerine inandıkları şeyler onlara bu anlamda bir yardımda bulunamayacaktır.¹⁴⁵

Kafirler bugünün dehşetinden artık bizi kurtaracak bir şefaathçi yoktur¹⁴⁶ diyerek kendilerini kimsenin kurtaramayacağını bileceklerdir.

“Onların, Allah'a koştukları ortaklardan kendileri için şefaathçılar da olmayacaktır. Artık onlar ortak koştukları şeyleri de inkar ederler.” (Rum 30/13).

Burada, dünyada taptıkları ve şefaathine inandıkları kimseler, bunları inkar edip sırtlarını dönmektedirler. Onlar artık bir yardımcı ve bir şefaathçi bulamamaktadırlar. Karşılıklı inkar, umutsuzluk ve pişmanlık içinde bocalamaktadırlar.¹⁴⁷ Taptıkları putlar onlara şefaath edemeyecek, onlar putlardan putlar da onlardan uzak olacaktırlar.¹⁴⁸

“Onu bırakıp da başka ilahlar mı edineyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermek istese, onların şefaathi bana hiçbir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar.” (Yasin 36/23).

¹⁴³ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 2:213.

¹⁴⁴ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 4:236.

¹⁴⁵ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 8:419.

¹⁴⁶ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 4:311.

¹⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7:12.

¹⁴⁸ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 4: 481.

Yüce Allah'tan başkasının ilah olamayacağı ve putların hiçbir faydasının olmayacağı vurgulanmaktadır. Eğer yüce Allah'tan bir bela ve sıkıntı gelirse hiç kimse bu durumu izale demez. Bu varlıklara tapmak bir sapıklıktır.¹⁴⁹

Sabunî, ayetteki sorunun inkar amaçlı, yani Allah'tan başka bir ilaha tapınmanın mümkün olmadığını vurgulamak için olduğunu belirtir. Çünkü kendilerinden medet umulan o sahte ilahlar, işitmezler, bir fayda veremedikleri gibi bir zarar da veremezler. Kendilerine tapınanların ibadetlerine de karşılamazlar. Dolayısıyla Allah'tan gelecek bir ceza durumunda şefaath edemeyecekler. Nasıl şefaath edebilirler ki.¹⁵⁰

“Yoksa Allah'tan başka şefaathçiler mi edindiler? De ki: Hiçbir şeye güçleri yetmese ve düşünemiyor olsalar da mı? De ki: Şefaath tümüyle Allah'a aittir. Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Sonra yalnız O'na döndürüleceksiniz.” (Zümer , 39/43-44).

“Yaklaşmakta olan gün konusunda onları uyar. O gün yürekler gam ve tasa ile dolu, (sanki) gırtlaklara dayanmıştır. Zalimlerin ne sıcak bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaathçisi vardır.” (Mü'min 40/18).

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu ayetle ilgili, şefaathle ilgili putların hiçbir rolünün olmadığını ve bu davanın çürük olduğunu, bütün şefaathlerin Allah için olduğunu, şefaathin sahibinin de Allah olduğunu, O'nun izni olmadan kimsenin şefaath edemeyeceğini, şefaath edenlerin de ancak O'nun rızasına uygun şefaath edebileceklerini belirtmektedir.¹⁵¹

Mu'tezile, bu ayetle mü'minlere şefaath edileceğini belirtmiştir. Bununla büyük günah sahiplerine şefaathin de kabul edilmediğini, çünkü ayette, zalimlerin ne sıcak bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaathçisi vardır denildiğini söylemektedir. Büyük günah sahibi için, hadislerde şefaath var denilirse de bu kimse tevbe etmek şartıyla şefaathten faydalanacaktır.¹⁵² görüşündedirler.

“Kim güzel bir şefaathte bulunursa ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onun da buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir.” (Nisa 4/85)

¹⁴⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6 452, 453.

¹⁵⁰ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 5: 189.

¹⁵¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 552,553.

¹⁵² Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaath Anlayışı*, 94.

İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyan*'da, ayette geçen iyi aracılığın yani şefaatin, bir Müslümanın hakkını gözetmek, ondan bir şerri uzaklaştırmak olduğunu söyler. Burada elde edilen hayır, Allah rızası için ve karşılık beklemeden, şer'î bir konuda değil, caiz bir konuda yapılan şefaattir. Kötü bir işe yapılan aracılık ve şefaatte ise bir pay günah bulunur.¹⁵³ Allah'ın koyduğu hadlerde şefaatte bulunulmaz. Bir gün hırsızlık yapan bir kişi için İbn Abbas'tan şefaet etmesi istenmiş, ancak o bu konuda şefaet eden de şefaet edilen de Allah'ın lanetine uğramıştır ve bunların şahitlikleri de geçersizdir diye cevap verir.¹⁵⁴

Sabunî, bu ayeti aracılık yapmak olarak açıklamaktadır. Bir kimse, şeriata uygun bir aracılık yaparsa bu işten bir sevap kazanır, kim de şeriata aykırı kötü bir aracılıkta bulunursa o da bundan günah kazanır. Allah, herkesi amelleri ile cezalandırır demektedir.¹⁵⁵

Reşid Rıza, bu ayetin tefsirinde geçen "Kifl" kavramı çerçevesinde ayette söz konusu olan şefaatin *nasip* olarak değerlendirilebileceğini belirtir. Bununla, kişinin dünyada yapılan güzel işlerin karşılığında ahirette nasibini alacağı şeklinde yorumlar. Kişinin fiillerini, güzel ve kötü şefaet ile açıklar. Güzel şefaatin, Hz. Muhammed (s.av)'in tarafında yer almak ve dolayısıyla bunun hakka yardım etmek olacağını, ahirette de bunun karşılığında nasibinin (Şefaet) bu yaptığı iyi işin karşılığı olduğunu, kötü şefaatin de mü'minlere karşı düşmanın safında yer alarak akıbetinde bu kötülüklerine karşılık kendisine nasip olacak şeyin yalnız bırakılma ve ceza olacağını söyler.¹⁵⁶

İbn Teymiyye de bu ayet ile ilgili olarak, iyi ve kötü diye iki çeşit şefaatten bahseder. İyi şefaati cihad olarak isimlendirdikten sonra mü'minlerin bu konu üzerinde yardımlaşmaları olduğunu söyler. Yine iyi şefaati bir insanın diğer insana bir faydayı istemesi, ondan belaları defetmesi olarak ifade eder. O'na göre kötü şefaet ise, kafirlerin mü'minleri öldürmesidir. Bu kötü şefaet de, Allah ve Rasül'nün hoş görmediği çirkin bir iş üzerine yardımlaşmadır. Bir kişiye zulüm üzerine yapılan şefaet de kötü şefaattir. Yani bu da bir kimsenin hakkettiği iyilikten menedilmesidir.

¹⁵³ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, 4: 158

¹⁵⁴ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 4: 159.

¹⁵⁵ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, 2: 549.

¹⁵⁶ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menar*, 5: 400,401.

İbn Teymiyye, şefaata edilen kişinin yanındakiler ya o kimseye iyilik ve takva üzere yardım eder, ya da günah ve düşmanlık üzere yardım eder der. Şu hadisi örnek verir; Nebi (a.s.)'ye bir ihtiyaç sahibi geldiğinde sahabeye: “ ona yardım edin, Allah ecrinizi verecektir. Allah Rasulü'nün dilinden çıkan şey üzerine onun ihtiyacını karşılayın.” derdi.¹⁵⁷ İşte İbn Teymiyye, bunu şefaata olarak değerlendirir.

1.3. HADİSLERDE ŞEFAAT

Kur'an-ı Kerim'de bazı ayetlerde konu olan şefaata, birçok hadiste de ele alınmıştır. Bu hadisler değerlendirildiğinde, genellikle şefaata konusunun ahiret hayatı ile ilgili olduğu, kısmen de dünyaya ait hususlar içerdiği görülmektedir. Bu hadislere bakıldığında, şefaata ile ilgili olarak öncelikle, şefaata yetkisinin kimde olduğu, şefaata etmeleri için izin verileceklerin kimler olacağı ve şefaata etme sınırlarının ne olacağı gibi bir çerçeve çizilmektedir.¹⁵⁸ Peygamber (a.s) kendisine bu konuda yöneltilen sorulara cevaplar vermiştir. Şefaata ile ilgili bütün rivayetlerin ortak özelliği, böyle seçkin bir görevin peygamberlere, nebilere, sıddıklara, meleklerle, şehitlere ve Allah'ın iyi kullarına verilmiş olması hususudur.¹⁵⁹

Hadislerde şefaatin olup olmadığı hususu değerlendirildiğinde, genelde şefaatin var olduğunu destekleyen hadisler olmakla beraber, şefaatin olmayacağını ifade eden hadislerin de olduğu görülmektedir.¹⁶⁰ Şefaatin olmadığını belirten hadisler, ayetlerde geçtiği gibi putperestlere ve kafirlere şefaatin olmayacağını, şirk dışında büyük günahı olan mü'min kullar için şefaatin olacağını ve onların affedileceği belirtilmektedir. Nitekim Rasulullah “Şefaatom, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.” diye buyurmaktadır.¹⁶¹

Kur'an-ı Kerim'de şefaatten bahsedilirken ayrıntıya girilmemiştir. Ayrıntılı bilgilere hadislerde ulaşılmaktadır. Durum böyle olunca şefaata ile ilgili rivayetlerin değerleri, yani şefaata ile ilgili rivayet edilen hadislerin sıhhat dereceleri, kimler tarafından rivayet edildiği, bu hadisler içerisinde uydurma veya mevzu hadislerin

¹⁵⁷ İbn Teymiyye, *el-İman*, 61,62.

¹⁵⁸ Yılmaz, *Kur'an'da Şefaata Kavramı ve Yaygın Şefaata Anlayışının Karşılaştırılması*, 79; Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaata*, 56.

¹⁵⁹ Kesler, “*Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Şefaata İnanç*”, 142; Şık, v.dğr., *Sistemantik Kelam 2*, 220.

¹⁶⁰ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaata*, 56.

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, “*Müsned*”, 3:23, Ebû Dâvûd, “*Sünnet*”, 20,21, İbn Mâce, “*Zühd*”, 37, Şık, v.dğr., *Sistemantik Kelam 2*, 220.

olup olmadığı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Maturidî, Eş'arî ve diğer bazı hadis alimleri bu konu ile ilgili rivayetlerin tevatür derecesinde, tevatüre yakın veya meşhur olduğunu belirtmiş ve bunların delil olarak kullanılabileceğini söylemişlerdir. Buna mukabil Mu'tezile, Ehl-i Sünnet'in mütevatir olarak kabul ettiği rivayetleri sahih olarak kabul etmemektedir. Bunları ahad yolla gelen haberler olarak ele alır ve ahad haberlerin zann içerdiğinden ilimde delil olarak kabul edilemeyeceğini belirtir.¹⁶²

Şefaatin söz konusu olduğu hadislerle daha çok Buhâri, Müslim, Tirmîzi, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Dârimî gibi hadis alimlerinin kitaplarında farklı lafız ve üsluplarda rastlanır.¹⁶³ Bu konuda varid olan hadislerde şefaate, genellikle Hz. Peygamber'in kıyamet günündeki şefaati, Peygamberin şefaattaki konumu, dünya ve ahiret hayatındaki şefaati, şefaate nail olacak kimseler ve şefaate vesile olacak davranışlar ile ilgilidir.¹⁶⁴

Ayrıca rivayet edilen hadislerde, peygamberlerin, sıddıkların, çocukların, meleklerin ve şehitlerin şefaatinde az veya ima ile bahsedilmektedir.¹⁶⁵

Şefaate ile ilgili hadislerde, Rasulullah'ın ümmeti için, hatta tüm insanlar için secdeye kapanacağı, Allah katından şefaate izninin kendisine verilmesini isteyeceği ifade edilir.¹⁶⁶ Hz. Peygamber, bu şefaate yetkisini kime ve nasıl kullanacağını, "Şefaatem, ümmetinden büyük günah işleyen kimseler içindir." hadisinde belirttiği gibi şirke girmeyen her Müslüman için kullanacaktır. Tabii bu şefaate, Allah'ın izin ve yetkisiyle olacaktır. Hz. Peygamber bu hususu ashabına da bildirmiş, kızı Hz. Fatıma'ya "Ey Muhammed'in kızı Fatıma, malımdan istediğini sana verebilirim ama Allah'ın azabını üzerinden kaldıramam." demiştir. Görülüyor ki şefaate izni, ancak Allah Teala'nın razı olmasına bağlıdır. Peygamber'in şefaate etmesi dahi ancak Allah izin verdiğinde olacaktır. Yani şefaate, tamamiyle Allah'ın razı olduğu ve izin verdiği kimseler için olacaktır.¹⁶⁷

¹⁶² Kadı Abdülcabbar, *Şerhu Usuli'l-Hamse*, 2:608.

¹⁶³ Emrullah Yüksel, "İslam'da Şefaate Yetkisi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, (İstanbul, 2002), 5: 21; Şık, v.dğr., *Sistemantik Kelam 2*, 220.

¹⁶⁴ Akay, *İslâm İnancında Şefaate*, 76.

¹⁶⁵ Buhârî, "Tevhid", 6886; Tirmîzî, "Menakıb", 3852; Ahmed b. Hanbel, "*Müsned*", 3:15; Yüksel, *İslâm'da Şefaate Yetkisi*, 21.

¹⁶⁶ Buhârî, "Enbiya", 3, Tefsir-i Suret-i İsrâ, 5; Müslim, "İman", 237; Tirmîzî, "Kıyame", 10.

¹⁶⁷ Emrullah Yüksel, *Sistemantik Kelâm*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 210.

Şefaata ile ilgili hadislerin yorumlarında, günahsız kimselerin Cennette derecelerinin yükseltilmesi, Cehenneme girmeyi hak eden bazı kişilerin Cehenneme girişlerinin engellenmesi, cehenneme giren bazı kimselerin Cehennemden çıkarılmasının Hz. Peygamber'in şefaati sayesinde olacağı belirtilir. Mesela O'nun, azabının hafifletilmesi için amcası Ebu Talib'e ve Tevhidi inkar etmeyen Medine halkına şefaata edeceğinden söz edilir.¹⁶⁸

Şefaata ile ilgili meşhur hadislerin başında Şefat-i Uzma olarak bilinen Hz. Peygamber'in kıyamete bıraktığını söylediği büyük şefaata hadisi gelmektedir. Uzun bir senedi bulunan hadis küçük farklılıklarla birlikte aktarılmıştır.¹⁶⁹

Şefaata ile ilgili yapılan çalışmalarda hadisler farklı şekillerde kategorize edilmiştir. Bu kategoriler genellikle dünyevî ve uhrevî şefaata, şefaatte bulunacak kişiler ve şefaati beklenen Kur'an, ezan, şehitlik gibi değerlerin şefaati olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz bu bölümde bir gruplandırma yapmadan ulaşabildiğimiz şefaata hadislerinden bir kısmını aşağıda numaralandırarak vermeye çalıştık. Bazı hadislerle ilgili bazı mezhep imamlarının yorumları verilmiş bazılarının ise sadece Türkçe'sine yer verilmiştir.

Şefaata İle İlgili Hadisler:

1. HADİS: Şefaata-i Uzma Hadisi

Bu hadiste öncelikle kıyamet sahnelerinden, sonra Hz. Peygamberin şefaatinde ve şefaatin ne şekilde olacağından söz edilmiştir. Farklı senedlerle aktarılan bu hadis, Ebu Hureyre'den gelen rivayetle verilmiştir. Hadisin tercümesi şu şekildedir: Ebu Hureyre (r.a.)'dan gelen rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde ben tüm insanların seyyidiyim, efendisiyim. Bunun neden böyle olacağını biliyor musunuz? Çünkü, Allah da bütün insanları, öncekilerle sonrakilerin tamamını düz ve geniş bir alanda toplar. Öyle bir alan ki, bakan biri, orada toplananların tamamını görebilecek ve seslenen biri de oradakilerin tümüne sesini duyurabilecek bir yerdir. Diğer taraftan güneş de tüm sıcaklığıyla onların başları üzerine yaklaşacaktır. İnsanlar, tasalarından, keder ve sıkıntılarında dolayı

¹⁶⁸ Tirmizî,, "Menakıb", 67; Şık, v.dğr., *Sistematik Kelam* 2, 220,221.

¹⁶⁹ Buhârî, "Enbiya", 3; Tefsir-i Suret-i İsrâ, 5; Müslim, "İman", 237; Tirmizî," Kıyame", 10; Kalaycı, *Tefsir Disiplini Geleneğinde Şefaata Kavramı*, 211.

artık güç ve takatlerinin kalmayacağı, tahammüllerinin biteceği bir noktaya, dayanamaz bir konuma geleceklerdir. İşte tam böyle bir anda insanlar; başınıza gelen bu sıkıntıyı görmüyor musunuz? Siz, Rabbiniz katında size şefaata edebilecek, aracılık yapabilecek birine bakmayacak mısınız? Bu durum karşısında mahşer yerinde toplanmış olanlardan kimisi kimisine; işte atanız Âdem (as). O'na gidelim, diyecekler. Hemen doğruca ona varacaklar ve kendisine şöyle diyecekler; Ey Âdem, sen beşerin, tüm insanların atasısın, Allah, seni eliyle yarattı. Ruhundan sana üfledi, meleklerle emir verdi, onlar da sana secde ettiler. Allah seni Cennete yerleştirdi. Rabbin katında bize şefaata etmeyecek misin? Şu anda başımıza gelenleri, şu çektiğimiz sıkıntıyı bilmiyor musun? Âdem (as) şu cevabı verir: “Rabbim, bugün öyle bir şekilde gazaplanmış ki, ne bundan önce böyle öfkelenmiş ve ne de bundan sonra böyle öfkelenen olacak. Çünkü Allah, bana bir ağacı yasakladı, ben ise ona karşı geldim. Bugün ben ancak kendimi düşünüyorum, ben, nefsim, nefsim, nefsim diyorum. İyisi siz benden başkasına, Nuh Peygamber'e gidin,” der. Onlar da hemen Nuh'a (as) gelirler ve O'na: “Sen yeryüzüne gönderilen ilk Rasulsün, Allah sana, şükreden kul adını vermiştir. Şu halimizi görmüyor musun? Başımıza gelenleri bilmiyor musun, Rabbin katında bize şefaatte bulunsan olmaz mı?” derler. Nuh (as) şu cevabı verir: “Rabbim bugün öylesine öfkelenmiştir ki, ondan önce ne birisine öfkelenmiş, ondan sonra da öylesine birine öfkelenmeyecektir. Kaldı ki benim kavmim aleyhinde bir bedduam olmuştu. Ben bugün sadece kendimi düşünüyorum, vah benim halim, vay başıma gelecek olanlara, vay nefsim! En iyisi siz benden başkasına, İbrahim'e (as) gidin.” Onlar da hemen İbrahim Peygambere gelirler ve O'na derler ki: “Ey İbrahim, sen yeryüzünde Allah'ın peygamberi ve Halili'sin. Rabbin katında bizim için şefaata ol, şu anda ne durumda olduğumuzu görmüyor musun?” İbrahim (as) onlara şöyle der: “Doğrusu Rabbim bugün öylesine gazaplanmıştır ki, bundan önce kimseye böylesine gazaplanmamıştır. Oysa ben üç kez yalan söyledim. Ben bugün kendi derdimdeyim. Vay başıma geleceklere, vay halime ve vay nefsim! En iyisi siz benden başkasına, Musa'ya gidin, der.” Onlar da hemen Musa Peygambere gelirler ve ona derler ki: “Ey Musa! Sen Allah'ın elçisisin, Allah seni risaletiyle ve insanlara karşı seninle konuşmakla seni üstün kıldı. Rabbin nezdinde bize şefaata ol, şu anda ne durumda olduğumuzu bilmiyor musun?” Musa (as) onlara der ki: “Rabbim bugün öylesine gazaplanmıştır ki, bundan önce kimseye

öylesine öfkelenmediği gibi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. Oysa ben, öldürülmesi konusunda emir almadığım halde birini öldürdüm. Şu anda kendimi, evet kendimi düşünüyorum. Siz benden başkasına, İsa Peygambere gidin.” Hemen İsa Peygamber’e giderler ve ona şöyle derler: “Sen Allah’ın Rasulüsün ve sen Allah’ın kendisini Meryem’e ilka ettiği kelimesi ve ondan bir ruhsun, insanlarla henüz beşikte iken konuşansın. Şu anda içinde bulunduğumuz hali bilmiyor musun? Rabbin katında bize şefaathçi ol.” İsa (as) da onlara şöyle der: “Şüphesiz Rabbim bugün öylesine kızgındır ki, ne bundan önce birine böylesine kızmış ve ne de bundan sonra kızacaktır. Ben bugün sadece kendimi, evet kendimi düşünüyorum, der.” Ancak İsa (as) kendisiyle alakalı herhangi bir suçtan söz etmez. Onlara siz benden başkasına, Muhammed’e (as) gidin, der. Onlar da ona gelirler ve derler ki: “Ey Muhammed! (as) sen Allah’ın Rasulüsün ve sen peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş ve gelecek tüm günahlarını da affetmiştir. İçinde bulunduğumuz şu durumumuzu bilmiyor musun? Ne olur Rabbin katında bize şefaathçi ol!” Peygamberimiz (as) diyor ki, işte bunun üzerine ben derhal Arş’ın altına gider, hemen Rabbim için orada secdeye kapanırım, derken Rabbim secdede bana kendisine yapılacak hamdlerin öylesine güzel olanlarını, öylesine övgüleri ilham edecek ki, benden önce hiçbir kimseye açmadığı bir güzelliği açacak ve ben öylece Rabbime yakaracağım. Sonra denecek ki: Ey Muhammed! Kaldır başını, iste, istediğin verilecektir. Şefaathçi et, şefaathcin kabul olunacaktır. Ben de başımı kaldıracacağım ve şöyle diyeceğim: “Rabbim! Ümmetim! Rabbim! Ümmetimin hali ne olacak! diye şefaathçi isteğimi dile getiririm. Bu arada şöyle denilir; Ey Muhammed! Ümmetin içerisinde hesaba çekilmeyecek olanları al, onları Cennetin kapılarından olan sağ kapısından içeri sok. Aslında bu kimseler, Cennetin diğer kapılarından girecek olanlarla girme hakkını elde etmiş olanlardır. Daha sonra Peygamber (as) şöyle devam etti: “Varlığım elinde olan Allah’a yemin ederim ki, Cennetin kapı kanatlarından ikisi arasındaki mesafe Mekke ile Himyer arası veya Mekke ile Busra arası kadardır.¹⁷⁰

170 Buhârî, “Enbiya”, 3; Tefsir-i Suret-i İsra, 5; Müslim, “İman”, 237; Tirmizî, “Kıyame”, 10.

Bu hadiste, Hz. Peygambere, ümmetine ve insanlığa şefaati için Yüce Allah'ın huzurunda secdeye kapanacağını, Allah tarafından kendisine şefaati izni ve yetkisinin verileceğini görüyoruz.¹⁷¹

Tahavi, şefaati çeşitlerine ayırarak bahsi geçen hadisi büyük şefaati olarak ele almış ve uzun açıklamalarda bulunmuştur. Buna büyük şefaati diyerek, bu tür şefaati yetkisinin Hz. Muhammed'e ait olduğunu söylemektedir. Tahavî, bu hadisin senedini Ebu Hureyre'ye dayandırarak uzunca bir senedi olan hadisi aktarır ve devamında Buharî ve Müslim'den şefaati ile ilgili birçok hadisin nakledildiğini de belirtir.¹⁷²

Tahavî, bu hadisin yorumunda; şefaatin özellikle Cehenneme girmiş kimselerin oradan çıkarılmaları ve rahatlamları için istendiğini, bunun da Cehenneme girenlerin oradan bir daha çıkmayacağını ifade eden Haricilere ve Mu'tezile'ye bir reddiye niteliğinde olduğunu söyler.¹⁷³ Zaten Mu'tezile, bu ve buna benzer uzun senedi olan hadislerin lafızlarının, raviler tarafından zaptının mümkün olmadığını, hatırlandığı kadarıyla- ki bu da eksik ya da fazla olabilir- aktarıldığını söyler. Şefaati hadislerinin, tevatür derecesine ulaşmadığından delil olarak kullanılmayacağını, dolayısıyla hadisin konusu olan şefaatin de insanlar tarafından bilinen şekilde olmayacağını ifade eder.¹⁷⁴

Gazalî, buradaki Şefaatin Hz. Peygamber'in şefaati olduğunu, yine O'nun ümmetinden alim ve salih kimselerin de şefaati edeceğini ifade eder.¹⁷⁵

Riyazu's -Salihin'de bu hadisle ilgili olarak bazı açıklamalar yapılmıştır. Bu hadisin, Peygamber efendimiz tarafından bir sohbet ortamında, mahşer gününün korkunç bekleyişini tasvir üzerine söylediği ifade edilir. Hz. Peygamber, dünyaya gelmiş ne kadar insan varsa, hepsinin kıyamet gününde düz bir arazide toplanacağını ve hesabın korkusundan bir kurtarıcı arayışına gireceklerini söyler. Nihayetinde, Hz. Muhammed'in ismi zikredilecek, ümmetine dair duası kabul edilecektir. Hz. Peygamber'e şefaati yetkisi verilecek, bu, yüce bir makam olan Makam-ı

171 Yüksel, *Sistemik Kelam*, 210.

172 İmam Kadı Ali b. Ali b. Muhammed b. Ebu'l-İzz ed-Dımeşkî el-Hanefî, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, (Beyrut, 1413/1992), 1-7.

173 Ebu'l-İzz ed- Dımeşkî el-Hanefî, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, 7.

174 Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaati*, 59.

175 İmam Gazalî, *İhya'u Ulum'id-Din*, (İstanbul: Merve Yayınları), 4:1316,1317.

Mahmud'tur. Efendimizin elinde Livau'l-Hamd sancağı olacak ve insanlar bunun altında toplanacaklardır.¹⁷⁶

Mu'tezile, bu ve buna benzer hadisleri, metinleri uzun oldukları ve zaptları zor olacağından haberi vahid olarak görür. Bu durumda olan rivayetlerin şefaate delil olamayacağını söyler. Mu'tezile'nin bir diğer eleştirisi de, hadiste diğer peygamberlerin günahlarının olduğunu söylemesi ve şfaat etmeye yanaşmamalarıdır. Mu'tezile, bu durumun risalet açısından uygun olmadığını ifade eder.¹⁷⁷

Kanaatimiz, Mu'tezile'nin uzun hadislerin zaptı, aktarılması ve diğer peygamberlerin günah işlediklerinden dolayı şfaat edemeyeceklerini belirterek şefaate bulunamayacaklarına dair yaptıkları eleştiri yerinde olmadığı yönündedir. Hadis ilminin ilke ve yöntemleri açısından, uzun hadislerin zaptının mümkün olmadığı gibi bir durumdan söz edilemez. Sahabe-i Kiram Hz. Peygamber'in ağzından dökülen hadisleri pür dikkat dinlemiş özümsemiş, ezberlemiş ve bir sonraki nesle aktarmıştır. Çünkü o dönemde, günümüzdeki gibi ses kaydedici araçlar bulunmamaktadır. Matbaa hizmetleri ve yazı yazma materyallerinin eksikliğine karşın, sözlü kültürün ne kadar geliştiği düşünülürse bu eleştirinin haksız olduğu anlaşılacaktır.

Burada insanlara verilmek istenen diğer bir mesaj da şfaatin kolay olmadığını, peygamberlerin bile hemen şfaat edemedikleri, şfaat için Yüce Allah'a hemen başvurmadıkları hususudur. Diğer peygamberler, Hz. Muhammed'i işaret ederlerken, ümmetleri için bir dualarının olduğunu, bunu da onların azgınlıklarından dolayı dünyada iken kullandıklarını belirtmektedirler. Buna karşılık hadiste Hz. Peygamber, bir duasının bulunduğunu, bunu da ahirette ümmeti için sakladığını ifade etmektedir. Peygamberler hayatları boyunca birçok sıkıntı yaşamış, onlarla birlikte olan mü'minler gerektiğinde onların uğrunda canlarını bile vermişlerdir. Böyle bir durumda bir peygamberin kıyamet gününde ümmeti için yapacağı duanın şfaat olması nübüvvet açısından uygun bir durumdur. Ayrıca bütün peygamberlerin

¹⁷⁶ İmam Nevevi, *Riyazü's-Salihîn*, trc. Yaşar Kandemir, İ.Lütfü Çakan- Raşit Küçük. (İstanbul: Erkam Yayınları, 1998), 7:566-568.

¹⁷⁷ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şfaat*, 60; Kalaycı, *Tefsir Disiplini Geleneğinde Şfaat Kavramı*, 220.

kıyamet gününde şefaata için insanları en nihayetinde Hz. Muhammed'e yönlendirmeleri, O'nun evrensel bir peygamber olduğuna da delalet eder.¹⁷⁸

2. HADİS

“Şefaatom, ümmetimden büyük günah işleyen kimseler içindir.”¹⁷⁹

Ehl-i Sünnet, genel olarak şefaata ile ilgili hadislerin çoğunu mütevatir rivayet kabul ederek şefaata için delil olduğunu söyler.¹⁸⁰ Mu'tezile'nin şefaata hadislerinin ahad haber olduğunu söyleyerek bunları delil olarak kabul etmediklerini daha önce belirtmiştik. Burada Mu'tezile hadisin metninin, “Şefaatom, ümmetimden büyük günah işledikten sonra tövbe eden kimseler içindir.” şeklinde olabileceğini ifade etmiştir.¹⁸¹ Mu'tezile alimlerinden Kadı Abdülcabbar, bu hadisin sıhhatinin tespit edilemediğini, ahad yolla nakledildiği için delil olamayacağını belirtir. O, bu hadis kabul edilirse şayet, Hz. Peygamberin, “Koğuculuk yapan Cennete giremez.”, “Bıçakla adam öldüren ebedi cehennemlik olur.” gibi hadislerle ters düşeceğini söyler. O'na göre, “Şefaatom ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.” Ancak tövbe ederlerse şefaata olur.¹⁸²

Tahavi, bu hadisi sekizinci tür şefaatin içerisinde zikretmiştir. Bu şefaata türü ile ilgili hadislerin mütevatir olduğunu ve bu şefaatale cehenneme girmiş büyük günah sahibi Müslümanların oradan çıkarılacaklarını söyler. Haricîler'in ve Mu'tezile'nin, bu rivayetlerin mütevatir olduğunu bilmediklerinden bu hadislerle karşı çıktıklarını belirtir. Yukarıda zikredilen hadisi de bu şefaata türüne delil olarak kabul eder.¹⁸³

Şia alimlerinden olan el- Hillî, bu hadisin meşhur olduğunu, Peygamber efendimizin şefaatinin gerçekleşeceğini belirtir. O'na göre, Hz. Peygamber'in şefaati mü'minlere fayda sağlama ve onlardan bir zararı giderme şeklinde olacaktır.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Kesler, *Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Şefaata İnanç*, 142.

¹⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, “*Müsned*”, 3:23; Ebû Dâvûd, “*Sünnet*”, 20,21; İbn Mâce, “*Zühd*”, 37.

¹⁸⁰ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaata*, 59,60.

¹⁸¹ Kadı Abdülcabbar, *Şerhu Usuli'l-Hamse*, 2: 608.

¹⁸² Kadı Abdülcabbar, *Şerhu Usuli'l-Hamse*, 2: 608.

¹⁸³ Ebu'l-İzz ed- Dîmeşkî el-Hanefî, *El-Akîdetü't-Tahâviyye Ve Şerhi*, 8.

¹⁸⁴ Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyn) b. Yûsuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Keşfü'l-Murâd fi Şerhi Tecridi'l-İ'tikâd*, (Mektebetü'l -Mustafavî, Kum, 1366 h.), 330.

3. HADİS

Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.)’den: Bazı insanlar: - Ey Allah’ın Rasulü, kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz? diye sordular. Rasulüllah (s.av): - Evet, dedi. Ve sonra: “Bulutsuz bir havada, öğle vakti Güneşi görmekte güçlük çeker misiniz? Ay’ın on dördüncü gecesi, bulutsuz bir zamanda Ay’ı görmekte güçlük çeker misiniz? diye sordu. - Hayır, çekmeyiz, dediler. - Allah Teâlâ’yı, kıyamet günü görürken güneşi ve ayı görmekte çektiğiniz güçlüğü dışında bir güçlük çekmeyeceksiniz, diye buyurdu. Kıyamet günü vuku bulunca biri ilan ederek, “Her ümmet taptığının peşinden gitsin” diyecek. Allah Teâlâ’dan başka putlara, dikili taşlara tapınan kimseler cehenneme yuvarlanacak. Yalnız Allah’a samimi kulluk eden kamil ve günahkar mü’minlerle Ehl-i Kitap’ın döküntüleri, gübürü kalacak. Yahudiler çağırılacak ve kendilerine: - Siz neye kulluk ve ibadet ediyordunuz? denilecek. -Allah’ın oğlu Üzeyr’e diyecekler. -Yalan söylüyorsunuz; Allah ne eş, ne de oğul edinmiştir; ne istiyorsunuz? denilecek. -Ey Rabbimiz, çok susadık, bize su ver! diyecekler. Onlara, su içmeye gidemeyecekleri işaret edilecek. Ateşe götürülecekler. Ateş, alevi birbirine karışan bir serab gibidir. Oraya varınca, ateşe yuvarlanıp düşecekler. Sonra Hristiyanlar çağırılacak. -Siz, neye kulluk, ibadet ediyordunuz? denilecek. -Allah’ın oğlu Mesîh’e ibadet ediyorduk, diyecekler. -Yalan söylüyorsunuz, Allah ne eş, ne de oğul edinmiştir, denilecek ve; “Ne arzu ediyorsunuz?” diye kendilerinden sorulacak. Onlar:- Susadık, ey Rabbimiz; bize su ver! diyecekler. Su içmeye gidemeyecekleri işaret edilecek. Toplanıp cehenneme götürülecekler. Cehennem, sanki bir serab gibi, alevi dalgalanacak ve birer birer oraya yuvarlanıp düşecekler. Allah’a samimi kulluk eden kamil ve günahkar mü’minlerden başka kimse kalmayınca, âlemlerin Rabbi Allah Teâlâ, onlara tanıdıkları şekilden başka bir şekilde gelecek ve: -Ne bekliyorsunuz? Her ümmet, önceden neye ibadet etmişse onun peşinden gidecek, diyecek. Bunlar: -Ey Rabbimiz, dünyada kendileriyle beraber olmadığımız, bugün en çok muhtaç olduğumuz, insanlardan ayrıldık, diyecekler. Allah: -Ben, sizin Rabbinizim, diyecek. Bunlar: -Senden, Allah’a sığınırız; ilâhlığında, otoritesinde, mülkünde, tasarruflarında Allah’a -iki, yahut üç defa- ortak koşmayacağız, diyecek; hatta bazıları korkunun dehşetinden, nerdeyse dininden döner hale gelecek. Allah Teâlâ: -Sizinle, O’nun (Allah’ın) arasında kendisini tanıyabileceğiniz bir alâmet var mıdır? diye soracak. -Evet, diyecekler. Bu sırada dehşetten paçaları sıvayıp kaçacak

hale gelecekler. Kendilerini koruma maksadıyla veya riyakarca secde etmiş kimselerin, Allah, sırtını bir tek tabaka haline çevirecek. Ne zaman secde etmek isterlerse, kafaları üzerine düşecekler. Sonra başlarını kaldıracaklar. İlk gördüklerinden başka bir surette Allah tecelli edecek ve: -Ben, Rabbinizim, diyecek. Bu sefer: -Evet, Rabbimizsin, diye tasdik edecekler. Sonra, cehennem üzerine köprü kurulacak. Şefaatin zamanı gelip, izin verilecek. İnsanlar: -Allahım, bize emniyet sağla, bizi selamete erdir! diyecekler. -Ey Allah'ın Rasûlü köprü nedir? diye soruldu. - Ayakların kaydığı, duramadığı bir geçittir. Orada bir takım kancalar vardır. Adına Sa'dan dedikleri Necid'de yetişen dikenli bitki vardır. Mü'minler göz açıp kapayacak gibi, şimşek gibi, rüzgar gibi, kuş gibi, iyi atlar ve atlılar gibi geçerler. Kimi bir şeye takılmadan salimen kurtulur, kimi kancalarca tırmalandıktan sonra yaralı olarak kurtulur, kimi de itilip cehenneme atılır. Mü'minler ateşten kurtulunca, hayatım elinde olan Zât'a yemin ederim ki, cehennemde kalan din kardeşlerinin kurtulmaları için Allah'a ısrarla niyaz ve talepte bulunacaklar. -Ey Rabbimiz, onlar, bizimle birlikte oruç tutarlar, beraber namaz kılarlardı, bizimle beraber haccettiler, diyecekler. Kendilerine:- Tanıdıklarımızı çıkarın! denilecek ve onların vücutlarını ateşin yakması haram olacak. Bacağının yarısına veya diz kapaklarına kadar ateş içinde kalmış olan birçok kimseyi cehennemden çıkaracaklar. Sonra: -Ey Rabbimiz, şefaata dileyip de bize çıkarılmasını emrettiklerinden kimse orada kalmadı diyecekler. Allah Teâlâ: -Dönün, kalbinde bir dinar kadar bir hayır-iman bulduğunuz kimseleri çıkarın! diyecek. Ve birçok kimseyi çıkaracaklar. Sonra yine: -Ey Rabbimiz, bize çıkarılmasını emrettiklerinizden kimse orada kalmadı, diyecekler. Allah Teâlâ: -Dönün, kalbinde yarım dinar hayır-iman bulduğunuz kimseleri çıkarın! diyecek. Birçok kimseyi çıkaracaklar. Sonra yine: -Ey Rabbimiz bize çıkarılmasını emrettiklerinizden kimse kalmadı, diyecekler. Allah Teâlâ:-Dönün, kalbinde zerre kadar hayır iman bulunanları çıkarın! diyecek. Birçok kimseyi çıkaracaklar. Sonra: - Ey Rabbimiz, hayır, iman sahibi kimse bırakmadık, diyeceklerdir. Ebû Saîd el-Hudrî r.a. der ki: Bu hadisimi tasdik etmezseniz, "Allah hiç kimseye zerre kadar zulmetmeyecektir. Eğer zerre kadar da iyilik yapılsa, onun sevabını kat kat artırır, kendi katından da büyük mükâfatlar verir". "(Nisa4/40)" ayetini okuyun! Bunun üzerine Allah Teâlâ: Melekler şefaata etti, Peygamberler şefaata etti, mü'minler şefaata etti. Merhametlilerin en merhametlisinden başka şefaata edecek kalmadı diyecek ve

cehennemdekilerden hiç bir amel işlememiş ve yanarak kömür haline gelmiş bir grup insan alacak, Hayat Irmağı denilen, Cennetlerin ağızlarındaki bir ırmağa onları atacak, sonra onlar, yağmurdan sonra hemen biten bitkiler gibi, oradan çıkacaklar. Görmüyor musunuz? sel yatağındaki ot, taş altında da, ağaç altında da biter, gölgenin altında beyaz, güneşin altında da sarımsı ve yeşilimsi olur. Müslümanlar: “Ey Allah’ın Rasûlü, sanki sen vahada hayvan olatmışsın, bitkilerin durumunu biliyorsun, dediler. Peygamber s.a. devam etti: İnci gibidirler, boyunları mühürlü olarak çıkarlar. Cennet ehli, onların işledikleri bir amel olmadan, önceden gönderdikleri bir hayırları mevcut değilken Allah’ın onları Cennete koyduğu, Allah’ın azadlıları olduğunu anlarlar ve tanırlar. Sonra, Allah onlara: -Cennete girin, gördüğünüz her şey sizindir! der. Onlar:- Ey Rabbimiz, bize, kimseye vermediğini verdin, derler. Allah Teâlâ: -Bende, sizin için bundan daha güzelleri, değerlileri var, der. -Ey Rabbimiz, bunlardan daha değerli olan ne? diye sorarlar. Allah Teâlâ:- Benim rızam, sizden hoşnut oluşum der. “Bundan sonra, asla size öfkelenmeyeceğim” diye buyurur.¹⁸⁵

Hadiste, Cehennem üzerinde kurulacak köprüde bulunan “kancalar” olarak tercüme edilen kelalib, et asmak için kullanılan başları eğilmiş demir çengellerdir. “Sa’dan dikenleri” çölde yetişen, her tarafından iğne gibi dikenli bir bitkidir. Hadiste “kelâlîb” denilen kancaların sa’dan dikenlerine benzetilmesi, hızlıca kapması ve çok koldan yakalayivermesi nedeniyledir. Dünyada onu bildikleri için sa’dan dikenlerine benzetilmiştir.

Hadiste geçen “hayat nehri” tabiriyle, içtiklerinde temizlenecekleri bir ölümsüzlük suyu olduğu anlaşılmaktadır.

Hadiste, “yağmurdan sonra hemen biten bitkiler gibi, oradan çıkacaklar.” sözünden sonra, sel yatağında hızlıca biten yumuşak, taze ve güzel bitkilere benzetilmiştir. Şefaitle Cehennem’den çıkarılacak olan müminlerin, hızlıca ve en güzel şekilde Cennete uygun bir hale dönüşecekleri anlatılmak istenmektedir.

Hadisteki “boyunları mühürlü olarak çıkarlar” ifadesi ile ilgili olarak Nevevî şöyle demiştir: “Altın veya başka bir madenden yapılmış, tanımak için bir alamet olarak boyunlarına takılan takılar demektir.”¹⁸⁶

¹⁸⁵ Müslim, “İman”, 302; Buhârî, “Tevhid”, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3:94.

¹⁸⁶ İmam Nevevî, *Riyazü’s-Salihîn*, 7:566-568.

Bu hadis-i şerif açık bir şekilde şefaatin hak olduğunu, meleklerin, peygamberlerin ve müminlerin başkalarına şfaat etmelerinin Allah'ın bir ikramı olduğunu ispat eder. Yine bu hadisten, Allah'a tam manasıyla inanmış ve salih amel işlemiş kimselerin hesabının kolay olacağını anlıyoruz. Bunlar, kendileri ile birlikte namaz kılmış oruç tutmuş, haccetmiş, fakat günahları sebebiyle ceza çekecek müslümlara şahitlik yaparak, onlar için şefaatte bulunacakları sonucuna varıyoruz. Bu şefaate nail olmak için mutlaka iman etmiş ve salih amel işlemiş olmak gerekmektedir.

4. HADİS

İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre o, şöyle demiştir: Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu iştim: “Bir Müslüman ölür de ona Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayan kırk kişi cenaze namazı kılar, mutlaka Allah, onların onun hakkındaki şefaatinin kabul eder.”¹⁸⁷

Hz. Aişe'den gelen rivayet ise şu şekildedir:

Hz. Aişe (r.a.)' de, Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu söyledi: “Bir cenazeye İslâm ümmetinden sayısı yüze varan kimseler, o cenaze için şfaat ederek onun üzerinde namaz kılarlarsa şfaatleri kabul edilir.”¹⁸⁸

Hadiste önemli olan şey sayı değil, mü'min'in şehadet ve şefaatinin Allah tarafından kabul edilerek ölen müslümanın affedilme şansının bulunmasıdır. Hadisteki kırk rakamı, farklı rivayetlerde yüz kişi ya da üç saf cemaat şeklinde de ifade edilmiştir. Mesela, Müslümanların az olduğu beldelerde sayı kırkı bulmayabilir. Az sayıda Müslümanın da şehadeti ve şefaati Allah katında geçerlidir. Burada önemli olan cenaze namazına katılan kişilerin şirk koşmuş Müslümanlar olmamasıdır. Hadiste önemli bir diğer konu da, Allah'tan ümidin kesilmemesidir. Ölen kişinin arkasında, kendisi için af dileyen iyi insanların var olduğu gerçeğidir.¹⁸⁹

Hz. Peygamber'in farklı zamanlarda cenaze namazı kıldırıldığı, ölü için dua ettiği, kabrinde rahat etmesi için niyazda bulunduğu rivayet edilmiştir. O'nun, ölünün

¹⁸⁷ İbn Mâce, “Cenaiz”, 19.

¹⁸⁸ Müslim, “Cenaiz”: 58; Tirmizî, “Cenaiz”: 38

¹⁸⁹ İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, 7:566-568.

defin işi bittiğinde, “Kardeşiniz için Allah’tan mağfiret dileyiniz, ona sükûnet isteyiniz. Çünkü o şimdi sorguya çekilmektedir.” dediği belirtilmiştir.¹⁹⁰

İslam kültüründe, cenaze namazı esnasında ve sonrasında imamın cemaatten ölen kişi için haklarını helal etmelerini istemesi ve cemaatin ölen kişinin iyi olduğu hususunda şahitlik etmeleri, söz konusu hadisin günümüzde de müslümanlar arasında uygulandığının bir göstergesidir.

5. HADİS

Ebu Derda’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Şehid, ehl-i beytinden (aile ve akrabasından) yetmiş kişiye şefaah eder."¹⁹¹

Kur’an-ı Kerim ve hadislerde övülen şehitlik, mü’minlerin ulaşmak isteyeceği bir konuma getirilmiştir. Dini ve inancı uğruna canını verecek kadar samimi olan bir mü’min, bu makama ulaşmak, bu mükafata nail olmak isteyen diğer insanlar için de bir örnek olmaktadır. Hadiste, şefaah gibi bir yetkinin şehitlere de verilmiş olması, onların imanlarının ve amellerinin yüce Allah katında makbul olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum, diğer müminler için de kendi amellerinin samimiyet derecesini görmeleri açısından önemlidir. Şehidin, ailesinden yetmiş kişiye şefaah etmesi aynı zamanda ailesi için manevi bir hediye ve ödüllendirme olarak da görülebilir.

Şehidin, ailesine şefaah etmesiyle şehidin ailesinin üzüntüsünün hafifletilmesi, maneviyatın yüksek tutulması da göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca insanın, manevi değerleri uğruna gerektiğinde canını vermesi gerektiği sonucuna da ulaşılmaktadır. Bu hadis mukaddes değerleri uğruna sevdiklerini, ailesini, çocuk çocuğunu bırakarak canını veren kimselerin, kıyamette aileleriyle, sevdikleriyle yine buluşacaklarına da bir delil olarak görülebilir.

6. HADİS

Hasan (r.a)’dan rivayete göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Osman bin Affan, kıyamet gününde, Rabia ve Mudar kabileleri kadar insana şefaah eder”¹⁹²

¹⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Cenaiz”, 67.

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 26.

¹⁹² Tirmizî, “Kıyamet”, 12.

7. HADİS

“Kıyamet günü üç grup şefaata edecektir; Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehidler.”¹⁹³

8. HADİS

Enes b. Malik'in oğlu en-Nasr, babasının şöyle dediğini bize anlattı: “Peygamber (s.a.v.)’den kıyamet gününde bana şefaata etmesini istedim. “Ederim!” buyurdu. Ben: “Ey Allah’ın Rasûlü! Sizi nerede arayayım?” dedim. “Beni ilk olarak aradığında Sırât üzerinde ara!” buyurdu. “Sırât üzerinde sizi bulamazsam?” dedim. “Mîzân’ın yanında ara!” buyurdu. “Sizi Mîzân’ın yanında da bulamazsam!” dedim. “O zaman beni Havz’ın yanında ara! Mutlaka bu üç yerden başka yerde olmam.” diye buyurdu.”¹⁹⁴

9. HADİS

Ebu Said el-Hudrî’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ben Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu işittim:

“Sırat Cehennem’in üzerine konulur, üzerinde es-Sa’dan dikenleri gibi dikenler vardır, Müminler ve dikenlerden yara alanlar kurtulur, aşağı düşenler ise orada mahpus olur. Allah Teala kullar arasında hüküm verme işini bitirdiğinde, mü’minler dünyada iken kendileriyle birlikte namaz kıldıkları, zekat verdikleri, oruç tuttukları, hac farızasını yerine getirdikleri ve birlikte cihada gittikleri insanları ararlar, sonra şöyle derler:

“Ey Rabbimiz dünyada iken aramızda bulunan kullarından bazıları, bizimle birlikte namaz kılar, zekat verir, oruç tutar, hac farızasını yerine getirir ve bizimle birlikte cihada çıkarlardı ancak onları şimdi göremiyoruz.”

Allah Teala şöyle der:

“Ateşe gidin ve onlardan kimi görürseniz çıkarın”. Giderler ve bulduklarını çıkarırlar. Ateş onları amellerine göre yutar, kimisini ayağına kadar, kimisini dizlerine kadar, kimini beline kadar, kimini göğsüne ve kimini de boynuna kadar yutar ancak yüzlerini kapsamaz.”

Sonra dedi ki:

¹⁹³ İbn Mâce, “Zühd”, 37.

¹⁹⁴ Tirmizî, “Kıyâme”, 9.

“Onları çıkarırlar ve hayat suyuna atarlar.”

Denildi ki Ya Rasûlullah: “Hayat suyu nedir?”

Dedi ki:

“Cennet ehlinin kendisiyle yıkandığı sudur.”

Sonra dedi ki:

“Orada sel suyunun kenarına biriken çer çöp arasında yetişen otun yeşermesi gibi yeşerirler. Daha sonra Peygamberler, samimiyetle Allah'tan başka ibadete layık ilah yoktur diye şehadet eden herkes için şefaet eder ve onları ateşten çıkarırlar, daha sonra Allah rahmetinden dolayı oradaki herkese iyilik eder ve kalbinde habbe ağırlığı kadar iman bulunan hiç bir kulu orada bırakmayacak ve oradan çıkaracaktır.”¹⁹⁵

10. HADİS

Câbir (r.a.)’dan rivayete edildiğine göre, Rasûlullâh (s.a.v.) buyurdu ki: “Cennetliklerle Cehennemlikler birbirinden ayrıştırıldıkları zaman Cennetlikler Cennete, Cehennemlikler de Cehenneme girerler. Peygamberler kalkıp şefaet etmeye girişirler. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlara buyurur ki: ‘Haydi gidin, kimi tanıyorsanız onu Cehennemden çıkarın.’ Onlar tanıdıklarını, yanmış oldukları halde Cehennemden çıkarırlar. Onları bir nehrin içine veya üzerine atarlar ki ona hayat denir. Rasulullah buyurdu ki: Onların yanıkları nehrin kıyısında düşer ve se’arir gibi beyaz olarak çıkarlar. Sonra peygamberler şefaet ederler. Bunun üzerine (Allah) şöyle buyurur: ‘Gidin, kalbinde bir kırat ağırlığı kadar iman olan kimi bulursanız onları çıkarınız. (Rasulullah) buyurdu ki: Bu durumda olan bir beşeri çıkarırlar. Sonra şefaet ederler. Allah buyurur: Gidiniz, kalbinde bir hardal tanesi ağırlığı kadar iman olan kimi bulursanız onu çıkarınız. Sonra Allah azze ve celle şöyle buyurur: Ben şimdi ilmimle ve rahmetimle çıkarıyorum. Rasulullah buyurdu ki: Onların ve onun katları kadar Cehennemden çıkarır. Onların boyunlarına “Allah azze ve celle’nin azatlıları” diye yazılır. Sonra Cennete girerler, orada “Cehennemlikler” diye isimlendirilirler.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13:12.

¹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3:326.

11. HADİS

“İbn Ömer’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kur’an gelir ve sahibine (onu okuyan Kur’an’la arkadaşlık kuran kimseye) şefaata edecek ve şöyle diyecek: “Ya Rabbi her işçinin yaptığı işinden dolayı bir ücreti vardır. Ben onu lezzetten ve uykudan menetmişim, ona ikram et.” Bunun üzerine ona şöyle denir: “Sağ elini uzat, Allah’ın rızasından doldurulsun.” Sonra da “sol elini uzat, Allah’ın rızasından doldurulsun” denir. Ona keramet elbisesi giydirilir, keramet onun üzerinde helal olur ve keramet tacı ona giydirilir.”¹⁹⁷

Bu konuda bir başka rivayet ise şöyledir:

Ebu Ümame el-Bahilî (r.a.)’den rivayete göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kur’an-ı Kerim’i okuyun. Zira Kur’ân, kendini okuyanlara kıyamet günü şefaata olarak gelecektir. Zehrâveyni, yani Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini okuyun. Çünkü onlar kıyamet günü iki bulut veya gölge veya saf tutmuş iki grup kuş gibi gelecek, okuyucularını müdafaa edeceklerdir. Bakara suresini okuyun. Zira onu okumak berekettir. Terki ise pişmanlıktır. Onu tahsil etmeye sihirbazlar muktedir olamazlar.”¹⁹⁸

12. HADİS

“Ebu Berze (r.a.)’dedi ki: Rasulullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu işittim: Ümmetimden bir kimse vardır ki onun şefaati sayesinde Rebia ve Mudar kabilesi kadar insan Cennete girecektir. Ümmetimden öyle bir kimse de var ki ateş için (cehennem için) büyür. O kadar büyür ki cehennem’in direklerinden bir direk olur.”¹⁹⁹

13. HADİS

Ebu Hüreyre’den Peygamber (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Kur’an’da, otuz ayet olan bir sure vardır ki, bir adama mağfiret oluncaya kadar şefaata etti. O sure (تبارك الذي بيده الملك) suresidir.”²⁰⁰

¹⁹⁷ Dârimî, “Fadâilü’l-Kur’an”, 1.

¹⁹⁸ Müslim, “Müsafirîn”, 253.

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4 :212.

²⁰⁰ Tirmizî, “Sevabu’l-Kur’an”, 9; İbn Mâce, “Edeb”, 53; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 2: 299.

14. HADİS

Ebu Saidi'l-Hudri (r.a.)'dan rivayete göre, Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu: Her peygambere bir hediye verildi, hepsi de hediyelerinde acele ettiler. Ben ise Ümmetime şefaath olan hediyemi geciktirdim (geç aldım). Ümmetimden öyle adam var ki; (âlim, şehid, salih gibi) topluluklara şefaath eder. Öyle adam da var ki, bir kabileyeye şefaath eder. Öyle adam da var, bir akraba topluluğuna şefaath eder; öyle adam var, üç kişiye, iki adama ve tek bir adama şefaath eder." ²⁰¹

İmam Nevevî, bu hadisin açıklamasında, Hz. Peygamber'in ümmetine olan şefkat ve merhametinden dolayı şefaath hakkını ahirete sakladığını söyler. Ayrıca bu hadisin büyük günah işleseler bile Allah'a ortak koşmadan ölen mü'minlerin ebedî olarak Cehennemde kalmayacağını, kendilerine şefaath edilerek Cennete gideceklerine delalet ettiğini belirtir. ²⁰²

15. HADİS

"Ben cennette şefaath edecek insanların ilkiyim ve ben peygamberlerden en çok tabileri bulunayım." ²⁰³

16. HADİS

Allah Rasulu, mü'minlere bir hadisinde müjde vererek şunu buyurur: "Rabbimin katından bana bir melek geldi ve beni ümmetimin yarısını Cennete koymak ile şefaath etmem arasında serbest bıraktı. Ben şefaath etmeyi seçtim. Bu şefaathim de Allah'a şirk koşmadan ölen kimseler içindir." ²⁰⁴

Bu hadis ile mü'min olan herkese şefaath edileceği yani tüm mü'minleri kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu hadisin İbn Mace rivayetinde, hadisi duyan sahabilerin Rasulullah'a: "Ya Rasulallah! Bizi şefaath edeceğin kimselerden etmesi için Allah'a dua buyur."Dedikleri, Hz. Peygamber'in, "Şefaathim her müslümanadır." ²⁰⁵ dediği de yer almaktadır. Burada Hz. Peygamber şefaathi seçerek ümmetin yarısı yerine şefaathi sayesinde daha fazla kişinin Cennete girmesini murad ettiği müşahade edilmektedir.

²⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 20,63; Tirmizî, "Kıyame", 12.

²⁰² İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, 7:566-568.

²⁰³ Müslim, "İman", 330; Darimi, "Mukaddime", 8.

²⁰⁴ Tirmizî, "Kıyame", 13.

²⁰⁵ İbn Mâce, "Zühd", 37.

17. HADİS

Abdullah b. Ömer (r.a.)’dan rivayete göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Muhakkak ki güneş kıyamet gününde yaklaşacak. Öyle ki ter kulağın yarısına kadar ulaşır. İnsanlar böyle oldukları esnada Âdem’i sonra Musa’yı sonra da Muhammed’i yardıma çağırırlar. Bunun üzerine O da (Muhammed s.a.v.) halkın arasına gelir ve şefaet eder. Kapının halkasını tutuncaya kadar yürür. O gün Allah, O’nu Makam-ı Mahmud’a yükseltir. Bütün toplum halkı O’na övgülerde bulunur.”²⁰⁶

18. HADİS

Halid b. Ma’dan (r.a.)’dan rivayete göre o, şöyle demiştir: “Şüphesiz Elif-Lâm-Mim-Tenzil Sûresi kabirde, (hayattayken kendisini okumuş olan) arkadaşı için; "Allah'ım, eğer ben senin Kitab'ından değilsem beni ondan sil!" diyerek mücalede eder. O, kuş gibi de olup kanadını onun üzerine gerer. Böylece ona şefaet edip onu kabir azabından korur." (Bu haberin) benzeri Tebâreke Sûresi hakkında da vardır. Bu sebeple Halid bunları okumadıkça gecesini geçirmezdi.”²⁰⁷

19. HADİS

Enes b. Malik’ten (r.a) rivayetle o, şöyle demiştir: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kıyamet günü insanlar saflara ayrılarak dizilir. İbn Nümejr, (rivayetinde) Cennet ehli de saf saf olur dedi. O sırada Cehennem ehlinden bir kişi Cennet ehlinden birine uğrar ve “ Ey falan! Hatırladın mı sen su istemiştin de ben sana bir içimlik su vermiştim” der. (Bu iyiliğini bahane ederek şefaet diler). Adam, o kimseye şefaet eder. Yine Cehennemlik olan bir başka adam, Cennetlik olan bir başkasının yanından geçer ve ona “Sana abdest suyu verdiğimi hatırlıyor musun? der. (Bu iyiliği için kendisine şefaet ister. O da hatırlar) ve ona şefaet eder.”

İbn Nümejr (rivayetinde) şöyle dedi: “Cehennemlik olanlardan biri Cennetlik olanlardan birine gelir ve 'Ey falan! Beni şöyle şöyle bir işe gönderdiğin günü

²⁰⁶ Buhârî, “Zekat”, 35.

²⁰⁷ Darimi, “Fadailü'l-Kur'an”, 19.

hatırlıyor musun? Ben o gün senin için gitmiştim. (Bu sözüyle şefaatinin ister). Cennetlik olan kimse de ona şefaati eder.”²⁰⁸

20. HADİS

Ata b. Yezid (r.a)’den yapılan rivayete göre o, şöyle demiştir: “Ebu Hüreyre ve Ebu Said ile birlikte oturuyordum. Biri şefaati hadisini naklediyor öteki de onu dinliyordu. Konuşmalarını şöyle sürdürdüler: Melekler gelirler ve şefaati ederler. Elçiler de şefaati ederler. Hadisi nakleden sıratı da zikrettikten sonra dedi ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Sıratı ilk geçecek olan benim. Allah, mahlûkatı arasında hükmünü verip Cehennemden çıkaracaklarını çıkarınca; Allah, meleklerle ve peygamberlere şefaati etmelerini emredecek, onlar da şefaati edecekleri kimseleri alametlerinden tanıyacaklar. O günde ateş, insanoğlunun her yerini yakar, sadece secde yerlerini yakmaz. O secde edilen yerlere Cennet suyu dökülecek, onlar selin taşıdığı tohumların bitmesi gibi yeniden bitip hayat bulacaklardır.”²⁰⁹

21. HADİS

Rasûlullâh (s.a.v.)’in erkek veya kadın bir hizmetçisinden şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullâh’ın (s.a.v.), kendisine hizmet edenlere söylediği şeylerden biri de şuydu: “Senin bir şeye ihtiyacın var mı?” Nihayet bir gün Rasûlullâh (s.a.v.)’e (bu hizmetçi) dedi ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! Benim bir şeye ihtiyacım var.” Buyurdu ki: “İhtiyacın nedir?” Hizmetçi, “İhtiyacım kıyamet günü bana şefaati olmandır.” dedi. (Rasulullah (s.a.v.) “Kim sana bunu öğretti?” diye sordu. Hizmetçi, “Rabbim!” diye cevap verdi. Resulullah şöyle buyurdu: “Bunda ısrar ediyorsan, çok secde ederek bana yardımcı ol”²¹⁰ Burada Hz. Peygamber, kendisinden şefaati isteyenlere hemen şefaati edeceğini söylemediğini görüyoruz. O’nun şefaatine nail olmak isteyenlerin, ondan şefaati dileyenlerin salih ameller işlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Peygamber efendimiz hadiste, “Çok secde ederek bana yardımcı ol” diyerek şefaati isteyeninin mutlaka şefaate erişmesi için bir

²⁰⁸ İbn Mâce, “Edeb”, 8.

²⁰⁹ Nesâî, “Kitabu’t-Tatbik”, 81.

²¹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3: 500.

gayret sarfetmesi gerektiğini söylemektedir. Aksi takdirde istenen şefaatin olmayabileceği sonucuna da varılabilir.

22. HADİS

Ebu Hüreyre (r.a.)’dan rivayete göre, Peygamber (s.a.v.), Allahu Teala’nın, “Umulur ki Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a ulaştırır (İsra, 79) sözü hakkında şöyle buyurdu: “O (Makam-ı Mahmud), benim onda ümmetime şefaath edeceğim makamdır.”²¹¹

İbn-i Hacer el- Askalanî, Makam-ı Mahmud’un şefaath olduğunu belirtir. Bu şefaathin iki türlü olacağını, birincisinin mahşerde hüküm verilmesi sırasında tüm insanlara yapılacak şefaath olacağı, ikincisinin ise sadece günahkar mü’minlerin cehennemden çıkarılmaları hususundaki şefaath olacağını ifade eder.²¹²

23. HADİS

Abdullah b. Amr (r.a.)’dan rivayete göre, Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu: “Oruç ve Kur’an kıyamet gününde kula şefaath ederler. Oruç şöyle der: “Ey Rabbin, ben onu gündüz yemekten ve şehvetlerden menettim, ona şefaath etmeme müsaade et.” Kur’an da şöyle diyecek: “Onu gece uykusundan menettim ona şefaath etmeme müsaade et.” Bunun üzerine her ikisi de şefaath ederler. Orucun kendisine şefaath ettiği kimseye tebrikler olsun, çünkü o (oruç), amellerin Allah Teala’ya en sevimli olanıdır. Ve Kur’an’ın şefaath ettiği kimseye de tebrikler olsun, çünkü O, Aziz ve Celil olan Allah’ın kelamıdır.”²¹³

24. HADİS

İbn Ömer (r.a.)’den rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kim Medine’de ölmeye gücü yetiyorsa orada ölsün, muhakkak ki ben orada ölenlere şefaath edeceğim.”²¹⁴

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2:441, 528.

²¹² İbn Hacer el-Askalanî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Muhyiddin Hatîb, (Kâhire: Dâru’r-Reyyân li’t-Türâs, 1987), 11:434,435.

²¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2:174.

²¹⁴ Tirmizî,, “Menakıb”, 67.

25. HADİS

Ebu Bekre (r.a.)’dan rivayete göre o, şöyle demiştir: Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu: “...Sonra meleklerle, peygamberlere ve şehidlere şefaathetmeleri için izin verilir. Onlar şefaathet ederler, çıkarılırlar. Şefaathet ederler, çıkarılırlar. Şefaathet ederler, çıkarılırlar. Yine şefaathet ederler ve kalbinde zerre ağırlığı iman olanı çıkarılırlar.”²¹⁵

26. HADİS

Câbir b. Abdullah’ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Kıyamet gününde biz şöyle ve şöyle bir yere (tepeye) geliriz. Ben de oradan insanlara üst bir noktadan bakarım. Ümmetler putlarıyla ve taptıkları şeylerle sırasıyla çağırılırlar. Ondan sonra Rabbimiz yanımıza gelir ve biz müminlere: “Kimi bekliyorsunuz?” diye sorar. Onlar, “Rabbimizi bekliyoruz.” derler. O, “Ben Rabbinizim!” der. Onlar “Hele seni bir görelim.” derler. Yüce Rab, müminlere tecelli edip güler. Onları alıp götürür. Onlar da kendisine tabi olup giderler. Mümin olsun münafık olsun herkese, peşine düşüp izleyeceği bir nûr verilir. Cehennem köprüsünün üzerinde kanca ve şişler vardır. Allah’ın dilediği kimseler o kanca ve şişlere takılırlar. Sonra münafıkların nuru söner ve müminler kurtulur. Kurtulan ilk zümrenin yüzleri, dolunaylı gecede ay gibi parlaktır. Bunlar yetmiş bin kişi olup hesaba çekilmeksizin Cennete gireceklerdir. Bunların ardı sıra gelenlerin yüzleri, gökteki en parlak yıldız gibi parıldar. Bunlar da aynı şekilde Cennete girerler. Bundan sonra şefaathet faslı başlar. Şefaathet erbabı kimseler şefaathet ederler. Öyle ki, kalbinde bir arpa tanesi ağırlığına hayır bulunan ve “Lâ ilâhe illallah” diyen herkes Cehennemden çıkarılıp Cennetin avlusuna konulurlar. Cennetlikler bunların üzerine su serperler de tıpkı sel yatağındaki ekin taneleri gibi yeşerirler. Bu durumdaki insan, Cennete girdikten sonra korkusu gider. Artık dünya on katıyla kendisine verileceye dek istekte bulunur.”²¹⁶

Hadislerde şefaathet konusu ile ilgili olarak bir değerlendirme yapacak olursak, öncelikle hadislerde şefaathetin hak olduğunu ve gerçekleşeceğini görmekteyiz.

²¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V: 43.

²¹⁶ Müslim, “İman”, 316.

Hadislerdeki şefaatin her ne kadar ahiret hayatı ile ilgili olduğu biliniyorsa da dünya hayatındaki şefaatten de söz edildiğini görüyoruz.

Şefaah hadislerinde konu dağılımının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Kişiler bazında, Hz. Peygamber'in, diğer peygamberlerin, meleklerin, şehidlerin, salihlerin, Osman b. Affan'ın ve Allah'a şirk koşmamış olup cenaze namazına katılanların şefaatinin vuku bulacağı belirtilmektedir. Yine Hadis-i şeriflerde Kur'an-ı Kerim'i okumanın ve ezberlemenin, ezanı dinlemenin ve duasını okumanın, Hz. Peygamber'e salat ve selam okumanın, kelime-i tevhid getirmenin, orucun, Medine'de ölmenin şefaah vesilesi olarak geçtiğini görmekteyiz.

Hadislerde geçen önemli bir husus da şudur; Hz. Peygamber'in rahmet ve merhametini sürekli ümmeti lehinde kullandığını, Yüce Allah'a sürekli ümmetini kurtarmak için yalvardığını, kendisine ümmetinden bir kısmının Cehennemden çıkarılma veya şefaah arasında seçim yapma hakkı verilmesi durumunda ne yapacağı sorulduğunda, "Ümmetime şefaati seçtim." diyerek sürekli ümmetini düşündüğüne şahit oluyoruz.

Bütün bu durumlarla birlikte, şefaate erişecek kimsenin de şefaati hak etmek için gayret etmesi, tembellik ve ma'siyette bulunmaması, günlük ibadet ve diğer vazifelerini yerine getirmeye gayret etmesi gerekmektedir. Allah'a şirk koşmak dışında, günah sahiplerinin ümitsizliğe kapılmadan, günah bataklığına sapmadan tövbe ve istiğfar yolunu seçmeleri, affedilmeleri için Yüce Allah'a yalvarıp yakarmaları da önemli bir diğer husustur.

İKİNCİ BÖLÜM

İTİKADÎ MEZHEPLERİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

Bu bölümde, İslam İtikadî mezheplerinin şefaata anlayışlarını iki ana başlıkta değerlendirmeye çalıştık. Birinci grupta hayatın tüm alanlarında katı davranan ve zahirî manalarla hareket eden, bundan dolayı şefaati da reddeden Haricîler, Usul-i Hamse dedikleri beş temel esaslarından biri olan Va'd ve Va'id ilkelerine dayanarak Allah'ın kişiye yaptıklarının karşılığını vereceğini ve va'dinden dönmeyeceğini savunan, şefaatin Allah'ın adaletine aykırı olduğunu söyleyen Mu'tezile ve Mu'tezile ile aynı ana fikri savunan Zeydîye bulunmaktadır. Bu grubun ana düşüncesi şefaatin mümkün olmadığı, büyük günah sahipleri için şefaatten söz edilemeyeceği, eğer şefaatten söz edilecekse bunun ancak Allah'ın mü'min kullarının cennetteki derecelerinin yükseltilmesi için olabileceği yönündedir. İkinci grupta ise, Mürcie, Şia ve İslam dünyasının ana düşüncesine sahip olan, itidalin temsilcisi Ehl-i Sünnet bulunmaktadır. Mürcie, kesin bir hüküm ortaya koymaktan imtina edip büyük günah işleyen kişinin durumunu Allah Teala'ya havale etmiş (İrca fikri), ama şefaatin de bu kimseler için olacağını kabul etmektedir. Ehl-i Sünnet ise, Yüce Allah'ın izin ve inayetiyle tövbe eden büyük günah sahiplerinin, başta Hz. Peygamber olmak üzere, diğer peygamberlerin ve salih kulların aracılığı ve şefaati ile affedileceğini ve cennete gireceklerini kabul eder. Şia da Ehl-i Sünnete yakın bir görüş ortaya koyarak şefaatin mümkün olduğunu söylemektedir. Hatta Şia, On iki İmam'ın şefaatinin bile dile getirir.

Şimdi bu mezheplerin şefaata anlayışlarına bakalım.

2.1. ŞEFAATİ İNKAR EDEN YA DA SINIRLANDIRAN MEZHEPLERİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu bölümde, Haricîler, Mu'tezile ve Zeydilerin görüşleri ortaya konacaktır.

2.1.1. Haricîler'in Şefaata Anlayışı

İslam düşünce tarihinde, büyük günah, iman-amel ilişkisi ile ilgili görüşleri ilk defa ortaya koyanlar Haricîlerdir.²¹⁷ Haricî, isyan edip ayrılan, çıkan, itaat etmeyen gibi anlamlara gelir.²¹⁸ Hz. Osman'ın şehit edilmesi olayı ve sonrasında meydana gelen bazı olaylar, özellikle Hakem Olayı ve sonrasında cereyan eden hadiseler Haricîlerin fikriyatlarının oluşmasında önemlidir. Haricîler her ne kadar niyet noktasında samimi olsalar da, hem dinî hem de siyasî konularda aşırıya gitmiş, dar bir bakış açısına sahip olduklarından kendileri gibi inanmayan, düşünmeyen kimseleri hemen tekfir etmişlerdir. Büyük günah sahiplerini kafir saydıklarından Vaîdiyye adıyla da isimlendirilmişlerdir.²¹⁹ Haricîler, olayların zahirine bakarak hüküm vermişlerdir. Kur'an'ın hükümlerinin açık ve herkesin sorunlarını çözebilecek durumda olduğunu, Kur'an'ın hükümleri dışına çıkanların imanını kaybedeceklerini ifade etmişlerdir.²²⁰ Haricîler bu görüşlerini, “ Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.” (Maide 5/44), “...Bütün bunlardan sonra kim inkâra sapsa yoldan çıkmış kimseler işte bunlardır.” (Nur 24/55) ayetlerini delil göstererek temellendirmişlerdir.²²¹ Ameli, imanın cüzü olarak kabul eden Haricîler, büyük günahların tümünün küfür olduğunu ve günah işleyen kebîre sahiplerinin de ebedi olarak cehennemde kalacaklarını ifade etmişlerdir.²²² Bir kimse, büyük günah işleyip hemen tövbe etmezse imanını

²¹⁷ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 618.

²¹⁸ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 121.

²¹⁹ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 121.

²²⁰ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaata*, 86; Yılmaz, *Kur'an'da Şefaata Kavramı ve Yaygın Şefaata Anlayışıyla Karşılaştırılması*, 108.

²²¹ Akay, *İslâm İnançında Şefaata*, 156.

²²² Ebu'l Hasan El- Eş'arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 1. bs., (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005), 102,103; Şehristanî, *Milel ve Nihal*, çev: Mustafa Öz, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011), 110; Selim Özarslan, *Pezdevînin Kelâmî Görüşleri*, (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 65.

kaybeder, bu şekilde ölen kişi kafir olur ve ebedi olarak cehennemde kalır.²²³ Ölen bu kimselerin ahirette şefaate nail olmalarının mümkün olmadığını, Allah'ın emrine karşı haram olan şeyi helâl saydıklarından ebedî cehennemlik olduğunu iddia etmişlerdir.²²⁴

Haricîler, büyük günah işleyen herkesin imanını yitirdiğini ve cehennemde kalacağını, bunun sebebinin de imanın kalp ile tasdik dil ile ikrar ve diğer tüm organlar ile yerine getirilmesi, yani amel etmesi gerektiğini düşünmelerindedir.²²⁵

Haricîler, büyük günah işleyenleri tekfir ile kalmamış, hatta bu görüşün karşısında olanları suçlamış ve öldürülmelerinin caiz olacağını bile söylemişlerdir.²²⁶

Haricîler, şefaati, imanı ve ameli sayesinde kurtuluşa ermeyi hak edenlerin cennetteki makamlarının yükseltilmesi anlamında yorumlamaktadırlar.²²⁷ Onlara göre şefaate hak etmiş mümin kimselerin buradaki derecelerinin yükseltilmesidir.²²⁸

Haricîler, büyük günah işleyenlerin kafir olduğunu söylemiş, günahlar arasında da bir ayırım yapmamışlardır. Hatta bir görüşte hataya düşmeyi de günah saymışlardır. Bunun sebebi de onlara göre gerçeğe muhalefet etmektir. Haricîler, hüküm vermenin sadece Allah'a ait olduğunu söyleyerek, bu anlamda Hz. Ali'yi, hakeme gittiğinden dolayı tekfir etmişlerdir. Hz. Ali'ye bu konuda yalan isnatta bulunmuşlardır. Oysa Hz. Ali, kendi isteğiyle hakeme gitmemiştir. Onların bu fikri kabul edilirse, Hz. Ali ictihatta hata etmiş sayılır ki bunun da günah sayılmaması gerekmektedir. Kaldı ki birinin tahkim için görevlendirme yapması da mümkündür. Ancak Haricîlerin Hz. Ali'yi bu kadar hızlı bir şekilde tekfir etmeleri ictihatta hata yapmanın da dinden çıkardığına dair görüşlerinden dolayıdır. Talha, Zübeyr ve diğer bazı sahabeleri, ictihatlarında Haricîlerden farklı düşündüklerinden dolayı, onlar hakkında da Haricîler aynı şekilde düşünmüşlerdir. Büyük günah

²²³ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 618.

²²⁴ Halil İbrahim Bulut, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), 136.

²²⁵ Osman Aydın, *İslâm Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003), 58.

²²⁶ Mesut Erdal, *Kırk Soruda Kur'an ve Sünnete Göre Şefaate İnanç*, (İzmir: Yeni Akademi Yay. 2006), 132,133.

²²⁷ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnanç*, 12.

²²⁸ Özarslan, *Pezdevînin Kelâmî Görüşleri*, 65.

işleyenleri kafir saydıkları gibi, imam (devlet başkanı) Peygamberin sünnetine aykırı davranırsa ona karşı ayaklanmak da gerekmektedir demektirler.²²⁹

Haricîler, zamanla bir çok fırkaya ayrılmışlardır. Büyük günah konusu ile ilgili olarak da her bir fırka farklı bir görüş ortaya koymuştur. Mesela günümüze kadar gelen Haricî kolu olan İbadîye'ye göre; haram bir fiil işleyen ya da farzlardan birini terk eden kimse kafir olur, ebedi olarak cehennemde kalır.²³⁰ Günahkârlara şefaatin olmayacağını, eğer bir şefaatten bahsedilirse bu durumun, Allah'ın Va'd ve Va'id ilkeleriyle çelişeceğini belirtirler.²³¹

İbadîler (İbazîler), Allah'ın insanları Mü'min ve kafir olarak ayırdığını, dünyadan münafık, asî, zalim ve fâsık olarak ayrılanların kafir olduklarını belirtirler. İbadîler, büyük günah işleyenler, her ne kadar muvahhid (Allah'ı birleyen) olsa da bunların mü'min olmadıklarını ifade etmişlerdir. Küfrü de nimet küfrü ve şirk küfrü diye ikiye ayırırlar. Bu anlamda büyük günah işleyen Müslüman, mü'min değil muvahhid olarak adlandırılır ve nimet küfrü işlemiş olur. Bu kimseler, cehenneme girip orada ebedi olarak kalacaklardır. Bunların tek kurtuluş yolları tövbe etmeleridir. Çünkü Yüce Allah, tövbe edilmeden büyük günahları bağışlamayacaktır.²³² Burada İbadîyenin şfaat konusunda diğer Haricî fırkalardan farklı düşündüğü, mahşerde hesap görüldükten sonra, Cennetlikler ve Cehennemlikler daha Cennet ve Cehenneme girmeden şefaatin gerçekleşeceği şeklinde bir görüşü de vardır.²³³

Ezarika fırkası da, büyük günah işleyen kimsenin kafir olup tamamen dinden çıktığını, bunların kafirlerle birlikte Cehennemde ebedî olarak kalacaklarını söylemektedir. Bu duruma İblis'i örnek göstererek, onun Hz. Âdem'e secde etmeme dışında başka bir büyük günah işlemediğini, bundan dolayı ehl-i kebîre için de bu sonuca vardıklarını ifade etmektedirler.²³⁴

Haricîler içerisinde, büyük günah işlemenin, ebedî olarak Cehennemde kalmasına sebep olmayacağını söyleyenler de bulunmaktadır. Mesela bu konuda Necde, dinin aslî ve fer'î konularını birbirinden ayrı tutarak, fer'î bir konudaki günah sebebiyle Allah o kişiyi ebedî olarak cezalandırmaz diyor. Örneğin bir defa hırsızlık

²²⁹ Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, trc. Sıbğatullah Kaya, (İstanbul: Şura Yayınları, 1996), 70; Şehristanî, *Milel ve Nihal*, 109-111.

²³⁰ Akay, *İslâm İnancında Şfaat*, 157.

²³¹ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 200.

²³² Şehristanî, *Milel ve Nihal*, 124; Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 201.

²³³ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şfaat*, 87.

²³⁴ Şehristanî, *Milel ve Nihal*, 114.

ya da zina yapan kimse, bu günahtan dolayı cehennem ehli olmayacaktır. Asıl olan günahta ısrar etmemektir. G nahlarda ısrar etmek, kişiye müşrik kılar ve İslam  mmetinden çıkarır. Bu durum da kişinin cehenneme gireceğine del let eder. G nahta ısrar etmeyenler ise, Allah tarafından günahının durumuna göre cezalandırılacaktır, fakat bu cezalandırma cehennemde ve ebedî değildir. Sonuçta o kişi Cennete girer. Necde, Allah'a, peygamberlerine ve indirilen kitaplara iman etmeyi temel esaslar olarak görür. Ona göre, bir kişi bu konularda bilgisiz olamaz. Kur'an'da açık hüküm bulunmayan hususlarda, bilgisizlik mazur görülebilir.²³⁵ Necde, kendi grubunda bulunan ve büyük günah işleyenlerin cezalandırılıp cehenneme gitmeyeceğini savunmuŐtur. Ona göre, Allah, Necdiye mezhebi mensuplarından, büyük günah sahiplerini bağışlar. EĞer cezalandırarak olursa bunu da Cehennemde yapmayacaktır. Sonunda bu kimseler Cennete gireceklerdir.²³⁶

Haricîlerden olan Sufriilerin bazılarına göre, günah işleyen kişi mü'min vasfını kaybeder fakat kafir olmaz. Büyük günah işleyen kimselerin, kafir veya müşrik olduklarını kabul ederek Hariciliğin genel görüşünü ortaya koymuşlardır. Onlara göre, Kur'an tarafından cezası belirlenmiŐ olan hırsızlık ve zina su ları, bir vali tarafından cezalandırılmadığa o günah sahibi kafir sayılmaz. Sufriilerden bir diğer grup ise, zina ve hırsızlık gibi suçlar ile namaz ve oruç hakkındaki günahları birbirinden ayırarak, cezası bulunan su ları yerine getirmeyenlerin kafir olduğu, yerine getirenlerin ise kafir değil zani (Zina eden) veya hırsız olduğunu ifade ettiler.²³⁷

Haricîler, hem dinî hem de siyasî olarak hadiselerin özünü bilmediklerinden aŐırı gitmiş, kendileri gibi düŐünmeyenleri hemen tekfir etmişlerdir. Onlara göre Allah, büyük günah iŐleyenlerle kafirleri aynı Şekilde azapla tehdit etmiş, bunların tövbe etmemesi durumunda affedilmelerinin caiz olmadığını, kafirler gibi ebedî olarak cehennemde kalmayı hak ettiklerini iddia etmişlerdir. Yine Haricîler, büyük günah sahiplerinin aklen ve naklen affedilme imkanlarının olmadığını söylemektedirler.²³⁸ Haricîler, büyük günah sahipleri için Şefaati kabul etmenin, Kur'an ayetlerine ters düşeceğini söyler, onlar Şefaatin, " Onlar, Allah'ın razı olduğu

²³⁵ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 28, 29, 43.

²³⁶ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 38.

²³⁷ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 35.

²³⁸ Akay, *İslâm İncancında Şefaati*, 156,157.

kimseden başkasına şefaata edemezler.” (Enbiyâ 21/28) ayetinde belirlendiğini ve bunun günahkârlar için değil, Allah’ın razı olduğu kişiler için geçerli olduğunu kabul ederler.²³⁹

Haricîler, bir çok konuda farklı görüşlere sahip oluğu gibi, görüş birliğinde oldukları konular da vardır. Bu konular, Ka’bi’nin Makâlâtı’nda, Ali, Osman, iki hakem, iki hakemin hükmünü kabul eden kimselerin tümü, Cemel’e katılanlar, ve büyük günah sahiplerinin kafir oldukları, yine zalim imama karşı ayaklanma gerekliliği hususlarıdır.²⁴⁰

Haricîlerde, büyük günah konusunda diğer önemli bir husus da, büyük günah işleyenlerin İslam toplumunun dışına atılması meselesidir. Burada söz konusu ettikleri İslam toplumu kendi cemaatleridir. Bu hüküm, ” La hükme illa lillah” (Hüküm ancak Allah’a aittir.) olan temel ilkelerinin bir sonucudur. Yani büyük günah işleyen kişinin İslam toplumunun dışına atılma fikri bu kuraldan çıkmaktadır. Büyük günah sahibi kişi, Allah’ın yasakladığı bir şeyi kendisi için de yasaklamayıp onu yapacak olursa o kişi ile çarpışmak, onu İslam toplumunun dışına atmak bir görevdir.²⁴¹

Büyük günah ve dolayısıyla şefaata görüşleri değerlendirildiğinde, Haricîlerin bedevî ve salt bir kültüre sahip oldukları da göz önünde tutulursa, samimi olmalarının yanında, konuları derinlemesine analiz edemediklerini, Kur’an ve hadislerin zahirine bakarak sert katı ve aceleci bir şekilde dinî ve siyasî kararlara vardıklarını, daha sonrasında bu kararların yansımalarının toplumda ve dinde yerini bulamadığını görüyoruz. İnsanları tekfir etmenin, dinden ve cemaatlerinden uzaklaştırmanın, etrafındaki çemberi daralttığı gibi, toplumun diğer kesimini rahatsız ettiği de ortadadır. Hata yapan bir varlık olan insana, hata şansı vermeyen bir anlayışın uzun soluklu olmadığına tarih hep şahit olmuştur.

²³⁹ Şahin, *Kur’an ve Hadislerde Şefaata*, 87.

²⁴⁰ Abdulkahir el-Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 6. bs., çev. Ethem Ruhi FIĞLALI, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 45.

²⁴¹ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 18.

2.1.2 Mu'tezile'nin Şefaati Anlayışı

Mu'tezile, şefaati konusunu diğer mezheplerden farklı olarak değerlendirmektedir. Onlar, Ehl-i Sünnet'in anladığı anlamda günahkâr mü'minler için şefaati kabul etmemektedirler. Mu'tezile, şefaatin günahlarından tövbe edenler için olacağını söylemektedir. Büyük günah işleyenlerin tövbe etmemesi durumunda bu şefaatin söz konusu olamayacağını ifade ederler. Onlara göre, küçük günah işleyenlerin günahları Allah tarafından affedileceğinden onların şefaate ihtiyaçları yoktur. Onlar şefaati, mü'minlerin cennetteki derecelerinin daha da yükseltilmesi olarak anlamışlardır.²⁴²

Mu'tezile'nin önde gelen alimlerinden biri olan Kadı Abdülcebbar şefaati şöyle tanımlar: “ Bil ki şefaati, lügatte vitrin zıddı olup çift (şüf) kelimesinden alınmıştır. Böylece ihtiyaç sahibi, şefaati ile çift olmuş olmaktadır. İstılahta ise o, gayr meselesi olup başkasına fayda sağlamak veya ondan zararı gidermektir. Burada muhakkak şefaati eden, şefaati edilen, şefaati konusu ve şefaate aracı olan vardır.²⁴³

Mu'tezile, iman-amel ilişkisinde ameli imandan bir cüz saydığından, büyük günah işleyenin tövbe etmediği takdirde ebedî cehennemlik olacağını ve şefaatten mahrum kalacağını, bunlara hiçbir şekilde bir şefaatinin yardım etmeyeceğini ve hiçbir şefaatinin şefaatinin kabul olunmayacağını savunur.²⁴⁴

Mu'tezile, iman amel ilişkisinde imanın artıp azalacağını beyan etmiştir. Onlara göre iman inanç ve amel bütününden oluşur. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Kur'an'da iman ve amelle ilgili diğer farzların birlikte zikredilmesi bunun göstergesidir.²⁴⁵

Şefaati konusu, büyük günah işleyenlerin durumunun ne olacağı ile ilgilidir. Mu'tezile büyük günah işleyeni fâsık olarak isimlendirir. Fâsık kimse ne kafir ne de mü'mindir. İkisi arasında bir yerdedir. Bu durumu Mu'tezile el-menziletü beyne'l menziletayn yani iki yer arasında bir yerde prensibi ile açıklar. Bu durumdaki kişi

²⁴² Narol, “Fahredden Razî ve Kadı Abdülcebbar'ın Şefaati Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi”,130,131.

²⁴³ Kadı Abdülcebbar, Şerhu Usuli'l-Hamse, 2:606.

²⁴⁴ Ak, Maturidî Alimlerine Göre Şefaati İnanç, 12,13.

²⁴⁵ Ahmet Erkol, “Mutezili Düşüncede Dinamizm”Ma'rife Dergisi, Mu'tezile Sayısı, (2003):144.

tövbe ederse mü'min olur, tövbe etmediği takdirde cehennemlik olur fakat cezası diğer kafirlerin cezası kadar ağır olmaz.²⁴⁶

Mu'tezile, birçok konuda olduğu gibi şefaati de Usul-ü Hamse dedikleri beş temel ilke ile özellikle "Adl" ve "Va'ad ve Va'id" prensiplerine dayandırarak açıklar. Va'd, Allah'ın Mü'min kullarının ahirette sevap ve mükafata ermeleri, Va'id ise, tövbe etmeden ölen günahkarların ahirette azaba düşür olmaları ve ebedî olarak Cehennemde kalmalarıdır.²⁴⁷

Va'd ve va'id ile ilgili olarak: "Allah, tövbe etmediği takdirde büyük günah işleyen kimseyi affetmez ve O, sözünü değiştirmeksizin va'ad ve va'idine sadıktır. Bu ilke, Mu'tezile'nin, Hasan el- Basrî'den tevârüs ettiği ahlakî ciddiyetin bir sonucudur."²⁴⁸

Mu'tezile va'd ve va'idin mutlaka gerçekleşeceğini, Yüce Allah'ın vaad ettiği iyiliklerin karşılığını ve korkuttuğu suçların karşılığını mutlaka vereceğini ve tövbeyi de kabul edeceğini ifade etmektedir. Bunun sonucunda iyilik yapan iyiliğinin karşılığında mükâfat elde edecek, kötülük yapan da kötülüğünün karşılığında cezalandırılacak, kendisine azap edilecektir. Bunlar tövbe etmeden büyük günahları affedilmeyecektir. İyi ameller işleyenler de bunun karşılığı olan sevaptan mahrum bırakılmayacaktır.²⁴⁹

Mu'tezile va'd ve va'idi, mutlak olarak iyilerin iyiliklerinin karşılığı olan mükafatlarına erişmesi, günahkarların, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayanların da mutlak olarak belirlenen cezalara çarptırılması ve Allah'ın bu konuda sözünden dönmemesi olarak görmektedir.²⁵⁰ Onlara göre, Allah'ın Kur'an'da vaad ettiği mükafatı ve cezayı yerine getirmesi vaciptir.²⁵¹

Mu'tezile va'id ayetlerinin ebedi olarak ateşte kalmayı vurguladığını bunun da fâsık ve kafirler için genel bir hüküm olduğunu belirtmektedir.²⁵² Fakat Allah'ın emirlerine uyarak kazandığı bu büyük günahlarından tövbe etmiş olarak ölenler

²⁴⁶ Aydınlı, *İslâm Düşüncesinde Aklîleşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 58.

²⁴⁷ Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, 175,176, Aydınlı, *İslâm Düşüncesinde Aklîleşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 71,72.

²⁴⁸ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 283,284.

²⁴⁹ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 138.

²⁵⁰ Fırlı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 620.

²⁵¹ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 284.

²⁵² Aydınlı, *İslâm Düşüncesinde Aklîleşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 73.

âhirette mükâfata nail olur, tövbe etmeden ölenler ise ebedî olarak cehennemde kalır. Ancak bu kimselerin azabı kâfirlerin azabından daha hafiftir.²⁵³

Mu'tezile büyük günah işleyen kimselerin cezalandırılmasının aklen vacip olarak bilindiğini ve Allah'ın bu konumdaki herkese eşit şekilde davranmak zorunda olduğunu ısrarla ifade eder.²⁵⁴

Mu'tezile'nin va'd ve void prensibi, tarihsel olarak büyük günah işleyen kişi (Mürtekib-i Kebire) hakkındaki münazaraların bir sonucudur. Cemel ve Sıffin'da ölen ya da öldüren Müslümanların imanî durumu –Mü'min, kafir, fasık- ile ilgili olarak bunların cezalandırılıp cezalandırılmama durumu üzerine ortaya çıkmıştır.²⁵⁵

Büyük günah işleyenlerin (Mürtekib-i Kebire) Haricîler tarafından kafir olarak kabul edilmeleri ve bunların her şeylerinin mübah olarak görülmesi fikri İslam toplumunun düşünce dünyasında derin yaralar açmıştır. Bunun akabinde Mürcie'nin irca fikri ile toplumu pasifize ettiği bir durumda, Mu'tezile orta bir yol durumunda olan büyük günah işleyen ne kafir ne de mü'min olduğu, onun fasık olduğu fikri topluma farklı bir bakış açısı, bir dinamizm kazandırmıştır. Bu da aslında Mu'tezile'nin siyasî yaklaşımının temellendirilmesidir.²⁵⁶

Mu'tezile ile diğer mezhepler arasında şefaât konusundaki görüş farklılığının temel sebebi, büyük günah işleyen kimselerin konumu sorunudur.²⁵⁷ Mu'tezile, büyük günah sahibi mü'mine, el-menziletü beyne'l menziletayn prensibi gereği bu günahı sonucunda küfre düşmediğinden kâfir değildir, bu günah sebebiyle imanlı da değildir der. Bu kimse imanla küfür arasında olup *fâsık*' diye vasıflandırılır. Kebire sahibi kişinin mü'min ya da kâfir olmayıp bunların arasında bir yerde olduğu fikrini ilk olarak Mu'tezili alim Vâsıl b. Atâ ortaya koymuştur. Vâsıl, büyük günah işleyen kişinin tövbe etmeden ölmesi durumunda ebedî olarak cehennemde kalacağını söyler. Bunların kâfirlerle aynı durumda olmadıklarını, cezalarının kâfirden daha hafif olacağını ve konum itibarıyla kâfirden daha üst bir yerde olduğunu ifade eder.²⁵⁸

²⁵³ İlyas Çelebi, "Mu'tezile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31:396.

²⁵⁴ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 284.

²⁵⁵ Aydınlı, *İslâm Düşüncesinde Aklîleşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 72.

²⁵⁶ Erkol, "Mutezili Düşünce de Dinamizm", 144.

²⁵⁷ Erdal, *Kırk Soruda Kur'an ve Sünnete Göre Şefaât İnancı*, 133.

²⁵⁸ Şehristani, *Milel ve Nihal*, 60; Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaât Anlayışı*, 90.

Mu'tezile büyük günah işleyen kimsenin günahkar olup imanını yitirdiğini ve mü'minlerden ayrılmaları gerektiğini ifade eder. Bu şekilde şefaati sadece mü'min kimselerin fazilet ve derecelerinin arttırılması ve onlara ikram olarak görmektedir.²⁵⁹

Mu'tezile, ehl-i kible olup asi olmuş birinin iman ile küfür arasında olduğunu kabul etmekle beraber, onu zimmîlerden ayırmak için onun Müslüman olarak anılmasına devam edilmesini, bu kişinin tövbe etmesinin mümkün olması açısından uygun görür. Fakat Mu'tezile'ye göre, bu Müslüman ismi, o kimseyi övmek ve ona ikram etmek için değildir.²⁶⁰

Mu'tezile'nin şefaati kabul etmemelerindeki bir diğer durum da Allah'ın adaleti meselesidir. Onlara göre Allah, adaleti gereği kimseyi saptırmaz. Kullar fiillerinin yaratıcısı olduğundan, Allah'ın onları dalalete düşürmesi Allah'ın azametine uygun düşmez. Bununla birlikte iyilik yapanı mükâfatlandırması, kötülük yapanı, günahkârı cezalandırması da adaletin bir gereğidir. Bu da şu demektir: Adil olan Allah mü'mine verdiği sözüne uymak, kafire verdiği azap tehdidini de yerine getirmek zorundadır.²⁶¹

Mu'tezile, Va'd ve Va'id prensibi ile insanın özgür iradesini, fiillerini işleme özgürlüğüne sahip olmasını, fiillerini işlemeye karar vermesini ve güç yetirmesini (İstataat) birlikte değerlendirir. Eğer kul özgür bir iradeye sahip değilse, kulun yargılanması adaletli bir durum arzetyemeyecektir. Mu'tezile bu noktada kulun iyi veya kötü kendi fiilinin yaratıcısı olduğunu ve bunun sonucunda sevaba veya azaba ulaşacağını ifade eder. Bu durumda ahirette kendisi için kazandıkları ile muamele göreceğinden bir başkasının kendisine şefaati etmesi belirtilen prensiplere aykırı olacaktır.

Mu'tezile, şefaati, va'd ve va'id prensibinden yola çıkarak, Allah'ın sevap ve ceza gerektiren fiilleri Kur'an'da belirttiğinden, ahirette de bu kriterler üzerinden hesaplarını göreceğini söylemektedir. Kur'an'ın va'd ve va'id ile ilgili ayetlerinin hükümlerinin kat'î olduğunu belirterek, Allah'ın ayetlerin zahiri anlamı ile hükmettiğini, farklı bir anlamı olsaydı bunu açıkça ifade edeceğini ve bunu gizlemesinin mümkün olmadığını, aksi durumda adalet ilkesine gölge düşüreceğini

²⁵⁹ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaati Anlayışı*, 91.

²⁶⁰ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 139.

²⁶¹ Mustafa Öztürk, "Mu'tezile ve Tefsiri", *Marife Dergisi*, (Mu'tezile Sayısı, 2003), 101; Çelebi, "Mu'tezile" 31:396.

ifade etmişlerdir.²⁶² Mu‘tezile, Kur’an-ı Kerim’de mü’minlere şefaah edileceğini bildiren ayetlerin olduğunu, fakat büyük günah işleyenlere şefaah edileceğine dair bir ayetin bulunmadığını söyler. Allah Teala’nın, zalimlerin şefaahçisi olmayacağını belirttiğini, şefaahın olacağını bildiren hadislerin de ahad olduğunu ve şefaah için delil olamayacağını belirtmektedirler.²⁶³ Mu‘tezile; ”Kim zere kadar hayır işlerse onun karşılığını görür, kim de zerre kadar şer işlerse onun karşılığını görür.” (Zilzâl 99/7-8) ayetlerinde hükmün herkes için genel olduğunu ifade eder.²⁶⁴

Mu‘tezile’den Vâsıl b. Atâ ve Amr b. Ubeyd, Va’d ve Va’id ayetlerini muhkem kabul ederek fasıkın cezasının ebedî cehennem olacağı yönünde fikir beyan ettiler. Bununla kast ettikleri şey ise Allah’ın mürtekb-i kebîrenin cezalandırılacağını va’d etmesi ve bunu da haber vermesidir.²⁶⁵

Mu‘tezile’nin hemen hemen tamamı, büyük günah işleyen kişinin fasık olduğunu, fâsıkın da ne mü’min ne de kafir olduğunu el-menziletü beyne’l menziletayn- iki yer arasında bir yer- de olduğunu söylerler. Fâsıkta bulunmayan imandan dolayı kendisine mü’min de denemeyeceğini belirtmektedirler.²⁶⁶ Yine onların tamamı, bir defa cehenneme girmiş olanların orada ebedî olarak kalacağını belirtmektedirler. Mu‘tezile bu düşüncesiyle, büyük günah sahiplerinin Peygamber’in şefaahıyla Cehennemden Cennete geçme durumunu da inkar etmiş olmaktadır.²⁶⁷

Aslında Mu‘tezile şefaahı tamamen inkâr etmemektedir. Mu‘tezile alimlerinin bir kısmı, şefaahın günahkarlar için değil cennet ehlinin derecelerinin yükseltilmesi için olduğunu söylemektedirler.²⁶⁸ Burada Mu‘tezile içerisinde iki temel görüşten söz edilebilir. Birincisi, Ebu’l Huzeyl el- Allaf’a atfedilen, şefaahın sadece küçük günah sahiplerine olacağını savunan görüşü, ikincisi de ancak tövbe edip ölenlere şefaahın olacağı hususudur. Tövbe etmeden ölen büyük günah sahiplerine şefaahın olmayacağı hususu ise Mu‘tezile’nin genel görüşüdür.²⁶⁹

²⁶² Taşdelen, *Mu‘tezile’de Şefaah Anlayışı*, 88.

²⁶³ Narol, “*Fahreddin Razî ve Kadı Abdülcebbar’ın Şefaah Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi*”, 131.

²⁶⁴ Eş’arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 227.

²⁶⁵ Aydınlı, *İslâm Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu‘tezile’nin Oluşumu ve Ebu’l Huzeyl Allaf*, 74.

²⁶⁶ Eş’arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 223.

²⁶⁷ Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 284.

²⁶⁸ Eş’arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 339.

²⁶⁹ Narol, “*Fahreddin Razî ve Kadı Abdülcebbar’ın Şefaah Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi*”, 133.

Mu'tezile âlimleri de kendi içerisinde bu konuda farklı görüşler sunmuşlardır.²⁷⁰ Mesela Mu'tezile ileri gelenlerinden Muhammed bin Şebib el-Basrî, es-Salihî ve el-Halidî büyük günah sahibi mü'minlerin cezalandırılmaları konusunda kararsız kalmış olup ayrıca bunların günahlarının tövbe etmeseler bile Allah tarafından bağışlanabileceğini ifade etmişlerdir.²⁷¹

Mu'tezile, Allah'ın vahdaniyeti ve Allah'ı her türlü eksiklikten beri tutma hassasiyeti ve bu noktadaki titizliği sonucunda Tevhide aykırı olan her şeyi reddetmiş olduklarından, şefaati de bu anlamda değerlendirmiş, şirk sayarak reddetmişlerdir. Şefaati kabul etmeyi bu anlamda Allah'a ortak olma olarak değerlendirmişlerdir.²⁷²

Mu'tezile, sevabın ve cezanın sürekliliğini va'ad ve va'd ilkeleri ile bağdaştırarak, bunun sonucunda günahkarların cezalarının da devamlı olması gerektiğini bundan dolayı da fâsıkın şefaatten faydalanamayacağını söyler.²⁷³

Mu'tezilenin büyük günah konusunda, günahkar olmak ile kulun kendi fiillerini yaratması arasında bir irtibat kurduğu görülmektedir. Onlara göre, Allah günahları murad etmez²⁷⁴ kul kendisi murad eder ve Allah'ın kendisine verdiği güç (İstitaat) ile bunu gerçekleştirir.

Mu'tezilenin va'd ve va'dle ilgili anlayışı aslında Murcie'nin erteleme ve Allah'ın affedici olması fikrinden dolayı İslam toplumunda ortaya çıkan ahlakî ve siyasî gevşekliğin giderilmesi, iyilik ve kötülük sahiplerinin amellerinin sonucundaki sevaba ve cezaya kavuşması ile ilgili görüşlerinin sonucudur. Burada büyük günah işleyenlerin Peygamber'in şefaati ile affolunacakları fikrine de karşı çıkmışlardır. Çünkü toplumda kötülüğü yapanın kötülüğünün kendisine kar kaldığı gibi yanlış bir kanaatin oluşmasına engel olmak istemişlerdir. Ayrıca, Allah'ın adaletinin sonucu olarak cezanın gerekliliğinin zorunlu olduğunu da belirtmişlerdir.²⁷⁵

Mu'tezile, şefaatin büyük günah işleyen kimseler için geçerli olması durumunda bu kimselerin bu tür günahları işleme noktasında ısrarlı olacaklarını, cenneti elde etmiş olma rahatlığıyla daha farklı günahlara gireceklerini öne

²⁷⁰ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaati Anlayışı*, 8,9.

²⁷¹ Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 84.

²⁷² Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaati Anlayışı*, 88.

²⁷³ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaati Anlayışı*, 90.

²⁷⁴ Eş'arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 199.

²⁷⁵ Erkol, "*Mu'tezilî Düşünce Dinamizm*", 143.

sürmüştür. Bu da Mu'tezilenin yanlış gördüğü bir durumdur. Onlara göre Cennet, salih kulların ve amel işleyenlerin hakkececeği bir sonuçtur. Eğer büyük günah sahibine şefaata edilirse ve bununla cennete girerse bu çirkin bir sonuç olur.²⁷⁶

Mu'tezile mezhebinin kurucusu ve Basra ekolünün ilk temsilcisi olarak kabul edilen Vasıl bin Ata (ö.131), mezhebin temel prensiplerinden el-Menziletü beyne'l mezileteyn, emri bil ma'ruf nehyi ani'l münker ve, mutezili tevhid anlayışının oluşumunda etkili olmuştur.²⁷⁷ O, hocası Hasan Basri'yle büyük günah işleyen kişinin iman bakımından durumu ile ilgili olarak yaptığı tartışmada, kendisi bu kimselerin durumunu el-Menziletü beyne'l menzileteyn -iki yer arasında bir yer olduğunu, tövbe ederlerse cennete gideceklerini tövbe etmedikleri takdirde ebedi cehennemlik olacaklarını belirtmiştir.²⁷⁸

Aslında Vasıl'ın bu konudaki görüşü başta siyasi bir konu iken zamanla bir itikadî konu haline almıştır.²⁷⁹ O, bununla amelin imanın bir cüzü olduğunu kabul etmiş olmaktadır. Bu kimseler ne kafir ne de mü'mindirler ve bunlara Kur'an'a ve hadise göre mü'min, kafir ve münafıklara uygulanan hükümler de uygulanmaz. Bunlar imanla küfür arasında bir yeredir. Bunlara, büyük günah işlediklerinden dolayı fasık denir. Eğer tövbe ederlerse mü'min vasfına geri döner ama tövbe etmezlerse fasık olarak kalırlar ve ebedî cehennemlik olurlar. Fakat bunların cezası kâfir gibi ağır değildir.²⁸⁰

Vasıl b. Ata'nın en çok üzerinde durduğu konulardan biri büyük günah işleyenlerin ebedî olarak ateşte kalmalarının gerekliliğidir.²⁸¹ Vasıl, Al-i İmran suresi yedinci ayetteki yüce Allah'ın şu hükmüne:" O, sana Kitab'ı indirendir. O'nun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "O'na inandık, hepsi Rabbimiz katındandır."derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."(Al-i

²⁷⁶ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaata Anlayışı*, 92.

²⁷⁷ Bulut, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 111, 112.

²⁷⁸ Fırlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 619; Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaata Anlayışı*, 90.

²⁷⁹ Fırlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 619.

²⁸⁰ Fırlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 619.

²⁸¹ Aydınlı, *İsâam Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 73.

İmran 3/17). Vasıl bu ayetlere dayanarak fasıkların cezalarının ebedi cehennem olacağını ve bunu bildiren ayetlerin hükmünün muhkem olduğunu ifade eder.²⁸²

Yine Mu'tezile'den baba oğul olan Ebu Ali el- Cübbâî ve Ebu Haşim el-Cubbaî'nin şefaath hakkında farklı düşündüklerini görüyoruz. Ali el-Cubbaî, imanı Allah'ın kullarına farz kıldığı her şey diye tarif eder. Cubbaî, günahları küçük ve büyük günahlar diye ikiye ayırır. Büyük günahlardan kaçınanın küçük günahları bağışlanır demektedir. O, büyük günahların sevap kazanmayı engellediğini, büyük günahı işlemeye azmetmenin büyük günah, hakeza küçük günahı işlemeye azmetmenin de küçük günah olduğunu ifade etmiştir.²⁸³

El Cübbâî'ye göre, büyük günah işleyen kimse her ne kadar mü'min olarak ifade edilse de günahlarına tövbe etmezse gerçek anlamda mü'min olmaz ve bu şekilde ölürse kafir gibi işlem görür ve cehennemlik olur.²⁸⁴

Ebu Haşim el- Cübbâî, Mu'tezilenin genel kanaatinden farklı olarak büyük günah sahibinin tövbe etmese de şefaate ereceğini beyan etmiş ve ehl-i sünnetle aynı görüşü paylaşmıştır. Babası Ebu Ali el- Cübbâî oğlunun bu görüşüne karşı olup cehennemliklerin bir daha oradan çıkmalarının mümkün olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁵

Mu'tezile'den İbrahim en-Nazzam, imanın büyük günahlardan uzak durmak olduğunu bu günahların, hakkında ceza tehdidi (Vaîd) bulunan günahlar olduğunu ve her çeşit büyük günahdan kaçınmanın gerektiğini ifade eder.²⁸⁶

Kadı Abdulcebbar el- Hemedanî, Mu'tezile'nin Basra ekolünün önemli bilginlerinden biridir. Şerhu Usuli'l Hamse adlı eseri, Mutezilî düşüncenin ilerlemesinde büyük rol oynamıştır. Kendisinden önceki Mu'tezile âlimlerinin düşüncelerini toplayarak bunları orta bir yol üzere birleştirmeye çalışmıştır. Kadılık ve Kadî'l Kutadlık görevlerinde de bulunmuştur.²⁸⁷ O, ahiret ile ilgili konuları va'd ve void değil, el-menziletü beyne'l menziletayn prensibi çerçevesinde değerlendirme yoluna gitmiştir.²⁸⁸ Kadı Abdulcebbar, Mu'tezile'nin çoğunluğu gibi şefaatin sadece mü'minlerin derecelerinin yükseltilmesi için olduğunu söyler. Büyük günah

²⁸² Aydın, *İslam Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 74.

²⁸³ Eş'ari, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 223.

²⁸⁴ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaath Anlayışı*, 91.

²⁸⁵ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaath Anlayışı*, 92.

²⁸⁶ Eş'ari, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 223.

²⁸⁷ Bulut, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 168.

²⁸⁸ Şık, v.dğr., *Sistematik Kelâm 2*, 174.

işleyenlerin şefaatten faydalanamayacağını, küçük günah sahiplerinin günahlarının Allah tarafından zaten affedildiğini belirtmiştir.²⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şefaatinin ümmeti için gerçekleşeceğini, bu konuda ümmet arasında bir ihtilaf bulunmadığını, ihtilafın şefaatin kimin için olacağı konusunda olduğunu ve kendilerine göre şefaatin, müminlerden tevbe edenler için olduğunu söylemektedir.²⁹⁰

Kadı Abdulcebbar devamında, konu ile ilgili olarak; şefaati kabul edecek olanın Allah olması gerektiğini ifade eder ve kendisine şöyle bir soru sorar:” Şefaati kabul edecek olan, kendisine birisi için şefaatte bulunanın şefaatine icabet ettiğinde bu şefaati kabul edecek olana bir ikram olur mu olmaz mı? Burada temel olan şey, şefaati kabul eden kimsenin şefaati edene ikramda bulunmuş olması ve onun değerini yüceltmiş olmasıdır. Çünkü onun şefaatine icabet etmekle ona ikramda bulunmayı kastetmiş olması kaçınılmazdır. Aksi halde şefaati edenin değerini yükseltme kastı olmaksızın şu menfaati başkasına ulaştırması veya bu zararı gidermesi şefaati demektir.²⁹¹

Kadı Abdulcebbar, şefaati Hazreti Peygamberin değeri noktasında da, Allah'ın şefaati kabul etmesi ya da reddetmesi durumuna göre değerlendirir. Eğer Allah peygamberin şefaati isteğini reddederse bu, şefaatte bulunan peygamberin değerini düşürür şefaati kabul olmaz, bu da caiz olmaz. Çünkü günahı ve cezayı hak eden kişi kendi kesbi ile değil, Allah'ın kendi fazlı ve keremiyle cennete girecektir. Bu da caiz değildir.²⁹²

Kadı Abdulcebbar, fasıka şefaatin, birinin çocuğunu öldüreni gözetmek gibi kötü bir şey olduğunu söyleyerek bunun şefaati olmadığını belirtmektedir.²⁹³

Kadı Abdulcebbar, şefaatin faydasının şefaatte bulunanın mertebesinin yükseltilmesi ve şefaatte bulunulmasının, Allah yanındaki yerinin gösterilmesi olarak ifade etmektedir.²⁹⁴

²⁸⁹ Narol, “*Fahreddin Razî ve Kadî Abdülcebbar'ın Şefaati Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi*”, 133.

²⁹⁰ Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l -Hamse*, 2:606.

²⁹¹ Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l -Hamse*, 2:606.

²⁹² Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l -Hamse*, 2:606.

²⁹³ Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l -Hamse*, 2:606.

²⁹⁴ Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l -Hamse*, 2:606.

Kadı Abdulcebbar, Bakara suresi 48. Ayetindeki hitabın sadece kafirlere olmadığını, günahkar mü'minleri de kapsadığını, bu mü'minler tevbe etmedikleri takdirde, Hz. Peygamber'in onlara şefaata etmeyeceğini söyler.²⁹⁵

2.1.3 Zeydiyye'nin Şefaata Anlayışı

Zeydiyye mezhebi büyük günah konusunda Haricîler ve Mu'tezile'ye yakın olan bir görüş ortaya koymaktadır. Bunlar, büyük günah sahipleri için va'd ve va'id konusunu gündeme getirerek, Allah'ın va'd ve va'idine sadık kalacağını ve büyük günah sahiplerinin tevbe etmeden ölmeleri durumunda onları cezalandıracağını savunurlar. Onlar, ameli imanın bir cüzü saydığından büyük günah işleyen kimselerin tam tövbe etmedikçe cehennemde ebedî kalacaklarını düşünmektedirler. Zeydîler, büyük günahların imanı yok ettiğini, bundan dolayı bu günahları işleyenlerin mü'min kalamayacağını söylemektedirler. Bu düşünceleri ile aslında Mu'tezile ve Haricîlerle benzerlik göstermektedirler. Dolayısıyla Zeydîlere göre, şefaatin büyük günah sahibi için çok şey ifade etmediği söylenebilir.²⁹⁶ Onlar, şefaatin cennetliklerin derecelerinin yükseltilmesi için geçerli olduğunu ifade ederler.²⁹⁷

Zeydîlerin çoğu, büyük günah işleyenlerin cehenneme gideceklerini, burada azap göreceklerini ve burada ebedî kalacaklarını kabul edip oradan çıkamayacakları konusunda görüş birliği içindedirler.²⁹⁸ Onlar, günaha ısrar edenlerin bir süre cehennemde kaldıktan sonra cennete girecekleri fikrinin cehalet olduğunu, Allah'ın adaleti gereği ebedî cehennemde kalacaklarını ifade ederler.²⁹⁹

²⁹⁵ Narol, "Fahredden Razi ve Kadı Abdülcebbar'ın Şefaata Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi", 135.

²⁹⁶ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 53; Fıçlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 302; Bulut, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 196; Akay, *İslâm İnancında Şefaata*, 242.

²⁹⁷ Akay, *İslâm İnancında Şefaata*, 242.

²⁹⁸ Eş'arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 90.

²⁹⁹ Akay, *İslâm İnancında Şefaata*, 242.

2.2. ŞEFAATİN VARLIĞINI KABUL EDEN MEZHEPLERİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

2.2.1. Mürcie'nin Şefaât Anlayışı

Mürcie, İslam Tarihi'nin ilk zamanlarında ortaya çıkmış, Hz. Osman ve Hz. Ali hakkında konuşmayan, büyük günah işleyen kimselerin cennetlik ya da cehennemlik olmaları konusunda bir fikir ileri sürmeyen, onlar hakkında bir şey demeyen, onların sonucunu Allah'a bırakan itikadî ve siyasî bir fırkadır. Daha sonra, Maturidiliğin oluşmasında ciddi etkileri olan bir mezheptir.³⁰⁰

Mürcie, Haricîliğin sert ve tekfirci tutumuna ve Mu'tezile'ye karşı daha ılımlı bir yol izlemiş, farklı bir düşünce olarak iman-amel ilişkisinde, ameli imandan bir cüz saymamıştır. Mürcie mensupları, imanın, amellerle artmayacağını ve günahlarla eksilmeyeceğini ısrarla dile getirmişlerdir. Hiçbir Mürciî, imanın tarifinde imanı amele dahil etmemiştir. Onlara göre iman; Allah'ı ve peygamberini bilmek ve tanımaktır. Allah'tan başka ilah olmadığına inanıp, Hz. Muhammed (s.a.v)'in O'nun elçisi olduğunu dile getiren herkes iman sahibidir, mü'mindir. Ancak küfre girenin iman vasfını kaybedeceğini söylerler.³⁰¹ İncancı olmayan birinin yaptığı iyi ameller, nasıl kendisine fayda vermiyorsa, büyük günahın da mü'minin imanına zarar vermeyeceğini dile getirirler.³⁰²

Mürcie, kebîre sahibinin dünya ve ahiretteki durumunu farklı şekillerde inceleyerek, kible ehlinde olup büyük günah işleyenlere fâsık ismini vermiş, ancak imanlı oldukları için de onları mü'min olarak kabul etmiştir. Yani bunlar mü'mindirler, günah işledikleri için de fâsıktırlar. Bunların durumu Allah'a kalmıştır. Dilerse affeder, dilerse cezalandırır.³⁰³ Mürcie mensupları, büyük günah işleyen kimseye dünyada iken Cennetlik ya da Cehennemlik olduğu hükmü verilemeyeceği, onun hükmünün ahirete bırakılması gerektiğini ve Allah tarafından verileceğini belirtmektedirler.³⁰⁴ Büyük günah işleyen bir kimsenin bu günahının imanına zarar vermeyeceğini ve şefaatin bunlar için de geçerli olacağını ileri

³⁰⁰ Sözmez Kutlu, Mürcie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine Katkıları, "Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi", 1, (Ankara 2002): 168-172.

³⁰¹ Akay, İslâm İncancında Şefaât, 161,162.

³⁰² Akay, İslâm İncancında Şefaât, 162.

³⁰³ Kutlu, Mürcie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine Katkıları ", 188.

³⁰⁴ Şehristanî, Mîlel ve Nihal, 129; Erdal, Kırk Soruda Kur'an ve Sünnete Göre Şefaât İncancı, 133; Sönmez Kutlu, "Mürcie", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 41-45.

sürmüşlerdir.³⁰⁵ Mürcie alimlerinden biri olan Mukâtil bin Süleyman, bu anlamda günah sahibi olan birinin Cehenneme girmeyeceğini, fakat sırrattan geçince Cehennemın ateşini hissedeceğini ve böylece azabını çektikten sonra cennete gireceğini söyler. Yine Mürcilere göre, büyük günah işleyen kimse kafir olmayıp ebedî olarak Cehennemde kalmayacaktır. Bu günah sahibi, Cehennemde günahı kadar cezasını çektikten sonra cennete girecektir. Onlara göre, büyük günah sahibinin Cehennemde ebedî kalması ilahi adaletle de aykırıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, zerre miktarınca da olsa iyilik yapanların bunun karşılığını alacağını belirtmektedir. O zaman, Allah'ı tanıyan iman sahiplerinin de bunun karşılığını görmesi gerekmektedir.³⁰⁶

Mürcie'ye göre, büyük günah işleyen kimse kesinlikle kafir olmaz. Büyük günah işlediği için fâsık olur ama imanî noktada mü'min-i kâmilidir. Bu fâsıklığı imanına zarar vermez. Kalben tevhid getiren, haramları ve helalleri bilen kimse, zina ve hırsızlık yapsa, katil olup içki içse, namazı, orucu, zekatı terk etse de iman dairesinde olduğundan cennete girecektir. Çünkü iman ve amel birbirinden ayrıdır. Bundan dolayı büyük günah işleyen kimsenin durumu ahirette Allah'a bırakılmalıdır. Bu durum ancak Allah tarafından bilinebilir.³⁰⁷ Onlar, günah sahibi kimselerin cehenneme girseler bile, günahlarının cezasını çektikten sonra ya Allah'ın mağfiretiyle, ya da Hz. Peygamber'in şefaati ile cehennemden çıkarılıp cennete gönderileceklerini ifade etmişlerdir.³⁰⁸ Ayrıca Mürcie, Allah Tela'nın bir kişiyi günahından ötürü affedecek olsa buna benzer tüm günahları affedeceğini, bir kimseye de günahından dolayı azap edecek olsa bunun gibi tüm günahkarlara azap etmesi gerektiğini düşünür. Mürcie, büyük günah sahiplerinin, ebedî olarak Cehennemde kalma ihtimallerinin olduğunu da söyler.³⁰⁹

Mürcie, şefaate dair görüşlerini bazı ayet ve hadislerle temellendirme yoluna gitmiştir. Mesela Nisâ sûresi 48. Ayette, "*Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.*" buyurmaktadır. Onlar, bu ayetin

³⁰⁵ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnanıcı*, 12; Erdal, *Kırk Soruda Kur'an ve Sünnete Göre Şefaate İnanıcı*, 133.

³⁰⁶ Akay, *İslâm İnançında Şefaate*, 162,163.

³⁰⁷ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 618; Aydın, *İslâm Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*, 59; Bulut, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 156,157.

³⁰⁸ Akay, *İslâm İnançında Şefaate*, 164.

³⁰⁹ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefaate*, 95,96.

hem küçük hem de büyük günahların affedilmesini kapsadığını söylemektedirler. Diğer bir örnek ise, Leyl sûresi 15. ve 16. ayetlerdir. “*O ateşe ancak gerçeği yalan sayıp sırt çeviren isyankâr kişi girer.*” Burada, dini yalanlamayan kimsenin ateşe girmeyeceğini savunurlar. Günah işlemiş olan fakat dini yalanlamayan kimse, cehenneme girecek fakat orada ebedî kalmayacak, şefaatten de mahrum bırakılmayacaktır. Onlar, “*Şefaetim ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.*”³¹⁰ hadisini de günahkarların, Hz. Peygamber’in şefaatiyle cehennemden çıkarılıp cennete koyulmalarına bir delil olarak gösterirler. Bu şefaet, hem büyük günah sahibi fâsıklar, hem de mü’minler içindir.³¹¹ Mürcie’nin şefaet anlayışı aslında, Allah Teala’nın af ve mağfiretine olan ümitleri ve inançlarından doğmuştur. Sonucu Allah’a tevdi etmekle de şefaet anlayışına yeni bir boyut getirmişlerdir.³¹²

Mürcie, büyük günah konusunda son cümleyi söylemekten kaçınmış, net bir görüş ortaya koymamıştır. Sonucu Allah’a havale etmişlerdir.³¹³ Bundan dolayı Muhammed Ebû Zehra onlara, iman amel ilişkisinde, ameli küçümsediklerini, imanı kalbî bir anlayışa dönüştürerek aslına hafife aldıklarını söyleyerek eleştirmektedir. Mürcie’nin bu söyleminin kendi dönemlerinde birçok art niyetli ve aldırışsız kişi tarafından seçildiğini, bu mezhebi günahlarına bir kılıf yaptıklarını ve arzu ve isteklerine uygun bir mezhep haline getirdiklerini ifade etmektedir.³¹⁴

Mürcie’ye bir başka eleştiri de Haricîler tarafından yapılmıştır. Haricîler, büyük günah sahiplerinin ahirette cezalandırılıp cezalandırılmamaları konusunda net bir görüş ortaya koymamış olan Mürcie’yi, şüpheciler anlamına gelen “Şükkak” ismiyle vasıflandırmışlardır.³¹⁵

Mürcie’nin şefaet anlayışı değerlendirildiğinde, ameli imandan bir cüz saymayan Mürcie, büyük günah (Kebîre) dolayısıyla şefaet konusunda da Haricîler ve Mu‘tezile’ye karşı daha mutedil bir yol izlemiş, olaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Mürcie, büyük günah sahibini mü’min olarak gördüğünden şefaatin bu kimseler hakkında olacağını kabul etmişlerdir. Fakat bu kimselerin son durumunun Allah’ın takdirinde olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan eleştirilerin

³¹⁰ Ahmed b. Hanbel, “*Müsned*”, 3:23; Ebû Dâvûd, “*Sünnet*”, 20,21; İbn Mâce, “*Zühd*”, 37.

³¹¹ Akay, *İslâm İnancında Şefaet*, 163.

³¹² Şahin, *Kur’an ve Hadislerde Şefaet*, 95.

³¹³ Akay, *İslâm İnancında Şefaet*, 164.

³¹⁴ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 131,132.

³¹⁵ Kutlu, *Mürcie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine Katkıları*, 172.

kabul edilebilir tarafı iman amel ilişkisi noktasıdır. Amelsiz bir iman olgusunun insanlar arasında ameli hafife alma ve gerekli asgari vecibelerini yerine getirmeme noktasında bir açık kapı bırakacağı hususu dikkat çekici bir durum olarak görünmektedir.

2.2.2. Şia'nın Şefa'at Anlayışı

Şiî kaynaklarda genelde şefa'at inancının kabul edildiği görülür. Özellikle Hz. Peygamber'in şefa'atinin olacağı konusunda Şiî alimler ittifak etmişlerdir. Burada Hz. Peygamber'in şefa'ati, faydanın arttırılması zararın giderilmesi olarak ifade edilir.³¹⁶ Şiîlerde, ayrıca Hz. Ali ve diğer imamların da şefa'atine inanılır. Bunların ahirette özellikle kebîre sahibi Şiîlere şefa'at edecekleri inancı büyük bir kabul görür.

Şiîler, şefa'atin olmayacağını konu edinen ayetlerin kafirlerle ilgili olduğunu söyleyerek, özellikle Yahudilerin kendilerini Allah'ın çocukları olarak görmelerinin reddedilmesi olarak görürler.³¹⁷

Şia, genel olarak ahiret ile alakalı konularda, Kur'an ve hadislerde beyan edilen hükümlere uymanın şart olduğunu belirterek, bunlara inanmamanın bir kimseyi küfre düşüreceğini kabul eder.³¹⁸

Şia, büyük günahattan kurtuluşu tövbede görmüş, İmâmiyye ve Zeydîyye büyük günah işleyenlerin tövbe etmedikleri takdirde ebedî cehennemlik olacaklarını söylemişlerdir.³¹⁹

Şefa'at konusunda özellikle Şian'ın yaygın iki mezhebi olan İmâmiyye/İsnaaşeriyye ve Zeydîyye'nin görüşleri önem arz eder. Farklı düşünen Zeydîyye'nin görüşünü daha önce açıklamıştık. Şimdi de İmâmiyye'nin şefa'at anlayışının nasıl olduğuna bakalım.

İmâmiyye, ameli imandan bir cüz olarak kabul etmediğinden dolayı, büyük günah işleyen kişinin mü'min olarak kalacağını kabul ederek Ehl-i Sünnete yakın bir görüş ortaya koymaktadır. Fakat diğer itikadî konularda Mu'tezile ile paralel görüşlere sahiptir.³²⁰ Onlar, Berzâh alemini ve akabinde kıyamette olacakları kabul ederler. Kıyamet ahvali ile ilgili Kur'an-ı Kerim ve peygamberin hadislerinde

³¹⁶ Yüksel, *Sistemik Kelâm*, 212.

³¹⁷ Şahin, *Kur'an ve Hadislerde Şefa'at*, 96,97.

³¹⁸ Akay, *İslâm İnancında Şefa'at*, 235.

³¹⁹ Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, 196.

³²⁰ Akay, *İslâm İnancında Şefa'at*, 235.

geçmekte olan hesap, mîzan, sırat, şefaate, cennet ve cehennem gerçeğini ifade ederler. Kıyamette diriliş gününde Hz. Ali'nin Kevser havuzundan su dağıtacağını, Cennet ile Cehennem arasında a'raf diye tarif edilen yerde ayette geçen “.herkesi simalarından tanıyan adamlar..(A'raf 7/46)”ın Hz Peygamber ve vâsiler yani on iki imam olduklarını söylerler.³²¹

İmâmiyye, Sıratı Allahın hüccetleri, yani imamlarının adı olarak kabul eder. Dünyada onları tanımış, itaat etmiş kimselere sırat üzerinden geçiş izni verilecektir. Bir de oradan Hz. Ali'nin velayetini bilenler geçebileceklerdir. Ahirette, imamlar ve vâsiler ümmetlerin hesabını görecek, Hz. Peygamber ve imamların taraftarlarına hesap sorulmayacaktır.³²²

İmâmiyye mezhebi, imamlara imanın şart olduğunu, mahşerde velayet adında bir geçiş yeri olduğunu, bu köprüden imamlara iman edenlerin geçeceğini ve şefaatin hak olduğunu, bu yetkinin de Hz. Peygamber'e ve onunla birlikte imamlara verildiğini kabul ederler.³²³

Şeyh Ebû Cafer el-Kummîye göre, Allah'ın, dinin kabul ettiği durumda kişi ister küçük ister büyük günah sahibi olsun şefaate nail olacaktır. Günahları olup bundan pişman olan ve tövbe edenlerin şefaate ihtiyaçları yoktur. O, Hz. Peygamber'in “Benim şefaate inanmayana Allah şefaati vermesin.” hadisini hatırlatır. O'na göre tövbeden daha iyi bir şefaate yoktur.³²⁴

Kummî, peygamberlerin ve vasilerin şefaate yetkisi olduğunu, ayrıca mü'minlerden de birçok kişinin şefaate bulunacağını söyler. Fakat kafir, müşrik ve şüphecilere şefaate yoktur demektir. Va'd ve va'id ile ilgili olarak da, Allah iyi şeylerle ilgili vaadini mutlaka gerçekleştirir, fakat va'di ile ilgili ceza durumunda değişiklik yapabilir. Allah, bu günahkarı cezalandırırsa bu, O'nun va'di ve cezası gereğidir ama affederse bu da O'nun cömertliğidir.³²⁵ Kummî, cehennem kafirlerin ebedî yeri olduğunu, tevhid ehlinde olup şayet günah sebebiyle cehenneme giden

³²¹ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 374, 375.

³²² Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risaletu İtikadi'l- İmamiyye*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, (Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, 1987): 85.

³²³ Bulut, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 237,238.

³²⁴ Kummî, *Risaletu İtikadi'l- İmamiyye*, 74.

³²⁵ Kummî, *Risaletu İtikadi'l- İmamiyye*, 74,75.

olursa onların da Allah'ın rahmeti ve ulaşacakları şefaata ile oradan kurtulacaklarını ifade etmektedir.³²⁶

Cafer-i Sâdık, Mu'tezile'nin, büyük günah işleyenlerin affedilmeyeceği görüşüne karşı çıkararak, bu görüşlerinin Kur'an'la uyuşmadığını belirtir. "...Şüphesiz Rabbin insanları zulümlerine rağmen bağışlayandır..." (Rad 13/6) ayetini de bu görüşüne delil olarak gösterir.³²⁷

Şia'nın çağdaş müfessirlerinden olan Tabatabaî, görüşleriyle şefaata inancına farklı bir boyut getirmektedir. O, ahirette şefaatin Allah'ın izniyle olacağını beyan etmektedir. Tabatabaî, şefaatin tüm mü'minler için olduğunu, iyi kullardan başlayarak şefaatin derece derece olduğunu, günahkar olsa bile diğerlerinin de en sonunda şefaatten faydalanacağını belirtir.³²⁸ Tabatabaî, şefaati bir yarar elde etme veya bir zararı ortadan kaldırma olarak tarif eder. O'na göre şefaata, yüce Allah tarafından bazı iyi kullara verilmiş bir yetkidir. Burada bu yetkiye sahip birinin, günah sebebiyle zor durumda olan bir diğerine yardımcı olması, onun rahmet ve mağfiret kapsamına girmesini sağlamasıdır. Tabatabaî şefaate farklı bir yorum getirir. O şefaati tekvinî şefaata ve teşriî şefaata diye ikiye ayırır. *Tekvinî şefaati*, Allah'ın tekvin sıfatı çerçevesinde değerlendirilerek, bunu merhamet etme, rahmet etme, yaratma, rızık verme, muhtaç olanlara nimetin ulaştırılması şeklinde değerlendirir. Bu şefaata çeşidine de, "O'nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaata edemez." ayetini delil olarak gösterir. *Teşriî şefaati* ise, genel anlamda kıyamette olacak olan şefaata olarak değerlendirir. Bu şefaatte peygamberler, melekler ve mü'min kullar Allah'ın izni ile şefaata edebileceklerdir.³²⁹

Şii alim ve filozof Tabatabaî, putperest ve sapkın inanışlarda insanların, ahiret hayatının tıpkı dünya hayatı gibi devam ettiğini düşündüklerini, dünyada kendilerine inandıkları, güvendikleri tanrıların güçlerinin ve hükümlerinin ahirette de aynen devam edeceğini kabul ettiklerini ifade eder. Bu durum üzerine işledikleri günahlarının af olması ya da herhangi bir ihtiyaçlarının giderilmesi için bu tanrılarına kurbanlar keserek, hediyeler sunarak, kendilerini affetmelerini ve kendilerine şefaata etmelerini beklemişlerdir. Bu şekilde, günahları için bir fidye verdiklerini

³²⁶ Kummî, *Risaletu İtikadi'l- İmamiyye*, 90,91.

³²⁷ İbn Bâbeveyh, Ebû Câfer Şeyh Saduk Muhammed b. Ali b. Hüseyin el-Kummî, *et-Tevhid*, (Beirut: Daru'l Ma'rife, ts): 406.

³²⁸ Erdal, *Kırk Soruda Kur'an ve Sünnete Göre Şefaata İnancı*, 144.

³²⁹ Akay, *İslâm İnancında Şefaata*, 239, 240.

düşünmüşlerdir. Kimi zaman, ölen bir kimseyle birlikte eşyalarını, bir cariye ya da bir yiğidi, yardımcısı olsun diye öldürerek onunla birlikte gömmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim, bu yanlış anlayışı tamamen geçersiz hale getirerek ahiretteki gerçek durumu ortaya koymuştur.³³⁰

Tabatabaî, “Öyle bir günden korkun ki, o gün hiç kimse başkasının yerine hiçbir şey ödeyemez, Hiç kimseden bir şefaath kabul edilmez, hiç kimseden fidye alınmaz ve hiç kimse başkalarından yardım görmez.” (Bakara 2/48), “ O gün ne alışveriş, ne dostluk ne de şefaath olur.”(Bakara 2/254) ve bunlara benzer meallerdeki ayetleri örnek vererek, hesap gününde şefaathın, kayırmanın, dünyada güvenilen kimselerle bir bağın kurulamayacağını ifade eder.³³¹

Tabatabaî, Kur'an'ın şefaathı tamamen reddetmediğini, “O Allah, gökleri yeri ve ikisi arasında bulunan canlı cansız varlıkları altı günde yarattı sonra arşa istiva etti. Sizin O'ndan başka bir dostunuz, şefaathınız yoktur...”(Secde 32/4), “O'ndan başka ne dostları ne de şefaathçıları yoktur. (En'am 6/51), “De ki: Bütün şefaath Allah'ındır.” (Zümer 39/44) gibi ayetleri delil göstererek Kur'an'da şefaathın olduğunu ifade eder.³³²

Tabatabaî, bazı ayetlerin şefaathı tamamiyle Allah'a bıraktığını, bazı ayetlerde de Allah'ın izin vereceği kimselerin şefaath edebileceklerini belirtmektedir. Her iki durumda da ayetler şefaathın olacağını göstermektedir. Şefaath ayetlerinin bir kısmında bu yetkinin yalnız var ve bir olan yüce Allah'a ait olduğu ifade edilirken, diğer bir kısmında ise şefaath yetkisi, Allah'ın izin vereceği ve razı olacağı kimselere verileceği ortaya konmuştur. Bundan başka şefaathı temelde reddeden ayetlerin şefaathı reddetme nedeni olarak, gaybın sadece Allah tarafından bilineceği hususundadır.³³³ Yani Allah Teala, nasıl gaybı sadece kendisi biliyor, bunu peygamberleri dahil başkasına bildirmiyorsa, şefaath konusunda da sonucun bilinmesini gizliyor. Şefaathın sonucunun bilinmesini rızasına bağlı kılıyor. Şefaatte bulunacak kimse şefaath edip edemeyeceğini, Allah'ın buna izin verip vermeyeceğini bilmiyor, bilmemelidir.

Tabatabaî, şefaathı temelde bir yarar elde etme, bir zararı giderme amacı denkleminde ele alır ve bu durumlarda yararı isteme veya zararı defetme halinin tüm

³³⁰ Allame Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an*, çev. Vahdettin İnce, ts., 132,133.

³³¹ Tabatabaî, *El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an*, 133,134.

³³² Tabatabaî, *El-Mizan Fi-Tefsiri'l-Kur'an*, 134.

³³³ Tabatabaî, *El-Mizan Fi-Tefsiri'l-Kur'an*, 134,135.

durumlar için geçerli olmadığını söyler.³³⁴ O, doğal afetlerin ve evrensel yasaların sebep olduğu açlık, susuzluk, sıcaklık-soğukluk ve hastalık gibi olaylarda insanların yine doğal sebeplere başvurarak ihtiyaçlarını karşıladığını, bir başka insanın şefaatine başvurmadığını söyler. Ancak insanlar, toplum yönetiminin oluşturduğu yasaların genel ve özel hükümlerinin getirdiği hayır-şer, yarar-zarar durumunda bir diğer insanın aracı olmasına yani şefaata etmesine ihtiyaç duyar demektir. Burada ifade edilen şey, efendi- köle, yönetici- yönetilen ilişkilerindeki sonuçlara benzer. Efendi ya da yönetici, maiyetinde bulunan kimseye bir emir verdiğinde emri alan kişi bunu hakkiyle yerine getirdiğinde karşılığında bir övgü aldığı gibi bir mevki, makam ya da mal kazanabilir. Tam tersi durumda, yani emre itaat etmediğinde, karşı geldiğinde, o kimse kınanır, zarar görür ve ceza alır. Tabatabaî, burada şefaatin temelinde hükme muhalefet veya hükme muvafakatı koymuştur. Buna örnek olarak da, ilmi olmayan fakat alim kisvesine bürünmüş azgın bir cahilin yüksek ilim makamına başvurmasını şefaata açısından değersiz oluşuna benzetmiştir. Bu kimsenin şefaata ile hiç bir bağı olmayacaktır. Çünkü şefaata yerine getirilmeyen sebeplerin tamamlayan ögesidir der.³³⁵ Yani şefaatin olması için şefaata edilecek kişinin şefaati hakketmesi, buna sebep olacak durumunun olması gerekmektedir. Aksi takdirde, şefaatin bu kimseye bir faydası yoktur. Şefaata, talep eden ama bununla birlikte hakketen kişi için geçerli olur ve bu kimsenin eksikliğini tamamlayacak bir öge olarak değerlendirilir.

Tabatabaî'ye göre, şefaata bir hükmün kapsamından başka bir hükmün kapsamına girmektir. O, Allah'ın izin ve rızası ile Melekler ve bazı insanların, şefaata etmeleriyle, kötü duruma düşmüş, azap ve ceza görecektir bazı kulların bu kötü kapsamdan, Allah'ın fazl ve rahmeti kapsamına girmelerinin sağlanmasıdır der. Bunun yetkisinin de Allah'ta olduğunu, dilediğinde böyle bir değişim yapabileceğini ifade etmektedir.³³⁶

Şîi mütefekkir İbrahim ez-Zencanî, Hz. Peygamber'in şefaati konusunda, bütün Müslümanların hem fikir olduğunu ifade eder. Hz. Peygamber ümmetinden büyük günah sahiplerine, hatta diğer ümmetlere bile şefaata edecektir. Bunu da şefaata makamı olan, Makam-ı Mahmud ile açıklar. Yine O'na göre, Kur'an ayetleri şefaati

³³⁴ Tabatabaî, *El-Mizan Fi-Tefsiri'l -Kur'an*, 136.

³³⁵ Tabatabaî, *El-Mizan Fi-Tefsiri'l -Kur'an*, 137,138.

³³⁶ Tabatabaî, *El-Mizan Fi-Tefsiri'l -Kur'an*, 140.

temelde reddetmez, aksine şefaatin olacağını bildirir. Kur'an'da karşı çıkılan şefaati, müşriklerin putperest anlayışı ile ilgili olan şefaati olduğunu söyler. Zencanî, Kur'an'a göre, şefaati yetkisinin Yüce Allah'a ait olduğunu, şefaatin ancak O'nun izin ve yetkisi ile olacağını vurgular.³³⁷ Bu görüşleriyle Zencanî'nin de Ehl-i Sünnete yakın bir şefaati görüşü ortaya koyduğu görülmektedir.

Şia'nın şefaati görüşünü, genel bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak, Şii alimlerin ekseriyetinin şefaati, Kur'an ve sünnete dayandırarak kabul ettiklerini görüyoruz. Çünkü onlar, Kur'an'da şefaati reddeden ayetlerin kafirler için olduğunu söylemektedirler. Şia, ameli imanın bir cüzü olarak görmediğinden büyük günah sahibinin affedilebileceğini kabul eder. Sadece Zeydiyye mezhebi Mu'tezile'yle paralel düşünür ve şefaati kabul etmez. Ayrıca Şia, masum imamların şefaatinin gerçekleşeceğini de kabul eder. Sonuç olarak Şia'nın, Ehl-i Sünnetin şefaati inancına yakın bir şefaati anlayışı olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.3. Ehl-i Sünnet'in Şefaati Anlayışı

Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber ve Sahabe-i Kiram'ın dinde ortaya koyduklarını kabul edenler, onların yolunu benimseyip takip edenlerdir. İslam tarihi boyunca her dönemde inanç konusunda orta ve isabetli yolu takip edenler ve Müslümanların büyük çoğunluğunun oluşturduğu gruptur.³³⁸ Ülkemizde de, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat veya Ehl-i Sünnet olarak bilinir. Genel olarak Ehl-i Sünnet-i Hassa ve Ehl-i Sünnet-i Âmme olarak ikiye ayrılır. Birinci grupta Selefiye/Selefilik, ikinci grupta da Maturidiyye ve Eş'ariyye bulunmaktadır.³³⁹ Ehl-i Sünnetin, büyük günah ve buna bağlı olarak şefaati düşüncesi irdelendiğinde, imanı inkar etmediği sürece büyük günah sahiplerinin, Allah tarafından affedilmelerinin mümkün olduğu ve kendilerine şefaati edilebileceğini görmekteyiz. Şimdi Ehl-i Sünnetin şefaati ile ilgili görüşlerine bakalım.

Ehl-i Sünnet, şefaati amel-iman, büyük günah konuları içerisinde ele alır. Onlar, ameli imandan bir cüz saymadığından, bir kimseyi büyük günah işlediğinden dolayı dinden çıkmış kabul etmezler. Ehl-i Sünnet, bu günahkar kimseleri

³³⁷ Akay, *İslâm İnancında Şefaati*, 241, 242.

³³⁸ Fırlı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 123., Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş*, 109.

³³⁹ Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş*, 110; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 79.

imanlarından dolayı mü'min, günahlarından dolayı da fâsık olarak vasıflandırır ve onlar için şefaatin mümkün olabileceğini kabul ederler.³⁴⁰ Ehl-i Sünnet âlimleri, şefaatin hak olduğunu kabul etmiş, Peygamber'in şefaatinin, büyük günah işleyenler için de olacağını söyleyerek³⁴¹ daireyi geniş tutma yoluna gitmişlerdir. Onlara göre peygamberlerin şefaati haklıdır. Özellikle Hz. Peygamber, günahkar mü'minlere ve büyük günah işlemiş ve cezaya müstahak kimselere şefaate edecektir.³⁴²

Ehl-i Sünnet, küfür dışında büyük günah sahiplerinin imandan çıkmadığını, onların kafir veya münafık olmayacağını söyler. Eğer bu kimseler tövbe etmeden ölürlerse durumları Allah'a kalmıştır. Yüce Rabbimiz ya Rahmetiyle onlara muamele ederek onları affeder, ya da cezalandırır. Eğer imanlı olarak ölmüşlerse onları günahları derecesinde cezalandırdıktan sonra mutlaka cennetine koyar.³⁴³ Yani büyük günah işleyen kişi Mü'min-î asî'dir. Allah dilerse onu tövbe edip etmediğine bakmaksızın affedebilir ve Cehennemde temelli tutmayabilir.³⁴⁴

Ahirette, Allah'ın başta peygamberler ve Allah'ın sevdiği kullarından izin verdikleri kimseler, Allah'ın şefaate etmelerine izin vereceği kişilere şefaate edeceklerdir. Bu şefaate günahkar mü'minler için de geçerlidir. Allah birinden razı değilse ve diğer birine izin vermemişse kimse kimseye şefaate edemez. Şefaate Allah'ın izni ile olacaktır. Kafir ve münafıklara şefaate geçerli değildir.³⁴⁵

Abdulkahir el-Bağdadî, Ehl-i Sünnet'e göre, Hz. Peygamberin ümmetinden günah işlemiş fakat kalbinde atom kadar bile olsa, iman olan kimsenin şefaate nail olacağını, ancak şefaati inkar edenlerin şefaatten mahrum kalacağını söylemektedir.³⁴⁶

Ehl-i Sünnet alimlerinin şefaate anlayışlarını değerlendirmeye çalışalım.

Selefilik, sahabilerin ve tabiinin yolunu ve mezhebini takip eden alimlerin yoludur. Bunlara "Ehl-i Sünneti Hassa" da denilmektedir.³⁴⁷ Bu dönemde özellikle Hasan-ı Basrî'nin, Ehl-i Sünnet düşüncesinin oluşmasında önemli bir yer aldığını görmekteyiz. Hasan-ı Basrî, büyük günah işleyen kişiyi münafık olarak görmüş,

³⁴⁰ Taşdelen, *Mu'tezile'de Şefaate Anlayışı*, 87; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 29.

³⁴¹ Eş'arî, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 339.

³⁴² Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 40.

³⁴³ Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 159.

³⁴⁴ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 201.

³⁴⁵ A.Saim Klavuz, *İslâm Akaidi*, 4.bs. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998): 224.

³⁴⁶ Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 275.

³⁴⁷ M. Sait Özervarlı, "Selefiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36:399.

buradaki nifakın hakiki nifak değil, amelî nifak olduğunu söylemiştir.³⁴⁸ Ahmed bin Hanbel, imanı kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel olarak tarif eder. Bir kimsenin, şirk hariç ilahi bir emri inkar etmedikçe dinden çıkmayacağını belirtir. O'na göre, büyük günah sahibi olan biri tövbe etmeden ölürse durumu Allah'a kalır. Allah dilerse affeder, dilerse azab eder.³⁴⁹

İmam-ı Azam Ebu Hanife Hicrî 80-150 yılları arasında yaşamış büyük bir akaid ve fıkıh alimidir. Ebu Hanife, imanı, dil ile ikrar kalb ile tasdik olarak tanımlar. O'na göre sadece ikrar ile iman edilmiş olmaz. Eğer sadece ikrar kabul edilirse, tüm münafıkların da mü'min sayılması gerektiğini söyler. Sadece tasdik ile de iman olmaz. Bu durumda da tüm ehl-i kitabın mü'min sayılması gerekirdi demektir.³⁵⁰ “İman eden kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılsınlar.”(İbrahim 14/31), “ Ey İman edenler, size kısas farz kılındı.” (Bakara 2/178), ve “ Ey iman edenler, Allah'ı çokça anın.” (Ahzâb 33 /41) ayetlerini delil göstererek, Allah'ın ameli imandan ayırdığını söyler.³⁵¹ O, iman ile ameli ayrı ayrı şeyler olarak değerlendirir.³⁵²

İmam-ı Azam Ebu Hanife, şirk dışındaki büyük günahların mutlak olarak cezalandırılması hususunda bir şey bilmediğini, kişinin bu günahları sebebiyle Allah tarafından mutlaka cezalandırılacağına şehadet edemeyeceğini belirtir. Zira Allah Teala, bazı günahları affedecektir. Bunu da, “Eğer yasakladığımız büyük günahlardan kaçınırsanız kusurlarınızı örteriz.” (Nisa 4/31) ayetinde belirtmiştir. İşte İmam-ı Azam buna dayanarak, Allah'ın şirkten başka bütün günahları affetmesinin mümkün olduğunu söylemektedir.³⁵³

Ebu Hanife, bir Müslüman'nın işlediği büyük günahı helal saymadıkça kafir sayılmayacağını söylemektedir. O'na göre, böyle bir insandan “imanlı” sıfatı kaldırılamaz. “Bir mü'min günahkar olabilir ama kafir olamaz” demektir. O, Allah'a şirk koşturmak ve küfür dışında büyük ve küçük günahlarından dolayı bir kimse tövbe etmeden ölürse onun durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse azap eder demektir.³⁵⁴

³⁴⁸ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 130.

³⁴⁹ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 146.

³⁵⁰ İmam Azam Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, trc. Mustafa Öz, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992), 60.

³⁵¹ Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, 13.

³⁵² Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, 60,62.

³⁵³ Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, 16.

³⁵⁴ Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, 57.

Ebu Hanife, şefaatin hak olduğunu, Hz. Peygamber'in mü'min olanlardan büyük günah işlemiş, cezayı hak etmiş olanlara şefaate edeceğini ve bunların cennete gireceğini dile getirmektedir. O'na göre şefaate haktır ve gerçekleşecektir.³⁵⁵

Tahavî, hadis rivayetlerine dayanarak şefaati çeşitlerine ayırmış ve sekiz tür şefaatten bahsetmiştir. Bunlardan ilki "Büyük Şefaate"dir. Bu şefaate Hz. Muhammed'(s.a.v) e aittir. Buna Şefaati Uzma da denilmektedir. İkinci ve üçüncü tür şefaate, iyilik ve kötülüğü eşit olanlara Hz. Peygamber'in yapacağı şefaattir. Dördüncü çeşit şefaate, Cennette bulunanların amellerinin karşılığında daha üst derecelere çıkarılmasıdır. Beşinci tür şefaate, birtakım kimselerin hesapsız olarak Cennete girmeleri için yapılacaktır. Bu şefaate Ukkâşe bin Mihsan hadisi delil gösterilmiştir. Altıncı tür şefaate, azaba müstahak olanların azaplarının hafifletilmesi için yapılacak olan şefaattir. Hz. Peygamber'in, amcası Ebu Talip'in azabının hafifletilmesi için yapacağı şefaate buna örnektir. Yedinci tür şefaate de tüm mü'minlerin cennete girmeleri için yapılacak olan şefaattir. Sekizinci tür şefaate de Hz. Peygamber'in, ümmetinden büyük günah işlemiş ve Cehenneme girmiş olanlar için yapacağı şefaattir.³⁵⁶

İmam Eş'arî (ö. 324/936), imanı, marifet ve kalp ile tasdik olarak kabul etmektedir. Ameli, imanın bir cüzü saymadığından, büyük günah işleyen kimsenin imandan çıkmadığını yalnızca fiska düştüğünü belirtir. O'na göre Allah, bu kimseleri bağışlayabileceği gibi azap da edebilir.³⁵⁷

İmam Eş'arî şefaati; hak edilmiş olan bir cezanın geri kaldırılması ya da hak edilmeyen bir lutfu kimseye takdim etmesi olarak görür.³⁵⁸ Eş'ari, Hz. Peygamber'in Allah'ın izni ve yetkisi dahilinde şefaate yetkisinin olacağını, Allah'ın emri ve uygun göreceği kimseler hakkında şefaate bulunacağını söyler.³⁵⁹

İmam Eş'ari, şefaatin kimler için olabileceği konusunu irdeler ve eğer şefaate, büyük günah sahiplerine ise bunda bir sorun olmadığını, fakat samimi müminler için düşünülürse bunun doğru olmayacağını ifade eder. Çünkü onların, Allah'ın vaadi üzere Cennete gireceklerini, Hz. Peygamberin onlara şefaatinin bir anlamının olmayacağını belirtir. Allah bu kimseleri Cennete layık görmüşse, bunların şefaate

³⁵⁵ Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, 58; Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 389.

³⁵⁶ Ebu'l İzz- ed-Dimeşki el-Hanefî, *El-Akîdetü't-Tahâviyye Ve Şerhi*, 6-8.

³⁵⁷ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 149.

³⁵⁸ Ebu'l Hasan el- Eş'arî, *El-İbane ve Usulü Ehli's-Sünnet*, çev. Ramazan Biçer, (İstanbul, 2010):106.

³⁵⁹ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 177.

ihtiyaçları yoktur der. Hz. Peygamber'in şefaatinin isteyenlerin, Cennete girmek için değil, daha üst bir makama Allah'ın hoşnutluğunu daha çok kazanmak için istemektedirler diyenlere de karşı çıkarak, Allah'ın Cennetine aldığı kimseye hakkını tastamam vermiş olduğunu, aksini düşünenin Allah'ı vaadinden caymış sayacağını ve bunun da cehaletten başka bir şey olmadığını ifade eder.³⁶⁰

İmam Eş'ari ehl-i kiblede olup içki içeni, zina edeni tekfir edemeyeceklerini ifade eder. O, büyük günah işleyenlerin, Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını helal saymaları durumunda kafir olacaklarını söylemektedir. O, Allah'ın, Hz. Peygamber'in şefaatiyle ateşte olanları oradan çıkaracağını da belirtmektedir.³⁶¹

İmam Eş'arî'ye göre, Allah izin verirse Hz. Peygamber'in mü'minlere şefaati haklıdır.³⁶² Hz. Peygamberin hadislerine dayanarak, Cehenneme giden bir grubun Allah'ın izniyle ve peygamber'in şefaatiyle cezasını çektikten sonra oradan çıkacağını ifade etmektedir.³⁶³ Müslümanlardan büyük günah sahibi olanlara şefaatin olacağına icma (fikir birliği) olduğunu söyler.³⁶⁴

Eş'arî kelamcısı Bakıllanî, Mu'tezile'nin şefaati reddetmesini sert bir dille eleştirmiş ve “ *Şefaatiüm ümmetimden büyük günah sahipleri için olacaktır.*” hadisini Hz. Peygamber'in şefaatine delil olarak göstermiştir. Bakıllanî, Hz. Peygambere dayandırılan, “ *Şefaatiüm ümmetimden büyük günah sahiplerine ulaşmaz*” hadisini nakil yönünden yetersiz bulmuş, Mu'tezile'nin şefaate ilgili söylediği bir çok hadisi kendisi farklı yorumlamış ve ancak haramı helal sayan, nassları yalanlayanların şefaate nail olamayacağını, fasık kimsenin ise büyük günahlarından dolayı şefaatten yararlanabileceğini kabul etmiştir.³⁶⁵

Bir başka Eş'arî kelamcısı olan Fahreddin er-Razî, kitaplarında şefaate geniş yer vermiş, bazı ayetleri (İsrâ/79, Duha/5) delil göstererek Hz. Peygamber'in, ahirette ümmetine şefaate edeceğine dair icmanın olduğunu belirtmiştir. Razî, şefaate ilgili olarak ümmetin ihtilafa düştüğünü, mesela Mu'tezilenin, şefaati büyük günah sahipleri için kabul etmediğini, buna karşılık şefaatin iyiliklerin artırılması için olacağını kabul ettiğini ifade eder. Kendisi ve arkadaşlarının da şefaatin cezayı

³⁶⁰ Eş'ari, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 105,106.

³⁶¹ Eş'ari, *El-İbane ve Usulü Ehli's-Sünnet*: 28., Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 174.

³⁶² Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 149.

³⁶³ Eş'ari, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 29.

³⁶⁴ Eş'ari, *İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, 105., Yüksel, *İslâm'da Şefaate Yetkisi*,23.

³⁶⁵ Yüksel, *Sistemik Kelam*, 213.

hakkettiği olanların cezalarının kaldırılması, bu kimselerin cehenneme girmemeleri veya girdiğinde oradan çıkarılmaları için olacağını, fakat kafirler için şefaatin olmayacağını kabul ettiğini beyan eder.³⁶⁶

Bir diğer Eş'ari alimi olan Allame Taftazanî (ö. 792/1390), şefaatin büyük günah sahipleri için caiz olduğunu, ahirette ehl-i kebâir için şefaatin olacağını söylemektedir. O, şefaatin nass ve icma ile sabit olduğunu ifade eder.³⁶⁷ Peygamberlerin ve salih kimselerin büyük günah sahipleri için şefaet etme yetkilerinin bulunduğunu söyler. Bu görüşüne, “ İmanlı erkekler, imanlı kadınlar ve kendi günahın için af dile.” (Muhammed 47/19) ayetini delil olarak gösterir. Eğer bu ayetle şefaet kastedilmiyorsa ayette Hz. Peygamber'in mü'minlere af dilemesinin bir manasının olmadığını belirtmektedir. Hz. Peygamber'in, “*Şefaetim ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.*” hadisini delil olarak gösterir. Bu hadisin de mana yönünden mütevatir olduğunu ifade eder.³⁶⁸ Taftazanî, şefaet olmadan, nasıl Allah Teala'nın kulunun günahlarını af ve mağfiret etmesi caiz ise, şefaet ile affetmesi de o şekilde caizdir demektedir.³⁶⁹

Taftazanî, Mu'tezile'nin şefaet görüşünü ve şefaet ile ilgili delillerini eleştirerek kendi fikirlerini ortaya koymaya çalışmıştır. O, Mu'tezile'nin, “Şefaet bir faydayı isteme, dilemedir.” sözüne karşı çıkarak, biz şefaati bir faydayı dilemek için değil, aksine Allah'tan Hz. Peygamber'in saygınlığını, asaletini isteriz, günahların düşmesi için isteriz demektedir. Taftazanî, Mu'tezile'nin, “ .. hiç kimseden şefaet kabul olunmaz...” (Bakara 2/48), “ Artık şefaetçilerin şefaati onlara fayda vermez.” (Müddessir 74/48), “...şefaatin geçerli olmayacağı gün...” (Bakara 2/254) gibi ayetleri delil göstererek şefaati nefy ettiğini söylemelerine karşılık, bu delilleri tüm zamanlara ve hallere hasretmek ve kebire ehli için tahsiste bulunmanın mutlak zulüm olduğunu, burada yardım etmenin men edilmiş olması şefaati de olumsuz kılmaz demektedir.³⁷⁰

Taftazanî, Mu'tezile'nin şefaati, itaat edenlerin ve tövbe edenlerin derecelerinin ve sevaplarının arttırılması olarak sınırlandırmalarına da karşı çıkmıştır.

³⁶⁶ Fahreddin er-Razî, *eş-Şefaati'l-Uzma fi Yevmi'l-Kiyame*, 55-57.

³⁶⁷ Sa'duddin Mes'ud b. Fahreddin Ömer b. Burhaneddin Abdillâh el-Herevî el-Horasanî et-Taftazanî, *Şerhu'l-Makasid*, 2. bs., (Beyrut/Lübnan, Alemü'l-Kütüb, 1997), 5:157.

³⁶⁸ Taftazanî, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi Şerhu'l-Akaid*, 9. bs. Hazırlayan: Süleyman Uludağ, (İstanbul Dergah Yayınları, 2017), 219.

³⁶⁹ Taftazanî, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi Şerhu'l-Akaid*, 219.

³⁷⁰ Taftazanî, *Şerhu'l-Makasid*, 5:157

O, büyük günah sahiplerinin günah işlemeyi bıraktığında şefaatin artık onlar için caiz olacağını, kıyamet gününde, ateşe girdikten sonra bu şefaatin Cennete gitmeleri için geçerli olacağını, tövbe etmeden ölseler dahi ehl-i kebaire Cehennemde ebedi olarak kalmayacağını ifade eder.³⁷¹ Yine Taftazanî, Mu'tezile'nin “ ..onlar hoşnut olunandan başkasına şefaatte bulunmazlar.” Enbiya 21/28), ve “...tövbe edip senin yoluna uyanları bağışla.” (Mü'min 40/7) ayetlerinin büyük günah sahiplerine şefaate olmayacağına delil göstermelerine cevap olarak, fasıkın iman yönünden razı (hoşnut) olduğunu, burada kastedilenin şirkten tövbe etmeleri olduğunu söyler. Taftazanî, kim günahlardan tövbe eder, zulmü terkeder, salih ameller işlerse mağfiret dilemesi boştur demektir.³⁷²

Şimdi de İmam Maturidî'nin şefaate anlayışına bakalım.

İmam Maturidî (ö.333/944) ve diğer Maturidî alimleri şefaatin varlığını ayet ve hadislere dayandırarak kabul etmişlerdir. İmam Maturidî'ye göre, amel imandan bir cüz değildir. Çünkü Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, “ Allah'a iman eden ve iyi ameller işleyen...” (Talak 65/11) ayetiyle, iman ve ameli birbirinden ayrı olarak değerlendirmiştir. Burada amelden ayrı olarak kişiyi mü'min saymaktadır. İmam Maturidî, imanın bir bütün olduğunu, imanda artma veya eksilmenin olmayacağını da belirtir.³⁷³

İmam Maturidî, şefaati genelde bir kimsenin günahlarının bağışlanması için hayır üzere dua etmek, Hz. Peygamber'in mü'minler için istiğfar etmesi ve Allah'ın izniyle iyi kimselerin günah ve kusurlarının bağışlanması için diğerlerine dua etmesi olarak görür.³⁷⁴ O'na göre şefaate, aslında günah işleyen kimseler içindir. Günahı olmayanların buna ihtiyacı olmaz.³⁷⁵ Bir kimse iyilikleri sayesinde şefaate hak kazanır ki o kimse Allah'ın emir ve yasaklarını ihmali nedeniyle kaybettiği manevi değerleri yeniden kazanmış olur.³⁷⁶

İmam Maturidî'ye göre, büyük günah işleyen mü'minler, tevhid inançlarını bozmadıklarından Müslüman olup imandan çıkmamış, Allah'a inandıklarından

³⁷¹ Taftazanî, *Şerhu'l -Makasid*, 5:157,158; Taftazanî, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi Şerhu'l - Akaid*, 220.

³⁷² Taftazanî, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi Şerhu'l -Akaid*, 157.

³⁷³ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 565.

³⁷⁴ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaate İnancı*, 55.

³⁷⁵ Fırlıklı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 157.

³⁷⁶ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 587.

dolayı da ahirette Hz. Peygamber'in şefaatine nail olacaklardır.³⁷⁷ Eğer bu durum böyle olmasaydı Yüce Allah peygamberine, "... Kendi günahın için, erkek, kadın müminler için Allah'tan af dile. Ne yapacağınızı ve yerinizin neresi olacağını Allah bilir." (Muhammed 47/19) diye buyurmazdı.

İmam Maturidî, büyük günahların kişiyi imandan çıkarmadığını, bundan dolayı imanlı birinin sürekli cehennemde kalması doğru olmaz demektedir. Çünkü Yüce Allah, zerre miktarınca da olsa iyilik ve kötülüğün karşılığını vereceğini beyan etmiştir. (Zilzal 99/7). Bu durum, Allah'ın vaadinden cayması anlamına gelir ki bu mümkün değildir.³⁷⁸

İmam Maturidî, büyük günah işleyenlerin ebedî Cehennemlik olmaları gerektiği fikrini kabul etmeyerek, bu durumda Kur'an'da ve Hadislerde ilahi rahmetle bağışlanma müjdelerinin zail olacağını, yine Allah'ın rahmetine ve peygamberin şefaatine ümit bağlayan Müslümanların dualarının geçersiz hale geleceğini, ümitlerinin suya düşeceğini belirtmektedir.³⁷⁹ İmam Maturidî, Allah'ın emir ve yasaklarını ihmal sonucu kaybettiği maneviyatının yeniden oluşması için yaptığı iyilikleri sebebiyle o kimse şefaate hak kazanır demektedir.³⁸⁰

İmam Maturidî, küçük veya büyük günah sahiplerine küfür ya da şirk sıfatının verilemeyeceği iddiasını bazı ayetlere dayandırır. Mesela, "Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Kendi günahın için, erkek kadın müminler için Allah'tan af dile. Ne yapacağınızı ve yerinizin neresi olacağını Allah bilir." (Muhammed 47/19) ayetinde Allah, peygambere günah işleyen Mü'minler için bağışlanma dilemesini emretmektedir. Bu kimselerde küfür, ya da şirk bulunsaydı haklarında bağışlanma dilenmesi uygun olmayacaktı. Oysa Allah, müşrikler için mağfiret dilemeyi, "Bağışlanmaları için Allah'a dua etmişsin veya etmemişsin onlar için birdir. Allah onları asla bağışlamayacaktır. Şüphesiz Allah günaha saplananları doğruya erdirtmez." (Münafikun 63/6) ayetiyle yasaklamıştır.³⁸¹

İmam Maturidî şefaati hak olarak görür. Bunun birçok aklî ve naklî delillerinin olduğunu söyler.³⁸² Yüce Allah'ın indinden bir lütuf ve ihsan olarak

³⁷⁷ Fırlıklı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 157.

³⁷⁸ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 490.

³⁷⁹ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 551.

³⁸⁰ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 551.

³⁸¹ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 491.

³⁸² Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaet İnancı*, 57.

günah sahibi mü'minlere Hz. Muhammed'in ahirette şefaatte bulunması için Allah, Peygambere bu salahiyeti vermiştir.³⁸³ İmam Maturidî, Peygamberimizin ahirette tüm Müslümanlara şefaatinin Makam-ı Mahmud'a sahip bir konumda yapacaktır der.³⁸⁴ O'na göre, Hz. Peygamberin ve meleklerin bağışlanma dileklerinin kabul olmaması gibi bir durum mümkün değildir.³⁸⁵

İmam Maturidî'ye göre şefaattir, hem dünya hem de ahirette olacak bir durumdur. O, bir kişiye herhangi bir konuda dünyası ve ahireti için yardım etmenin de şefaattir olduğunu ifade eder.³⁸⁶ Cennete giriş anı bilinmediğinden, Cennete hemen girmek için dua ve şefaattir istenebilir.³⁸⁷

İmam Maturidî, iman amel ilişkisinde ortaya koyduğu amelü'l kalb, kalbin ameli tezinde, ibadet ve taatte eksikleri olan bir mü'min, Allah'a, Peygambere ve mü'minlere samimiyetle bağlı ise ve buna bağlı kaldığı sürece kurtuluşa erecektir. Burada amellerin dinin emirlerine uygun olup olmamalarını taat, masiyet ve mübah şeklinde değerlendirir. Birincisi amel-i salih ve hasene, ikincisi ma'siyet ve seyyie, üçüncüsü de mübahattır.³⁸⁸

İmam Maturidî, şefaatin bir iyi bir de kötü işi talep etmek için olanı bulunduğunu söyler. İyiliğe ve güzele çağıran, iyilik yolunda olanı yapmak olana şefaattir-i hasene, kötü olanı yapma insanları azgınlığa, kötülüğe fısk- u fücra yönelten, o yolun açılmasına neden olanını da şefaattir-i seyyie olarak değerlendirir.³⁸⁹

Şimdi de diğer bazı Maturidî alimlerinin şefaati nasıl değerlendirdiklerine bakalım.

Hanefiyye ve Maturidiyyenin önemli alimlerinden biri olan Nureddin es-Sabunî (ö.580/1184) de şefaatin varlığını kabul ettiğini belirttikten sonra, şu beyanda bulunmaktadır: "Allah Teala'nın aracısız olarak affetmesini mümkün gördüğümüze göre, peygamberlerin ve hayırlı kulların şefaati ile affetmesi daha büyük bir ihtimalle mümkündür."³⁹⁰

³⁸³ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 157.

³⁸⁴ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaattir İnanç*, 69.

³⁸⁵ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 491.

³⁸⁶ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaattir İnanç*, 56-57.

³⁸⁷ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, 553.

³⁸⁸ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 29.

³⁸⁹ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaattir İnanç*, 56-57.

³⁹⁰ Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 163.

Sabunî, şefaati ayet ve hadislerle dayandırarak açıklamaktadır. O'na göre, “Ey Habibim! Artık onları bağışla, günahlarının affedilmesi için dua et,(Âl-i İmrân 3/159) “Hem kendinin, hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile.” (Mumammed 47/19) ayetleri ve “Benim şefaati ümmetinden büyük günah işleyenler içindir” hadisini, şefaatin delili olarak kabul etmektedir.³⁹¹ Sabunî, şefaati ile ilgili hadisleri tevatüre yakın ve şöhret derecesinde görür. Meşhur haberi inkar etmek ise bid'attir der.³⁹²

Sabunî, büyük ve küçük günahın birini diğerinin üstünde değerlendirdiğimizde birbine göre büyük ya da küçük günah olarak isimlendirilir der. Mutlak büyük günahı, kendisinden daha büyük günah olmadığından küfür olarak görür.³⁹³

Ebu Muin en- Neseî'ye göre de şefaati haktır. O, bu konuya delil olarak gösterilecek birçok ayet ve hadis bulunduğunu söyler. Neseî, Bakara Suresi'nin 255. ayetinde şefaati izninin Allah'a ait olduğunu, O'nun izni dışında kimsenin şefaati yetkisinin olmadığını ifade eder. Neseî'ye göre şefaati, Allah Teala'nın rahmeti ve lütfu ile gerçekleşecektir. Yüce Rabbimiz, peygamberlere ve veli kullarına şefaati etme izni verecektir. Neseî, Hz. Peygamber'in günahkar müminlere şefaati edeceğini bildirdiğini söylemektedir. O, Allah Teala'nın, büyük günah işleyen kulunu şefaati vesile etmeden rahmeti ve lütfu ile bağışlayabileceğini ama, bunu peygamberlerin, anne- babaların, evlatların, akrabaların, öğrencilerin ve diğer iyi kimselerin şefaati ile bağışlamasının caiz olduğunu belirtir.

Neseî, Mu'tezile'nin şefaati ile ilgili görüşlerini eleştirerek bununla ilgili ayet ve hadisleri doğru anlamadıklarını ifade eder. O'na göre, Mu'tezile'nin, büyük günah işleyen Mü'min'i tıpkı kafirler gibi af edilmemesini ve bundan dolayı şefaatin sadece iyi kimseler için olduğunu söylemelerinin doğru olmadığını ifade eder. Yine Neseî'ye göre şefaatin kâfirlere faydası olmayacaktır. Neseî, Hz. Peygamber'in, “Şefaati ümmetinden büyük günah işleyenler içindir.” hadisini de şefaatin kesin olacağına delil olarak kabul eder. Neseî, Mu'tezile'nin şefaatin insanları tembelliğe sevk edeceği görüşünü de kabul etmemektedir. Çünkü bazı günahların Allah tarafından affedilmesi, o günahların tekrar işleneceği anlamına gelmez. Nitekim

³⁹¹ Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 163.

³⁹² Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 163.

³⁹³ Sabunî, *Maturidiyye Akaidi*, 167.

insan, işlediği günahtan dolayı pişman olur, tövbe eder ve Allah'a sığınır. Bir daha bu günahı işlememeye çalışır. Hatta şefaata inancı bu anlamda insanları, daha çok günahtan uzak durmaya sevk eder. İnsanı, Allah'ın razı olacağı kullar arasında olma gayretine sevk eder. Dolayısıyla şefaata, günahkar kimseyi Allah'ın rahmetinden ümidini keserek günah bataklığına saplanmayı değil, tam aksine küfre düşmekten kurtarır.

Bununla beraber Neseî, ancak Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaata olacağını söyler. Bakara Suresi 255. ayet ile şefaatin sadece Allah'ın izniyle gerçekleşeceğini, O izin vermediği takdirde peygamberlerin bile şefaata edemeyeceğini kabul eder. Neseî, peygamberlerin istediği kişilere şefaata edemeyeceğini, sadece Allah'ın izin verdiği kimselere şefaata edebileceğini söylemektedir. Son olarak Neseî, Allah Teala'nın, peygamberlerine ve veli kullarına şefaata izni vermesi onların katında değerlerini insanlara göstermek ve onlara bir ikramıdır der. Neseî'ye göre şefaata haktır ve mutlaka gerçekleşecektir.³⁹⁴

Ebu Mu'in en- Neseî'nin öğrencisi olan Ömer en- Neseî de şefaata hakkında hocası ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. O, Hz. Peygamber'in ve salih kulların büyük günah sahipleri için şefaata edeceğine dair nakli delillerin sabit olduğunu söylemektedir. Ömer en- Neseî, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e bir lütuf ve ihsan olmak babından büyük günah sahiplerine şefaata etme yetkisini bağışladığını beyan eder. Fakat bu şefaatin makbul olması için de bazı şartları ayetlerden deliller sunarak sıralar. Bu şartlar:

- 1- Allah Teala'nın şefaata etme izni vermesi: “Allah'ın izni olmadan O'nun katında kim şefaata edebilir?” (Bakara 2/255).
- 2- Allah'ın şefaata edecek kimseden razı olması: “O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseler dışında kimsenin şefaati fayda vermez.” (Tâhâ 20/109).
- 3- Allah'ın şefaata edilecek kişiden razı olması: “ Ancak razı olunan kişilere şefaata ederler.” (Enbiya 21/28).³⁹⁵

Önemli Maturidî alimlerinden biri olan Ebu'l Yusr Muhammed Pezdevî de, Ehl-i Sünnet'in şefaata anlayışını ortaya koyduktan sonra, Haricîleri ve Mu'tezile'yi

³⁹⁴ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaata İnanıcı*, 91-98.

³⁹⁵ Ömer en-Neseî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, trc. Mustafa Kasadar, (İstanbul, Ravza Yay. 2019),139-143.

şefaati sadece Cennete giren müminlerle sınırlandırmalarını eleştirmiş, tövbe etmeden vefat etmiş olan büyük günah sahibine rasuller, nebiler ve alimlerin şefaati edebileceklerini söylemiştir. Pezdevî, şefaati görüşünü “Onlar, Allah’ın razı olduğu kimsenin dışındakilere şefaati etmezler.” (Enbiya 21/28), “O gün Rahman’ın izin verdiği ve hoşnut olduğu kimselerden başka hiç kimsenin şefaati fayda vermez.” (Tâhâ 20/20) ayetlerine ve hadislerle dayandırarak delillendirmiştir.³⁹⁶

Pezdevî, Mu‘tezile ve ve onlar gibi düşünenlerin, büyük günah işleyenlerin sürekli cehennemde kalma fikirlerini eleştirerek, aslında bu fikirlerinde şefaati inkar etmediklerini, onları bu düşünceye sevk eden temel nedenin Va‘d ve Vaîd (Allah’ın adaletli olup sözünden dönmemesi) ilkesi olduğunu söyler. Ona göre bu anlayış, bir yönüyle Allah’ın adaletine uygunluğu düşünülse de diğer yönüyle Allah’ın Rahman ve Rahim sıfatlarını ve Allah’ın sınırsız affediciliği özelliğini de kısıtlamaktadır.³⁹⁷

Maturidî alimlerinden Hakim es-Semerkandî ise, Hz. Peygamber’in “Şefaati ümmetinden büyük günah işleyen kimseler içindir.” hadisine dayanarak, peygamberin şefaatinin hak olduğunu ve bu şefaatin kıyamet günü ümmetten büyük günah sahipleri için olacağını ifade etmektedir. Semerkandî, şefaati inkar edenlerin ehl-i bidat olduğunu ifade eder. Çünkü, Allah Teala’nın “Rabbim sana verecek ve sen de razı olacaksın.” (Duha 93/5) ayetinin şefaati yetkisi ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Semerkandî, Hz. Aişe’den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber’in namazda ve namazı bittikten sonra ümmeti için Allah’a yalvardığını, bu duanın sonucunda Allah’ın Hz. Peygamber’e ümmetine şefaati edebilirsin dediğini nakleder.³⁹⁸

Ebu Leys es- Semerkandî, şefaatin hak olduğunu, Bakara Suresi 255. ayetin buna delil olduğunu ifade etmektedir. O, ayetteki “illâ bi iznihi” ifadesi ile Allah’ın, Peygamberlere ve salih kullarına şefaati etme yetkisini vereceğini belirtmektedir. Yine bu ayet, müşriklerin putlarının şefaati reddetmektedir. Ebu Leys es-Semerkandî, Bakara Suresi 254. ayetinin, kafirler ve müşrikler için şefaatin olmadığını haber verdiğini, kafirlere şefaati edilmeme sebebinin Allah’a inanmamaları olduğunu, müşriklere şefaati edilmeme sebebinin de putlardan şefaati

³⁹⁶ Özarslan, *Pezdevînin Kelamî Görüşleri*, 64,65.

³⁹⁷ Özarslan, *Pezdevînin Kelamî Görüşleri*, 65.

³⁹⁸ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaati İnanç*, 87,88.

istemeleri ve bu şekilde Allah'a şirk koşmalarından dolayı olduğunu beyan etmektedir.³⁹⁹

İmam Gazalî de, meşhur eseri *İhya-u Ulumi'd-Din*'de, şefaatin olacağını belirterek, cehenneme girmesi kesinleşen Müslümanlar için peygamberlerin ve sıddıkların şefaatinin Allah Teala tarafından kabul edileceğini söyler. Bunun dışında alim ve salihlerin, aile, akraba ve dostları hakkındaki şefaatinin dahi kabul göreceğini ifade eder. Bunun için, o kişinin şefaati kazanmaya gayret etmesi gerektiğini, bunu da hiç kimseyi şahsından dolayı tahkir etmeden, hiçbir günahı küçük saymadan, ibadetini çoğaltarak, Allah rızasını kazanmaya çalışma şeklinde elde edebilir. İbadet, bazen bir helal lokma, bir güzel söz, iyi bir niyet de olabilir.⁴⁰⁰

Gazalî, Hz.Peygamber'in, “ Rabbim sana mutlak surette lütufta bulunacak ve sen de memnun kalacaksın.” (Duha /5), “Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.” (İbrahim/36), “Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarıdır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin dedi.” (Maide/118) ayetlerini okuduktan sonra ellerini açıp, “Ümmetim ümmetim” diyerek ağladığını, Cebrail aleyhisselamın O'na gelerek, “Allah Teala ümmetin hakkında istediğin şey konusunda seni razı edecektir.” dediğini aktarır.⁴⁰¹

³⁹⁹ Ak, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaât İnanç*, 89.

⁴⁰⁰ İmam Gazalî, *İhya'u Ulumi'd-Din*, 4:1316, 1317.

⁴⁰¹ İmam Gazalî, *İhya'u Ulumi'd-Din.*, 4: 1317.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ BAZI İSLAM ALİMLERİNİN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

Şefaata, geçmişte olduğu gibi günümüzde de alimler tarafından tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Şefaatin var olduğunu kabul edenler olduğu gibi, şefaatin olmayacağını söyleyerek, bilinen anlamından farklı olarak değerlendirenler de vardır. Şefaate karşı çıkanlar, şefaata beklentisine girenlerin, tembellik yaparak Allah'a hakkıyla kulluk vazifesini yapmayacaklarını söylemektedirler. Buna karşılık şefaatin olduğunu ve gerçekleşeceğini söyleyenler de Allah Teala'nın mağfiretinin bol olduğunu, isterse günahkar mü'mini affedebileceğini belirtmektedirler.

Aşağıda, farklı açılardan şefaati değerlendiren, yaşadığı dönemde toplumlarında önemli kitleleri etkileyen ve birçok taraftarı olan bazı alimlerin şefaata ile ilgili görüşlerine yer vermeye çalışacağız.

3.1. MUHAMMED B. ABDULVAHHAB'IN ŞEFAAT ANLAYIŞI

Vahhabîlik, Arap yarımadasında Necd bölgesinde Muhammed b. Abdülvehhab (1703-1792) tarafından kurulan dinî ve siyasi bir harekettir. Vahhabiler, ameli imandan bir cüz sayarak büyük günah işleyen kişileri kafir saymışlardır. Bu sert ve katı tutumlarından dolayı İslam Tarihinde Haricîler/Haricîlik olarak da isimlendirilmişlerdir. Fakat onlar kendilerini Tevhidçi, Muvahhidun ve en nihayetinde Selefîye diye tanımlamışlardır. Onlar amelde Hanbelî olduklarını söylemişlerdir.⁴⁰²

Vahhabilerin, özellikle Ahmed b. Hanbel, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerinden etkilendikleri söylenebilir. Muhammed b. Abdülvehhab, İbn Teymiyye'nin eserlerini incelemiş, kendisinden oldukça etkilenmiştir. Aslında O, İbn Teymiyyenin görüşlerini pratize etmiştir.⁴⁰³

Vahhabiler ele geçirdiği bölgelerde, kentlerde bulunan türbeleri ve mezarları ve bu türbelerin yanında bulunan cami ve mescidleri de beraberinde yıkmışlardır.⁴⁰⁴

⁴⁰² Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 206; Hasan Onat v.dğr., *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı* 1. bs., (Ankara: Grafiker Yayınları,2012), 483.

⁴⁰³ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 221; Fazlur Rahman, *İslâm*, (Ankara: Ankara okulu Yayınları,1999), 273; Hasan Onat v.dğr., *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, 485.

⁴⁰⁴ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 221; Hasan Onat v.dğr., *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, 486.

Onların bu şekilde davranmaları aynı zamanda bize şefaata hakkında nasıl düşündüklerinin de bilgisini vermektedir. Mesela Abdülvehhab, Medine’de bulunduğu yıllarda insanların Hz. Peygamber’in kabri şerifini ziyaret edip O’ndan yardım ve şefaata dilediklerini görmüş, bu durumdan memnun kalmayıp eleştirilerde bulunmuştur. O’na göre bu davranışlar tevhid inancına aykırıdır. Bir kimse ihtiyaçlarını sadece Allah’tan dilemelidir.⁴⁰⁵ Vahhabilere şu eleştiri yapılabilir; bunlar kendilerinin tüm yapıp ettiklerini dine uygun bulmuşlar fakat diğer insanların yaptıklarını küfür olarak görmüşlerdir.⁴⁰⁶

Burada şunu belirtmek gerekirse Vahhabilerin hepsinin İbn Teymiyye’nin görüşlerine bağlı olduklarını söylemek doğru değildir. Vahhabiler zamanla Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye’den ayrılmışlar.⁴⁰⁷ İleriki dönemlerde taassup ve ifrat derecesinde davranmaları ve kan dökücü olmaları onları artık müstakil bir mezhep olarak ele alınmayı gerekli kılmıştır. Zatında Necd bölgesindeki halkın bazı özellikleri de bu fikri destekler mahiyettedir. Onlar, tıpkı Haricîler gibi bedevi bir hayata sahip olup özgürce ve kahramanca yaşamayı ve başkasının emri altına girmemeyi seviyorlardı. Hatta önceki dönemlerde Müseylemetü’l Kezzab, Secah, Tuleyha ve Esvedî’l-Ansî gibi yalancı peygamberlerde bu bölgede ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁸ Yani bu bölge coğrafi olarak ve insan karakteri açısından böyle bir hareketin zemin bulmasına müsait bir yerdir.

Muhammed b. Abdülvehhab’ın şefaata görüşü, Tevhid ilkesi ile ilişkilidir. O tevhidi; ibadette Yüce Allah’ı bir kabul kabul etmek olup, Hz. Peygamber’in bildirdiği en büyük farz olarak ifade eder. O’na göre iman, kalp, dil ve amel ile olmalıdır.⁴⁰⁹

Abdülvehhab, şefaata konusunda İbn Teymiyye ile aynı görüştedir. Ehl-i Sünnet ile de aynı düşünür, yani O, Allah’ın izniyle şefaatin olacağını belirtmektedir. O’na göre, Hz. Peygamber ve salih kullar şefaata edecektir. Fakat Ehl-i Sünnet’ten ayrıldığı nokta, tüm şefaatin Allah’a ait olduğu hususudur. Yani şefaata için kişilere değil, Allah’a yönelmek gerekmektedir. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz: Yani

⁴⁰⁵ Hasan Onat v.dğr., *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, 485.

⁴⁰⁶ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, 223.

⁴⁰⁷ Yusuf Ziya Yörükan, “Vahhabîlik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I (Ankara, 1953) 51-59.

⁴⁰⁸ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 206-208.

⁴⁰⁹ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 211; Hasan Onat v.dğr., *İslâm Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, 490.

şefaati Allah'tan istemeliyiz. "Allah'ım beni O'nun şefaatinde mahrum etme, Allah'ım O'nu bana şefaatchi kıl." diyerek dua etmeliyiz. Bu şefaatin olması için de Allah'a itaat etmek ve emirlerine uymak şarttır. Bununla birlikte meleklerle, velilere ve küçük yaşta ölmüş çocuklara da şefaate etme izni verilmiştir.⁴¹⁰

Abdülvehhab, salih kimseleri ibadetlerinde ve dualarında anarak, onların Allah katında kendilerine şefaatchi olmalarını isteyenlerin şirke girdiklerini söyler. Bunu yapanlar, o salih kimselerin ve Allah'ın bundan hoşnut olacağını düşünürler. Oysa Allah Teala bu reddeder.⁴¹¹ demektir. O, eğer kişilerden bizzat şefaate dilenecek olsa, bu durumda bu kimselerin müşriklerden bir faklarının kalmayacağını, nitekim müşriklerin çok sevdikleri putlarını aracı yaptıklarını söyler. Hz. Peygamber ve salih kimselere sarılıp, " bana şefaate et." demek yanlıştır. Hz. Muhammed'den direk şefaate istemek de şirktir. Bunun yerine Allah'ın şefaate izni verdiği kişilerin şefaatinde de yine Allah'tan istemeliyiz. Salih kulların şefaatinde salihlerden değil Allah'a yönelerek O'ndan istemeliyiz. Abdülvehhab bu düşüncesini de şu ayetle delillendirir: " Allah ile birlikte kimseyi çağırmayınız." (Cin 72/18). Şefaate bağlı olarak tevessülün de olmadığını söyler. Çünkü tevessül bir kişiyi, bir şeyi vesile, aracı kılmaktır. Mesela; " Ey filan bana yardım et, elimden tut, bana rızık ver." gibi sözler kişiyi dinden çıkarır, bunlar şirktir.⁴¹² O'na göre peygamberlerin ve salih kimselerin mezarlarını mescid edinmek, kabirlerde mum ve kandil yakmak, kabirleri bayram yeri kılmak ve kabirlerde kurbanlarını kesmek de şirktir, cahiliyye toplumunun özelliklerindedir.⁴¹³

3.2. MUHAMMED ABDUH VE REŞİD RIZA'NIN ŞEFAAT ANLAYIŞLARI

Muhammed Abduh ve Reşit Rıza'nın şefaate ile ilgili görüşlerini ele aldığımızda, onların şefaati, müteşabihat çerçevesinde değerlendirdiğini görmekteyiz. Muhammed Abduh, toplumda var olan şefaate anlayışını eleştirir. Birisinin bir diğerine yardım etmesi, arka çıkması fikrinin, zamanla toplumda selef mezhebinin şimdi anlaşılan şekliyle şefaate anlayışına dönüştüğünü ifade eder.

⁴¹⁰ Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 215,216.

⁴¹¹ Muhammed b. Abdulvahhab, *Cahiliyye Toplumunun Özellikleri*, 3. bs., trc. Erhan Okumuşlar, (Konya: Neda Yayınları 2017), 19.

⁴¹² Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 216; Fazlur Rahman, *İslâm*, 274.

⁴¹³ Muhammed b. Abdulvahhab, *Cahiliyye Toplumunun Özellikleri*, 61.

Kıyamet gününde her şeyin tasarrufunun Allah'a ait olduğunu söyleyerek, şefaatin mahiyetinin ne olduğunu, sınırlarının neler olacağını bilinmediğini söyler. Abduh, örfte bilinen şefaate şekliyle Allah'ın münezzehe olduğunu dile getirir.⁴¹⁴

Reşid Rıza, Halef mezhebinin şefaate görüşünün tevile dayandığını bunun da ancak dua olarak ifade edilebileceğini söylemektedir. Reşid Rıza, Buharî ve Müslim'de rivayet edilen, "Kaldır başını, iste, istediğin verilecek, şefaate dile, şefaatin kabul edilecek." hadisine dayanarak Hz. Peygamber'in şefaate isteğinin de dua olduğunu belirtir.⁴¹⁵ Reşid Rıza, şefaate ve başka birinin kurtarıcılığına güvenerek yaşamanın, dini basite almak, dinin emir ve yasaklarıyla eğlenmek olduğu görüşünü ifade ederek, şefaatin Allah'ın birinin hatırına diğer birini bağışlaması olmadığını söylemektedir. Kendisi şefaate şöyle tanımlamaktadır: "Şefaate; Yüce Allah'ın ezeli olan iradesinin bir gereği olarak yapılan dua sonucunda emrini uygulamasıdır."⁴¹⁶

Reşid Rıza, Allah katında, Allah'ın izin verecekleri dışında kimsenin şefaate etmesinin mümkün olmadığını belirtir. "O'nun izni olmadıkça huzurunda kim şefaateçi olabilir." ayetini buna delil gösterir. Kendilerine şefaate izni verilenlerin de sadece imanları ve salih amellerinden dolayı Allah'ın razı olduğu kimseler olacağını ifade eder.⁴¹⁷

Reşid Rıza, şefaatin hesap günüyle ilintisini kurarak, o büyük günün dehşetinden kurtulmak için kişinin hazırlıklı olması gerektiğini, Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirenler dışında kimsenin, o korkunç günün azabından kurtulamayacağını dile getirir. Ancak kişinin takvası ve ameli kişiyi kurtarabilir. Makam ve mevkisi ne olursa olsun başka bir kimse diğeri adına bir yardımda ve ödemede bulunamaz demektir. Günahlar ne kadar küçük ve basit olursa olsun kimse onu üstlenemez, silemez.⁴¹⁸

Reşid Rıza, şefaatten maksadın iyilik olduğunu, bu iyiliğin bir nevi kralların ve emirlerin bazı kimselere yaptığı toprak bağışı gibi olduğunu dile getirir. Ona göre şefaatin fidye ile bir arada zikredilmesi, Allah yolunda yapılacak olan harcamadır. Allah insanlara verdiği nimetlerinden kişilerin harcamasını ister. Kıyamet gününde hiç kimsenin kimseyi bir şeyle kurtaramayacağı günde ve hiç kimsenin bir başkasının

⁴¹⁴ Abduh-Reşid Rıza, *Teşîru'l-Menar*, 1:424.

⁴¹⁵ Abduh-Reşid Rıza, *Teşîru'l-Menar*, 1:424,425.

⁴¹⁶ Abduh-Reşid Rıza, *Teşîru'l-Menar*, 1:425.

⁴¹⁷ Abduh-Reşid Rıza, *Teşîru'l-Menar*, 13:180.

⁴¹⁸ Abduh-Reşid Rıza, *Teşîru'l-Menar*, 1: 423,424.

günahını yüklenemeyeceği dehşet zamanında ancak onu kurtaracak işte bu yapacağı iyilikleridir.⁴¹⁹

Reşid Rıza, şefaatin tanımını Rağıp el Isfehanîden;”Bir şeyi kendi benzerine katmak, yardımcı olmak ve sormak için birinin diğerine katılması” olarak aldıktan sonra şefaet ayetlerinin bağlamında değerlendirildiğinde **güzel-iyi ve kötü şefaatin** söz konusu olabileceğini dile getirir. Nitekim “Kim güzel bir şefaate şefaatte bulunursa” ifadesinin, “Ey Muhammed! Sen tek başına savaşmakla emrolunmuşken her kim nefsini sana katarsa..” şeklinde anlaşılabilirliğini ifade eder. Bu durumda bir kimsenin Hz. Peygamber’in yanında yer alması “**Güzel şefaaf**” olmuş olur. Bu iş hakka yardım etmektir. Bununla birlikte herhangi bir iyiliği yapan birinin yanında olmak da bu iyiliği yapmak gibidir ki bununla hakka yardım etmiş, hakkı desteklemiş olur demek ve bunu iyi şefaaf olarak değerlendirmektedir. Bunun karşısında birinin mü’minleri terk edip düşmana katılması ve onların safında savaşmasını da “**Kötü şefaaf**” olarak ifade eder.⁴²⁰

Sonuçta Muhammed Abduh ve Reşid Rıza, şefaatin manasını Allah’a havale ederek bunun bir dua olabileceği görüşünü dile getirmektedirler.⁴²¹

3.3. SAİD NURSÎ’NİN ŞEFAAT ANLAYIŞI

Said Nursî, asrımızın önemli şahsiyetlerinden biridir. Çünkü günümüz Türkiyesinde ve dünya’da bir çok kişi tarafından eserleri okunmakta ve görüşlerine saygı duyulmaktadır. Fikirlerini beğenen kesimler olduğu gibi, fikirlerini benimsemeyenler de mevcuttur. Eserleri onlarca yayınevi tarafından basılmaktadır. Ayrıca altmışa yakın dünya dillerine de çevirilmiştir. Said Nursî, eserlerinde, genellikle iman hakikatlerini, İslâm ahlakını, ibadetleri ve bunların hikmetlerini ve Müslümanların birlikte hareket etmelerini yani İslam birliği konularını ele almıştır. Ayrıca çağın manevi ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflediği de görülmektedir. Bu kadar geniş bir yelpazeye hitap eden bir şahsiyetin konumuz olan şefaaf hakkındaki görüşleri bizim için de önem arz etmektedir. Said Nursî’nin şefaaf konusundaki görüşlerini aşağıda açıklamaya çalışacağız.

⁴¹⁹ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru ’l-Menar*, 3: 53,54.

⁴²⁰ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru ’l-Menar*, 5: 400,401.

⁴²¹ Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru ’l-Menar*, 3: 73.

Said Nursî'ye göre şefaattir ve gerçekleşecektir. O, Hz. Peygamber'in ümmeti için Allah Teala'dan şefaattir dileyeceğini söyler. O, Mü'minler'in, Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmalarının bazı şartlara bağlı olduğunu ifade eder. bunun da en temel ögesinin O'nun sünnet-i seniyyesine ittiba ile mümkün olabileceğini belirtir.⁴²²

Said Nursî'nin eserlerinde, şefaattir kavramının hem dünya hem de ahiret ile ilgili durumlar için kullanıldığı görülmektedir. O, yağmura ihtiyaç duyulan bir zamanda, Yasin-i Şerif'i şefaattir kılarak yağmur yağması için dua etmiş ve yağmur yeteri kadar yağmıştır.⁴²³ Bu olay dünyadaki şefaate örnek olarak verilebilir. Yine buna ek olarak Said Nursî, herkesin nefsi nefsi dediği bir zamanda Hz. Peygamber'in; "Ümmetî! Ümmetî! diye yalvarmasını O'nun ahirette ümmetine şefaattir edeceğine delil olarak gösterir.⁴²⁴

Said Nursî'nin eserlerinde şefaattir kişilerden değilde direkt Allah'tan istendiğine şahit olmaktayız. Yani O'na göre bir kimse şefaattir isterken bir başkasını aracı yapmadan direkt Allah'tan istemelidir. Şu duası O'nun bu görüşünü desteklemektedir: "Ya! Erhame'r-Rahimin! Bu Resul-i Ekrem'in hürmetine, bizi O'nun şefaattirine mazhar ve sünnetinin ittibana muvaffak ve dar-ı saadette O'nun âlu ashabına komşu eyle, amin, amin, amin."⁴²⁵ Yani Said Nursî burada, Ya Rasulallah şefaattirini diliyorum diye dua etmemekte, bilakis Yüce Allah'tan peygamber'in kendisine şefaattir olmasını dilemektedir.

Said Nursî, düşünceleriyle, var olan klasik şefaattir anlayışına farklı orjinal bir boyut da kazandırmaktadır. Şöyle ki O, bir kimsenin, Müslümanların zor zamanlarında İslam'a, dinî, siyasî, iktisadî, toplumsal v.b konuların herhangi birisinde yaptığı bir hizmetten dolayı ya da, mü'minlere İslam'ı daha rahat yaşama ortamı sağlama konusunda yardımcı olması durumunda, bu amelinin kendisine ahirette şefaattir olabileceğini belirtir.⁴²⁶ Bu yapılan iş o kimsenin hayatına mal olabilecek güçlükte bir iş olabilir. O'na göre bu hizmeti yapan kişi mü'min olup ibadetlerinde ve diğer amellerinde gevşeklik gösteren bir kimse olsa da, İslam'ın

⁴²² Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, (İstanbul : Sözler Yayınevi, 1990), 51, 81.

⁴²³ Bediüzzaman Said Nursî, *Barla Lahikası*, (İstanbul : Sözler Yayınevi, 1987), 168.

⁴²⁴ Bediüzzaman, *Lemalar*, (İstanbul : Sözler Yayınevi, 1990), 26; Bediüzzaman Said Nursi, *Şualar*, (İstanbul : Sözler Yayınevi, 1990), 272.

⁴²⁵ Bediüzzaman, *Şualar*, 15, 527.

⁴²⁶ Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lahikası* (İstanbul : Sözler Yayınevi, 1990), 124.

şairinden olan bir konuda toplumda yaptığı bu düzeltme ve iyileştirme o kimseye ahirette şefaathçi olacaktır. Çünkü o toplumda, o kimseden başkası bu yanlış düzeltmeyi göze alamadığı bir zamanda o kişi, kendisini, malını, makamını tehlikeye atarak o şairin yaşanmasına vesile olmuştur. Bu hizmeti onun bazı günahlarının affedilmesine vesile olacaktır.

Said Nursî'ye göre, enbiya ve evliyalar⁴²⁷, Allah'ın salih kulları⁴²⁸, Kur'an-ı Kerim⁴²⁹, melekler, besmele-i şerif⁴³⁰, kılınan namazlar, küçük yaşta vefat eden çocuklar⁴³¹ ve ihtiyarlık hali⁴³² ahirette insana şefaathçi olabilecektir. Eserlerinde bu konuları işlediğini görmekteyiz.

O, bir kimse Besmele-i Şerif'e ilgi ve güven duyduğunda, bunun o kişi için Allah'ın rahmetine vesile ve şefaathçi olabileceğini belirtir. Besmele çekerek yola çıkan kimsenin besmeleyi yanında bir şefaathçi olarak bulacağını, besmelenin şefaathçi ile Allah'a dost olacağını ifade eder.⁴³³

Yine Said Nursî, "Bir ebeveynin küçük yaşta bir çocuğu ölür, o kimseler de sabreder, Allah'a teslimiyet gösterirlerse, Allah o çocuğu kıyamette anne babasına şefaathçi yapar."⁴³⁴ demektedir. O, bu ölen küçük çocukların Cennette de çocuk olarak kalacaklarını, anne ve babasının çektikleri üzüntüye karşılık onlara bir sevinç kaynağı olacaklarını belirtir. Yine O, meleklerin de mü'minlere şefaathçi olacaklarını ifade eder. Bununla ilgili yaptığı duası da şöyledir: " Ya Rabbi! Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail hürmetine ve şefaathlerine beni cin ve ins'in şerrinden muhafaza eyle."⁴³⁵ Burada dikkati çeken husu şudur: Nursi, meleklerin şefaathini meleklerden değil direkt olarak Allah'tan istemektedir. Yine O'na göre melekler de diğge şefaathçiler gibi izinsiz şefaatte bulunamazlar.⁴³⁶

Sonuç olarak Said Nursî'nin eserlerini incelediğimizde, şefaath anlayışını şöyle etleyebiliriz:

⁴²⁷ Bediüzzaman, *Sözler*, 6.

⁴²⁸ Bediüzzaman, *Mektubat*, 50.

⁴²⁹ Bediüzzaman, *Mektubat*, 435.

⁴³⁰ Bediüzzaman, *Sözler*, 11.

⁴³¹ Bediüzzaman, *Mektubat*, 87.

⁴³² Bediüzzaman, *Lemalar*, 276.

⁴³³ Bediüzzaman, *Sözler*, 6, 14; Bediüzzaman, *Lem'alar*, 11,12.

⁴³⁴ Bediüzzaman, *Mektubat*, (İstanbul : Sözler Yayınevi, 1991), 86.

⁴³⁵ Bediüzzaman, *Şualar*, 258.

⁴³⁶ Bediüzzaman, *Şualar*, 266.

Said Nursî'ye göre, bir kimse küçük ve büyük günah işliyorsa, bunlardan tövbe etmiyorsa, tövbe edeceğine dair herhangi bir emmare de yoksa böylesi bir kişi inandığı gibi muamele görecektir. Yine O'nun tabiriyle bu kişi "Haps-i Münferid" de kalacaktır. Çünkü onun günahlardaki ısrarı, onun inancının ya zayıflığına ya da ahiret inancının olmadığına delil olabilir. Bu inançta olan birisi, kendi dünyasındaki inancıyla ahirette muamele görecektir ve muhtemelen şefaaten mahrum kalacaktır.

Yine o'na göre, bir kişi şefaati şefaati direkt olarak Allah'tan istemelidir. Her ne kadar O, bu fikri açıkça eserlerinde dile getirmese de, kendisi dua ederken bu anlayışını kendi dualarında uygulamıştır. Örnek olarak da O'nun; "Ya Rabbi! Bizi ahirette Hz. Peygamber'in şefaatine nail eyle." şeklindeki duası gösterilebilir.

Said Nursî, diğer görüşlerinde olduğu gibi şefaath ile ilgili görüşlerini de kendine has üslubu ile açıklamış, başka kimselerle tartışmamış, onların düşüncelerini değersiz bulmamıştır. Şefaath ile ilgili yorumları ile şefaath konusuna da farklı bir boyut kazandırmıştır.

SONUÇ

Allah Teala, insanı günah işlemeye müsait bir fitrat üzere yaratmıştır. Tarih boyunca insanlar sürekli olarak tevhide aykırı inançlar benimsemiş, fiiller ortaya koymuştur. Buna rağmen Yüce Allah, peygamberler ve kitaplar göndererek kullarını tek başına bırakmamış, onlara tövbe ederek kendilerini affettirmeyi de öğretmiştir.

İnsanlar işledikleri büyük günahlarından kurtulmak için her ne kadar tövbe etseler de, şefaata yolu ile kurtulmak gündemlerini hep meşgul etmiştir. Şefaata fikri Yahudilik, Hristiyanlık ve Cahiliye toplumunda var olmuş, dolayısıyla İslam inanç dünyasında da yerini almıştır. Kur'an, indiği toplumda diğer yanlış inançlar gibi şefaata ile ilgili yanlış inançları da vahiy ışığında düzeltmiştir. Cahiliye toplumu putların kendilerine yardımcı olacağına inanıyor, onlardan şefaata diliyorlardı. Yine onlar, Hz. İbrahim'in torunları ve gözde bir toplum olduklarını ifade ederek, ahirette kendilerine bir zararın dokunmayacağını iddia etmişlerdir. Kuran-ı Kerim, şefaatin sınırlarını ilahi irade ile belirlemiş, yetkinin sadece Allah'ta olduğunu, ancak O'nun izin vereceği kimselerin yine O'nun izin verdiği ölçüde ve sınırlarda şefaata edebileceğini belirtmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de şefaata ile ilgili ayetlere bakıldığında, kimlerin şefaata edeceği net olarak belirtilmemiştir. Ayetlerde genellikle Yüce Allah, kendisinin izin ve yetkisi olmadan hiç kimsenin şefaatte bulunamayacağını belirtmektedir. Ayetlerle ilgili olarak yapılan bazı yorumlarda, Hz. Peygamber'in şefaata edeceği sonucuna varılmıştır. Kimlerin nasıl ve ne şekilde şefaata edeceklerine daha çok Hz. Peygamber'in hadislerinde rastlıyoruz. Hadislerde şefaata edecek kimseler, Hz. Peygamber'in kendisi, diğer peygamberler, Allah'ın salih kulları, melekler, şehitler, Kur'an-ı Kerim, hafızlar, çocuklar v.b olduğu görülür.

İslam'da itikadî mezheplerin şefaata anlayışları büyük günah ve iman-amel çerçevesinde şekillenmiştir. Aslında tüm mezhepler şefaatin var olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat şefaatin kim tarafından, kimler için ve ne şekilde olacağı hususu ihtilaf konusu olmuştur. Mesela, Haricîler, Mu'tezile ve Zeydiyye, iman ile amelin ayrılmaz olduğunu, bu sebeple büyük günah işleyen kimsenin tövbe etmeden ölmesi durumunda cehennemlik olacağını ve bu kimselerin şefaatten mahrum kalacaklarını belirtmektedirler. Mu'tezile, beş temel inanç esaslarından biri olan va'd ve va'id ilkesine dayanarak, Allah'ın va'd'inden vazgeçmeyeceğini ve büyük günah sahibini

cezalandıracağı iddiasındadır. Şefaatin aynı zamanda toplumda insanları tembelliğe, Allah'a karşı dinî görevlerini yerine getirmemeye sevk edeceğini söyleyerek şefaatin sadece mü'minlerin Cennetteki derecelerinin yükseltilmesi şeklinde olacağını, bunun da onlara bir mükafat olduğunu kabul ederler. Ayrıca Mu'tezile, ayetlerin şefaati reddettiğini söyler. Oysa Kur'an'ın bütününe bakıldığında reddedilen şefaatin, yanlış bilinen şefaati anlayışı olduğu, Allah Teala'nın, bunun yerine geçerli olacak şefaati inancını ve sınırlarını belirlediğini görüyoruz. Bu konuda Haricîler ve Mu'tezile, şefaati sadece iyi ve tövbe eden kullar için olacağını kabul ederek şefaati bu anlamda anlamış ve değerlendirmişlerdir.

Şia, ğulat fırkaları ve küçük farklılıklar dışında genel olarak şefaati kabul eder. Onlar, Hz. Peygamber'in şefaatinin hak olarak görür ve bu şefaatin gerçekleşeceğini söylerler. Onlara göre, bunun yanında masum imamlar da şefaatte bulunacaklardır.

İslam ümmetinin ekseriyetini oluşturan Ehl-i Sünnet ve'l Cemmat'ın tamamı şefaati kabul eder. Selefîyye, Maturidî ve Eş'arî alimleri, Hz. Peygamber'in kıyamette büyük günah sahibi mü'minler için şefaati haklı ve gerçekleşecektir demektedirler. Onlar, bunun yetkisinin Allah tarafından Rasulüne verildiğini söylerler. Ehl-i Sünnet, Kur'an'da ve hadislerde şefaati ile ilgili birçok delilin bulunduğunu, Allah'ın rahmet ve mağfireti ile günahkar kullarını affetmesinin ilahi adalete ters düşmeyeceğini ifade ederler. Onlar Mu'tezile'nin, şefaati fikrinden dolayı insanların kulluk görevini yapmayacakları ve ibadetlerinde tembel davranacakları fikrine karşılık, Allah'ın af ve mağfireti olmadığında, günah işleme potansiyeline sahip insanların günaha daha çok bulaşacağını, ümitlerini yitiren bu insanların hem kendilerini hem de toplumu daha çok ifsad edebileceğini ileri sürmüşlerdir. Yine sünni anlayışa göre, Yüce Allah'ın af ve mağfireti boldur, dilediği kulunu affetme yetkisine sahiptir.

Şefaati ile ilgili sonuç değerlendirmesi yapacak olursak ayet ve hadislerden anlaşılabilir ki, şefaati izni ve yetkisi sadece Yüce Allah'a aittir. Allah bu yetkiyi dilediği peygamberlerine, meleklerine, salih kullarına bağışlarsa o zaman onlar da şefaatte bulunabilir. Yine şefaati izni verildiğinde, Hz. Peygamber'in şefaati konusunda en yüksek makama sahip olacağını söyleyebiliriz. Burada şefaati edilecek kimselerin şefaati hak edecek durumda olmaları, buna uygun davranışlar ortaya

koymaları hususu önemlidir. Günah işleyip tövbe etmeyen, işlediği günahlardan herhangi bir pişmanlık duymayarak, şefaati sadece bir can simidi gibi algılayıp ona yapıştıklarında kurtulacaklarını zanneden kimselerin de bundan mahrum kalacaklarını ifade etmek pek ala mümkündür.

KAYNAKÇA

Abduh, Muhammed- Rıza, Reşid. *Tefsîru'l-Menâr*. çev. Mehmet Erdoğan, Ali Rıza Temel, Harun Ünal, Niyazi Beki, Nusret Bolelli. İstanbul: Ekin Yayınları, 2011.

Abdulbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres Li-elfâzi'l-Kur'an-i Kerîm*, İstanbul : El-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1982.

Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut,2008.

Ak, Ahmet, *Maturidî Alimlerine Göre Şefaât İnanıcı*. 1.bs. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2016.

Akay, Akif. *İslam İnançında Şefaât*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Alıcı, Mustafa. “Şefaât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38:411, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.

Aydınlı, Osman. *İslam Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l Huzeyl Allaf*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.

Buharî, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

Bulut, Halil İbrahim. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Ruhu'l Beyan*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.

Çağrı, Mustafa. “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9:530-536. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Çelebi, İlyas. “Mu‘tezile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31:396. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, Çağrı yay. İstanbul, 1981.

Ebû Davûd, Muhammed b. Süleyman b. İshak es-Sicistanî, *Sünen*, Çağrı yay. İstanbul, 1981.

Ebu Hanife, İmam Azam. *İmam-ı Azamın Beş Eseri*. trc. Mustafa Öz, İstanbul: Marmara Üniversitesi İhâyat Fakültesi Yayınları, 1992.

Ebu Zehra, Muhammed. *Mezhepler Tarihi*. trc. Sıbğatullah Kaya, İstanbul: Şura Yayınları, 1996.

el-Askalânî, İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed, *Fethu'l-Bârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Muhyiddin Hatîb, (Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1987), XI, 434-435.

el-Bağdadî, Abdulkahir. *Mezhepler Arasındaki Farklar*. 6. bs., çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

el-Eş‘arî, Ebu'l Hasan. *El-İbane ve Usulü Ehli's-Sünnet*. çev. Ramazan Biçer. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2010.

el-Eş‘arî, Ebu'l Hasan. *İlk Dönem İslam Mezhepleri*. 1.bs. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.

el-Eş‘arî, Ebu’l Hasan. *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn*. çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın. İstanbul: Kabak Yayınevi, 2005.

el-Hillî, Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyn) b. Yûsuf b. Alî İbnü’l-Mutahhar, *Keşfü’l-Murâd fî Şerhi Tecrîdi’l-i’tikâd*, Mektebetu’l Mustafavi, Kum, 1366 h. s.330.

el-İsfahânî, Râgıb. *Kur’an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, 1. bs. çev. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.

el-Kummî Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh, *et-Tevhid*, Beyrut: Daru’l Ma’rife, ts: 406.

el-Kummî, Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh, *Risaletu İtikadi’l İmamiyye*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, 1987.

el-Maturîdî, Ebu Mansur. *Kitabü’t Tevhîd*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İsam Yayınları, 2016.

Erdal, Mesut. *Kırk Soruda Kur’an ve Sünnete Göre Şefa’at İnancı*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları. 2006.

Erkol, Ahmet “Mutezilî Düşüncede Dinamizm” *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/ 10, (2015): 94.

Erkol, Ahmet. “Mutezilî Düşüncede Dinamizm”, *Marife Dergisi*, (Mu‘tezile Sayısı, 2003): 144.

es-Sâbunî, Nureddin, *Maturidiyye Akaidi*, 7. bs. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Marmara Üniv.İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.

es-Sabuni, Nureddin, *Tefsirlerin Özü Safvetü’t- Tefasir*. trc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Yayınları, 2006.

eş-Şehristânî, Muhammed b. Abdil Kerim b. Ahmed. *El-Milel ve'n-Nihal*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011.

et-Taftazanî, Sa'duddin Mes'ud b. Fahriddin Ömer b. Burhaniddin Abdillahel-Herevî el-Horasanî, *Şerhu'l Makasid*, 2. bs., (Beyrut/ Lübnan: Alemü'l Kütüb, 1997), 5:157.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.

Hasan Onat v.dğr., *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. 1.bs., (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 483.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2010.

Işık, Kemal. *Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak Yayınları, Ankara Üniv. Basımevi, 1967.

İbn Ebu'l-İzz, ed-Dımeşkî el-Hanefî, İmam Kadı Ali b. Ali b. Muhammed, *Şerhu'l Akîdeti't-Tahâviyye*, Beyrut: 1413/1992.

İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 2011.

İbn Manzur, Ebu'l Fadl Cemalüddin Muhammed, "Şfa" *Lisanul Arab*. Kahire: Daru'l Mearif, 1119.

İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 1.bs., çev. Adnan Demircan v.dğr., (İstanbul: Nesil Yayınları, 2014), 1:103,263,265, 2:145.

İbn Teymiyye, *el-İman*. Tahkik Şeyh Muhammed Nasirüddin el-Bani, Mektebet'ü Enes b. Malik h.1400, 61-62.

İmam Gazalî, *İhya'ü Ulumi'd-Din*. trc. Ali Arslan. İstanbul: Merve Yayınları, 1993.

İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihin*, trc. Yaşar Kandemir- İ. Lütfü Çakan- Raşit Küçük. İstanbul: Erkam Yayınları, 1998.

Kadı Abdulcabbar, *Şerhu Usuli'l Hamse*, 1.bs. çev. İlyas Çelebi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.

Kalaycı, Hasan Hüseyin. *Tefsir Disiplini Geleneğinde Şefaath Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Karagöz, İsmail- Paçacı İbrahim. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Karaman, Hayrettin- Çağrııcı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kafi- Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kayıklık, Hasan. *Din Psikolojisi*. 2. bs. Adana: Karahan Kitabevi, 2014.

Kazancı, Ahmet Lütfi. *İslam Akaidi*. 3. bs., İstanbul: Ensari Yayınları, 2014.

Kesler, M.Fatih. "Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Şefaath İnancı", *"Tasavvuf"*, *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*. 13, 2004.

Klavuz, A. Saim. *İslam Akaidi*, 4.bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.

Kur'an-ı Kerim, 6. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Kutlu, Sönmez. “Mürchie”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32:41-45, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Kutlu, Sönmez. “Mürchie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine Katkıları”, *“Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi”*, 1, Ankara 2002): 168-172.

Kutub, Seyyid. *Fi Zilali'l Kur'an*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1991.

Ma'luf, Levis. *el- Müncid*, 1.bs. Beyrut: Katolikiyye Matbaası, 1949.

Mu'cemu'l Vasit, 4. Baskı, 2004.

Muhammed b. Abdulvahhab, *Cahiliyye Toplumunun Özellikleri*, 3. bs., trc, Erhan Okumuşlar, Konya: Neda Yayınları, 2017, 19.

Müslim, Ebu Hüseyin b. Haccac, *el-Camiu's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Narol, Süleyman. “Fahreddin Razî ve Kadı Abdülcebbar'ın Şefaât Konusundaki Ayetlere Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/6 (2015): 128,29.

Nesaî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sunenü'l-Kübra*, Thk. Dr. Abdulğaffar Süleyman el-Bindarî-Seyyid, Kesrevî Hasan, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. bs. Beyrut, 1991.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Barla Lahikası*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1987.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Emirdağ Lahikası*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Lemalar*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Mektubat*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1991.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Şualar*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.

Okuyan, Mehmet. *Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, 4. bs, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2016.

Ömer en-Neseî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, trc. Mustafa Kasadar. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019: 139-143.

Özarlan, Selim. *Pezdevînin Kelamî Görüşleri*. Ankara: DİB Yayınları, 2013.

Özervarlı, M. Sait. "Selefiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36:399-402 İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Özsoy, Ömer - Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur'an*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.

Öztürk, Mustafa. "Mu'tezile ve Tefsir", *Marife Dergisi*. Mu'tezile Sayısı, 2003:101.

Parladır, Selahaddin. "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9:530-531. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.

Serinsu, Ahmet Nedim- Sürmeli Mehmet- Alkan Arif- Akyürek Ömer-Deliser Bilal- Baştürk Ayhan- Çınar Ali- Mavili Yusuf, *Dinî Terimler Sözlüğü*, Ankara: Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, 2009.

Şahin, Mehmet Kenan. *Kur'an ve Hadislerde Şefaât*. Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Şık, İsmail- Yürük, İsmail- Karagöz, Nail- Kaplan, İbrahim- Yılmaz, M. Selim- Çetin, Rabiye- Sadıker, Ömer- Akbaş - Hamdi, *Sistemik Kelam 2*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.

Tabatabaî, Allame Seyyid Muhammed Hüseyin. “*El-Mizan Fit-Tefsiri'l Kur'an*”, çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kevser Yayınları, ts.

Taftazanî, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi Şerhu'l - Akaid*, 9. bs. Hazırlayan, Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.

Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. 4.bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Taşdelen, Mehmet. Mu'tezile'de Şefa'at Anlayışı, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/10, (Aralık, 2015): 94.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen*, (*el-Camiu's-Sahih*), Thk. ve Şerh: Ahmed Muhammed Şakir, Matbaatu Mustafa el-Babî el-Halebî, Mısır, ts.

Topaloğlu, Bekir- Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.

Topaloğlu, Bekir. *Kelam İlmine Giriş*. İlaveli 5. bs. İstanbul: Damla Yayınevi, 1996.

Uludağ, Süleyman. *İslam'da İrşad*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.

Watt, W.Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. çev. Ethem Ruhi Fığlalı. İstanbul: Şa-to İlahiyat Yayınları, 2001.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Şefa'at”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 38:414. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım Yayıncılık, 2011.

Yılmaz, Mehmet. *Kur'an'da Şefa'at Kavramı ve Yaygın Şefa'at Anlayışının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Yörükân, Yusuf Ziya, Vahhabîlik, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I (Ankara, 1953): 51-59.

Yüksel, Emrullah. "İslam'da Şefa'at Yetkisi", *İstanbul Üvn. İlahiyat Fak. Dergisi*, 5, İstanbul, (2002): 21.

Yüksel, Emrullah. *Sistemik Kelam*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.

Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed el- Harizmî, *el-Keşşâf, 'an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekavîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, 1.bs., çev. Murat Sülün v.dğr, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 1:372-376, 788-792.